

Vigilia

1969
szeptember

Szennay András
Egység a kettősségben

Gyürki László
Az őszövetség csodái új megvilágításban

Lengyel Balázs
Weöres Sándor és a Merülő Saturnus

Toldalagi Pál
Naplórészletek

Doromby Károly
VI. Pál pápa, Felici bíboros,
Léger bíboros, Karl Rahner
a Suenens-interjúról

Résumé en
langue française

TARTALOM

	Oldal
<i>Szenmay András</i> : Egység a kettősségben	577
<i>Marsall László</i> : Távozó, Nem térsz vissza (versek)	586
<i>Gyürki László</i> : Az őszövetség csodái új megvilágításban	587
<i>Kálnoky László</i> : Zarándokút, Nyári kert, Csalogányok (versek)	595
<i>Pusztai Sándor</i> : Saeculum novum — Hold-rapszódia (vers)	596
<i>Lengyel Balázs</i> : Weöres Sándor és a Merülő Saturnus	597
<i>Bódds János</i> : Publikánus, Vissza ne nézz! Glória (versek)	600
<i>Toldalagi Pál</i> : Naplóból (elbeszélés)	601
<i>Carson McCullers</i> : A zsoké (elbeszélés, fordította Molnár Miklós)	604
<i>Meszlényi Antal</i> : Az esztergomi Keresztény Múzeum	608
<i>Simon Zóárd</i> : Vers in memoriam Georg Trakl (vers)	613
AZ EGYHAZ A VILÁGBAN : A Suenens-interjú visszhangja (Dorombay Károly)	614
A KIS ÚT : Megértés vagy cinkosság? (Katona Nándor)	624
NAPLÓ:	
VI. Pál pápa Ugandában (<i>Sinkó Ferenc</i>) 625; Az olvasó naplója — Somlyó György: Füst Milán, Sükösd Mihály: Hemingway világa, Szalatnai Rezső: Arcképek, háttérben hegyekkel, Vas István: Megközelítések (<i>Rónay György</i>) 628; Színházi krónika — a szentendrei Teátrum bemutatója (<i>Pályi András</i>) 631; Képzőművészet — francia festmények az Ermitázsból; Herbert Read, László Gyula és Szalai Zoltán könyvei (<i>D. I.</i>) 632; Zenei jegyzetek — Jeunesses Musicales, Lemezfgyelő (<i>Rónay László</i>) 635; Filmek világából — Trajánus oszlopa (<i>Ungváry Rudolf</i>) 637; Rádió mellett — képernyő előtt (<i>Balássy László</i>) 639	625
DOKUMENTUM : Beszélgetés az öngyilkosságról (<i>Hegyi Béla</i>)	641
Francia nyelvű kivonatok	644

Felelős szerkesztő:

Rónay György

Felelős kiadó:

Várkonyi Imre

Laptulajdonos: Actio Catholica

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Tel.: 188-098. Postacím: 5. Postafiók 195.

Terjeszt, előfizetés és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekkzámla száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V. József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hirlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományossal útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Atutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024 2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik.

Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft., félévre: 50,— Ft., negyedévre: 25,— Ft. Megjelenik minden hónap elején.

Index-szám: 26.921.

EGYSÉG A KETTŐSSÉGBEN

Napjaink embere számára — úgy tűnik — minden érdekesebbé, vonzóbbá válik, ha dialektikus feszültségektől terhes; ha különbségeket, egymást kiegészítő ellentéteket tud bárhol felfedezni. Azt természetesen pillanatig sem állítjuk, hogy a mának embere nem igényli a kiegyensúlyozottságot és nyugalmat. Erre ma is épp úgy vágyik, mint minden időben. Azt viszont mind világosabban látjuk, hogy a szétbontás és összerakás, az ellentétek feszültséneke tudatos felfedése, átélése és a megfelelő kiegyenlítésre való törekvés; egyre jobban jellemzi a mai ember szellemi-lelki beállítottságát.

Amióta Krisztus köztünk járt és amióta köztünk él egyházában, azóta az ellentétek feszülése folyamatosan jelen van és hat az egyházban is. Így volt ez már magánál az Istenembernél is és így marad egyházában is. A szelid és alázatos szívű Jézus kemény és hatalmas is volt, bölcsék és egyszerűek számára egyaránt el tudta mondani az élet nagy igazságait. Mutatis mutandis: e kettősséget tapasztaljuk az egyházban, annak életében ma is. Csak a legjelentősebbekre szeretnénk rámutatni. (Utalhatunk itt Y. Congar, H. Küng, H. de Lubac, K. Rahner, J. Ratzinger és még sok jeles teológus írásaira.)

1. A kegyelem és a kegyelemeszközök kettőssége.

A kegyelem — mint tudjuk — Isten ajándéka. Együtt-élés Istennel. A kegyelemeszközök mégis valamiféle „külső apparátusként” jelenkeznek számunkra. E kettősségre mutat rá pl. a jeles francia dominikánus, P. Chenu, amidőn felteszi a kérdést: „Miért kell imádságomat (a szentmisére és breviáriumra gondol nyilván) egy egészen komplikált ORDO szerint igazitanom? Miért kell, hogy az imádságot átjárja, sőt megbénítsa ez a REND?” — S valljuk meg, valamiképp igaza is van. Hiszen hirdetjük és hisszük, hogy az imádság a legszemélyesebb kapcsolat, intim közösség Istennel; ugyanakkor viszont az egyház vezetői, néhány szakértő papja pontosan előírják, mit, mikor, mily körülmények között. stb. imádkozunk. Nem áll-e mindennek következtében imádságunk olykor csak abból, hogy oldalakat lapozunk az imakönyvben, misszáléban s tán alig gondolunk rá, mit is olvastunk vagy hallottunk? A kánoni jog egész apparátusa jön „segítségünkre”, a hierarchia tudománya és hatalma „támogat”, hogy imádkozhassunk?! Nem mondott-e igazat tán az az idős parasztember P. Arrupenak, aki annak idején Japánban működött, amidőn csodálkozva kérdezte: hát miért pont vasárnap kell templomba mennem? Nem a szentmisén való imádságos részvételem tiszteli-e az Istent és szenteli meg lelkemet, hanem a hétnek bizonyos napja? Hát hogyan imádkozzam épp egy vasárnapon, amidőn égető munka akad földemen? És ha — mert a szükség mást kíván — nem megyek templomba, már egy másik napot nem szentelhetek Istennek? Nem jelent-e ez az ő számára annyit, mint-ha vasárnap mennék? — Valahogyan így elmélkedett hangosan a mi japánunk és P. Arrupe csak félve írja le visszaemlékezéseiben: vajon nem nek i volt-e igaza?

Persze, a nehézségeket még sorolhatnánk. Miért kell Istennel úgy kapcsolatot teremtenem, hogy olajat, kenyeret, bort vagy épp stólát használjak? Ily materiális dolgok nélkül nem vagy nem eléggé egyesülhetek tán Istennel? Ha erre s hasonlókra gondolunk, meg kell állapítanunk: a kegyelem és kegyelemeszközöknek ilyen kettőssége *komoly nehézséget* jelenthet világi hívők és papok számára egyaránt. Sőt, egyenesen *kísértést*. Olykor arra, hogy egyesek semmi mást, csakis Jézus „szellemét” keressék, hogy csakis „lelkieké” váljanak, hogy minden „eszközt” sutba dobjanak; máskor meg arra, hogy

maguk és mások üdvösségét a Codex Iuris Canonici vagy épp a liturgikus törvények, meg egyéb külsőségek változhatatlanságához, örökérvényéhez kös-sék.

Csak szemléltetésként szeretnénk utalni rá, hogy napjaink ökumenikus mozgalma egyházunkban nagy reményeket sejtető tény. Sokak számára mégis kísértés lehet arra, hogy igazolva lássák: nincs szükség külső eszközökre. Hagyjunk a hitnek és kegyelemnek szabad folyást. Arra azonban az ilyenek már nemigen gondolnak, hogy Jézus „szellemét” a nagyon is eszköz-jellegű írott betűben, Isten írott szavában, a szentírásban találják meg. Vajon a biblia, mint könyv és betű, nem épp oly „anyagi valóság”, mint pl. az olaj vagy kenyér? — De lépünk eggyel tovább...

2. Az egyház, mint „intézmény” és mint a „hívők közössége”.

Az „egyház” szót, mint tudjuk, *különbféle értelemben* használják. Pl. amidőn így szólnak: az egyházat Krisztus alapította... vagy: az egyház ebben a kérdésben még nem döntött. Az utóbbi kijelentésnél az egyházkormányzatra gondol még az egyházon kívülálló is. Viszont arra is gondolnom kell: az egyházat én is alkotom. Azután: az egyházat Isten szólította létbe, hogy általa a megváltás kegyelmét ossza szét; tehát az egyház kegyelemosztó „eszköz”. És mindezen kívül van még az egyháznak más, őseredeti új „szövetségi” értelme is: a Krisztusban hívők közössége, gyülekezete, Isten új népe.

Az egyházzal tehát elmondhatjuk, hogy tagjai alkotják az egyház közösségét. Ugyanakkor azonban azt is, hogy maga „az egyház” alakítja ki ezt a közösséget. Hisz én például még nem tartoztam az egyházhoz amidőn már megkereszteltem. A hitvallásban így imádkozom: hiszek az egyházban — *credo ecclesiam*. Lehet-e hát azonosítani és ugyanakkor mereven szétválasztani az „intézményes” egyházat a krisztushívők közösségétől? Nem mondhatjuk-e joggal: a hívők alkotják az egyházat és az egyház szüli a hívőket?

Tudjuk, hogy az egyház története során gyakran kritikus időket élt át. Egy-egy belső vagy külső támadás nyomán hol az „intézményre”, hol a valóban szeretetben és hitben élők „közösségére” volt inkább szükség. E reális igény azután — „emberi” következményképp — *hol az egyik, hol a másik oldalra billentette a mérleget*. Volt pl. idő amidőn a világi híveknek alig volt szavuk az egyházban: virágzott a klerikalizmus. Ma, mintha olykor a másik véglethez közelednénk, mintha itt-ott virágzásba borulna a „laikalizmus”. Természetesen ma már csak megmosolyogjuk a Gaspuet bíborostól előadott anekdotát. Egy nem katolikus angol megkérdezte a bíboros egyik plébánosától: milyen helyzete van a katolikus egyházban a világi hívőnek? Mire a plébános: kétfajta. Az egyik, amidőn az oltár előtt térdel, a másik, amidőn a szószék alatt ül. A bíboros ehhez még hozzáfűzte: szólhatott volna plébánosom egy harmadikról is; arról ti., amidőn időről-időre zsebébe nyúl, hogy kivége pénztárcáját.

Persze, alapjában véve egészen normális, hogy más a „helyzete” a világi hívőnek és más a papságnak az egyházban. Ez *Krisztus akarata*ra megy vissza. Mindenesetre, az a mód, ahogyan e különbség kifejezésre jutott, már egyáltalán nem volt normálisnak mondható. Nem ok nélkül mondotta az utóbbi három pápa ismételten a világi hívőknek: ti vagytok az egyház. Nem „kizáró” módon, hanem igenis úgy, hogy a hívők közösségének nagy tömegét épp a világiak jelentik. Nem, mint „intézmény”, hanem mint valódi krisztusközösség. Közösség, mely Isten népe: püspökök, papok és világiak együtt.

3. Krisztus megváltott minket, mégis munkálni kell saját megváltásunkat.

Újabb kettősség és ellentétek feszülésében jelentkező valóság: Krisztus megváltott és üdvösségünk váltságdíját egyszer s mindenkorra megfizette. Mi mégis tartjuk: közre kell működnünk saját üdvösségünk érdekében. Ne-

künk is részt kell vennünk a „megváltói” munkában. Igaz, Isten Krisztusban mindent nekünk adott, nekünk azonban *élnünk is kell ezzel az ajándékkal*. Sok mindennel van ez így. Isten *kinyilatkoztatása* ugyan lezárt és végleges, mégis volt és van az egyházban dogmafejlődés. Krisztus áldozatát egyszer s mindenkorra, egyetlen és egyedüli módon végrehajtotta, — mégis, minden pillanatban oltárainkon áldozattá válik. Krisztus értünk végigjárta a *keresztutat*, mégis mindannyiunknak végig kell sajátunkat is járni. Sokfajta ajándékot, talentumokat kaptunk Istentől, melyeket azonban kamatoztatnunk is kell. Az egyház mindig visszautasította azt a kvietizmust, mely Isten kegyelmét úgy értelmezte, hogy az ember számára már nem marad semmi tennivaló.

Az egyház életében jelen van, él és hat a kettősség, a termékeny feszültséget teremtő dualizmus. Néhány közismert, kiemelkedőbb kettősségre akarunk az eddigiekben rámutatni.

•

Kétségtelen, hogy e kétirányú feszülés sok problémát jelentett szinte minden kor és minden keresztény számára. Mégis, a legújabb időknek a szentírást mintegy újra „felfedező” teológiai munkája nyomán, a kettősségszülte ellentétek mind harmonikusabban oldhatók fel.

Napjainkban újra „felfedeztük”, hogy *keresztény gondolkodásunkban, életünkben az eszkatológia, a végső dolgok és idő, a beteljesülés, mily döntő jelentőségű*. Nem ugyan a régi, „klasszikus” kézikönyvek kizárólagos értelmezésében. Nem, mivel mindjobban látjuk, hogy az eszkaton ott áll és él mindenki előtt. A biztos, elkerülhetetlen és vágyott boldog beteljesülés él, mozgat és egyenlít ki minden ellentétet már jelen életünkben is. Jelen van a mában, értelmet ad az ellentétektől terhes életnek, gondolatoknak, hitünknek. Nem arról van tehát szó, hogy egy bizonyos teológiai fejezetben halálról, pokolról vagy mennyországról beszéljünk. Természetesen erről is. Ennél azonban sokkalta többről és fontosabbról. Arról, hogy az életre, a hívó ember és az egész egyház életére mutassunk rá s ennek értelmét, ellentétektől feszülő értelmezését, feloldását segítsük így elő.

Valamikor az egyházról statikus és analitikus tanulmányokat írtak. Ugyanígy tettek ezt a hit számos más kérdésével is. Leírtak, boncolgattak, nagyítolencse alá vettek sokmindent, akárcsak egy kémikus vagy épp biológus. S végezetül mindehhez hozzácsatolták a „végső dolgokat”, azok leírását. Elfeledkeztek arról az ősi keresztény tanításról, hogy *valójában épp ezek a „végső dolgok” voltak és maradnak az a cél, mely felé Isten irányít, melyben felold mindent számunkra*. A szentírás, az üdvösség története — A Genézistől az Apokalipszisig — dinamikus feszültségben zajló folytonos mozgást, irányt és fejlődést tár elénk.

Miért is kell erre a dinamizmusra, az eszkaton felé mutató fejlődésre itt rámutatnunk? Nem volna kéznél könnyebb, rövidebb út? Lehetséges... Az élet azonban épp arra tanít, hogy a nehéz problémáknál, azok feloldásánál a valóban rövid út: a hosszantartó, kitartó munkának és türelemnek útja.

Problémánk megvilágításánál segítségünkre siet az *üdvörtörténeti távlat és szemlélet*. Az egyház „benne van” Isten üdvösségre vezető tervében. Aquinói Szent Tamás, jóllehet korának szemléletmódjában nem túlzott történeti érzékkel rendelkezett, itt mégis a lényegre mutatott rá. Az atyák tanítását követve, Summájában feltárta (I–II. q. 103. a. 3.), hogy *a várakozás (a zsinagóga) és Isten eljövendő országa között milyen helyet foglal el Krisztus egyháza*. Utalt a kinyilatkoztatott igazságra, hogy az örömmek, beteljesedésnek, az ellentéteket már nem ismerő teljességnek ideje: csakis a cél elérése, az Isten országának elérkezése után következik be. Az egyház pedig — bármeddig is tartson története — ebbe az *átmeneti állapotba* helyezkedik be. S éppen ennek az átmenetiségnek jellege indokolja, mi több, követeli azokat az ellentéteket, azt a kettősséget, melyről fentebb szoltunk. Az üdv-

történeti nézés szinte hihetetlenül egyszerű megoldását és feloldását nyújtja az egyház feszültségektől terhes, kettősségekben folyó életének.

Egyénnek és közösségnek, Krisztus egyházának is egyetlen célja van: Isten. És ugyancsak egyetlen a közvetítő, az „eszköz”, mely által Istenhez juthatunk: a megváltó Krisztus. A cél felé tartunk, a célt kell az eszköz segítségével elérnünk. Üdvösségtörténetünknek három fázisa vezet a cél felé. Az *első*: a zsinagoga, a „mozesi törvény” kora. Ez idő alatt a cél és az eszköz felé várakozással tekintett az emberiség. — A *harmadik*: az Isten országa (Szent Tamás „mennyországnak” nevezi), amidőn az emberiség véglegesen célhoz ér. Az „eszköz” számára ekkor már elveszíthetetlen barátta válik. Krisztus erejében juthatunk a mennybe és Isten örökké tartó országában is ő lesz az „elsőszülött”, az összefűző kapocs Atyánkkal.

A *második* fázis: az örömmel, fájdalommal, könnyekkel és reménység közt megélt, számunkra gyakran oly keserves, mégis oly biztató idő, az *egyház kora*. Még távol vagyunk e fázisban a céltől, de egyszersmind közel is lehetünk hozzá. Közel Krisztusban, az ő erejében, a szentségek és áldozat, a testvérek közössége, a krisztusi titokzatos test tagjai által. Közel hitben és reménységben, élő és erős szeretetben.

Minderről immár hét évszázada világosan szólt Szent Tamás. S hasonló érthetőséggel szól napjainkban — mily örömmel könyvelhetjük el — egy protestáns teológus, Oscar Cullmann is. (*Christus und die Zeit*, Zürich 1948.) A neves katolikus biblikus, P. Benoit joggal mutat rá, hogy Cullmann tanítása ősi keresztény (tehát „közös”) tanítás. Ti. már Krisztus idejében is érvényes volt, amit azóta is folyamatosan átélünk: a kelyhet, melyet neki ki „kellett” innia, tanítványainak is ki kell üríteniük. Minden keserűséget jelentő problémájával, „kettősségével” együtt. Az eljövendő („közel lévő”) Isten országa, a megdicsőülés előtt *Krisztus számára is volt egy földi, keserű kelyhet jelentő időszak*. Olyan, melyben vállalta az „intézményt” (eljárta a zsinagógába, részt vett az előírt istentiszteleteken) s melyben ő maga is kenyeret és bort vett kezébe, hogy ezekben az „eszközökben” nyújtsa önmagát számunkra. Ebben az időszakban az emberi felsőbbiség iránti tiszteletre tanított, ugyanakkor azonban a belső istenkapcsolatot is igényelte. — Krisztus legyőzte ugyan a halált, győzelme azonban számunkra még nem a végső győzelem. Nem ok nélkül mondogatta, hogy azt, amire ő tanít, csak az érti majd meg, akinek „füle és szeme” van a látásra és hallásra. Arra, hogy a keresztben, az intézményben, a hierarchia elvakultságában s olykor gonoszlelkűségében is fel tudja fedezni — a hit látásával — Istennek a cél felé vezető szándékait, útját, mi több, segítségét.

Tán legvilágosabban az Apostolok Cselekedeteinek a mennybemenetelről szóló híradása mutat itt rá a lényegre (1, 6—8). Krisztus kivezeti az apostolokat az Olajfák hegyére. Ezek — a feltámadás sem „segített” rajtuk — még mindig a várakozás „első fázisában” élnek. Meg is kérdezik: Vajon ezekben a napokban állítod-e vissza Isten országát? Krisztus válasza pedig: „Az Atya saját tetszése szerint határozta meg a megfelelő időpontot, nem rátok tartozik ennek ismerete. De mikor a Szentlélek leszáll majd rátok, erőben részesültök, úgyhogy tanúságot tesztek majd rólam... egészen a föld végső határáig” (1, 7—8).

Ki ne értené meg Jézus szavai nyomán: *a dicsőség ideje még bizonytalan távolban van. S az addig vezető idő: ez lesz Krisztus egyházának korszaka*, melyben majd két tényező fogja az egyház életét irányítani: 1. a Szentlélek működése és 2. az apostolok munkája, tanúságtevő szava és élete.

A Messiás úgy élt, működött köztünk, mint üdvösségünk „oka”, mint üdvösségszerző. Mindazonáltal az egyház, az emberek számára ennek az üdvösségszerző erőnek gyümölcsei még nincsenek mind jelen. Krisztus legyőzte ugyan a halált, de a végső győzelemig még bizonytalan, talán igen hosszú

idő van hátra. Ha Szent Tamást és a jeles protestáns exegetát, Cullmant, meg magát a történelmet konzultáljuk, akkor el kell mondanunk, hogy az „egyház idejét” számos nagy és kisebb jelentőségű dolog fémjelzi. Üdvösségünk szerzője köztünk él és marad ugyan mindörökké, — a gyümölcsnek, termésnek azonban még érnie kell. Az aratásra még türelemmel kell várunk. Cullmann hasonlatával: egy háború legvégén érkezik csak el a „győzelem napja”. De már a „victory day” előtt megvolt az a döntő csata, mely azután — mint gyümölcsöt — megteremtette a végső győzelmet is. Gondoljunk pl. a sztálingrádi csatára, melyen az ellenség már halálos csapást kapott, „legyőzték”. De még maradt annyi ereje, hogy egy ideig károkat tehessen, milliók számára szenvedést okozzon. Így volt Krisztus esetében is. Ő is halálos csapást mért az ellenségre a kereszten és feltámadásában. „Hol van halál, a te győzelmed” — kérdi már joggal Szent Pál (1. Kor 15, 55). S mégis, Krisztus e döntő csatanyerés után még mindig küzd és szenved tagjaiban, egyházában a végső győzelem napjáig. A győzelem gyümölcse majd akkor fog csak beérni. Krisztus ugyan letiporta a halál mérget, a végső győzelem napjáig azonban a gonoszlélek ereje még hat, gyötör, milliók számára jelent szenvedést és kísértést. Hol az „intézményben”, a nagyon is emberi arcot mutató „törvényben”, hol az eltűzött, kvietista „lelkiségben”.

Az első húsvétól a Barány lakomájáig tehát a *küzdelem korát éljük*. S e küzdelemben *fogható-látható segítség*re van szükségünk. Püspökök és papok áldó és feloldó szavára, olajra és kenyérre, meg borra, — „*eszközökre*”. Csakis így tudjuk életünkben látható-fogható, valóban emberi módon megteremteni Istennel a kapcsolatot. Azt, melyet Krisztus rendelése akart ilyen „emberinek”. A győzelem szinte kezünk között van, a gyümölcs azonban még nem érett be számunkra.

Szent Pál egészen ponosan szól erről, amidőn ezeket írja: „Isten (Krisztusban) pecsétjével megjelölt minket és mint foglalt, szívünkbe árasztotta a Szentlelket” (2 Kor 1, 22). A „foglalt”, mely jóval több, mint pusztá ígéret. Mely már „kifizetése” örökségünk első részének. Még nem az egész, de több, realisabb, mint annak csak kilátásba helyezése. Erre gondolva, újra csak a szenttamási megfogalmazás áll előttünk: az üdvösség történetében a zsinagóga (az ígéret) és az Isten országa (az örökség átvétele) között áll és él egyházunk. Ezért mondhatjuk *Garriou-Lagrange*-al, hogy az egyházban élni annyi, mint a „megkezdett örök életben” élni. Vagy amint *Nagu Szent Gerqely* mondta: betámasztott ajtó előtt állunk, már küszöbön a lábunk. „Belépőjegyünk”, foglalonk van a belépésre: Krisztus kegyelme, a Lélek ereje — és: kegyelmet adó, közvetítő „eszközei”. De *mennyire realiztikusan* szól *ma* Krisztus: „Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete van és én feltámasztom őt az utolsó napon.” (Jn 6, 54). Betegségek, sorscsapások, gyengeség és kedvetlenség, emberek kénvének-kedvének való kiszolgáltatottság, a paragrafusok terhe, — ma még mindez a sorsunk. S a végén: a halál. De: szétáradt Isten kegyelme Krisztus által mindazokban, akik „eszik és isszák” testét-vérét, akik keresik és meg is találják Krisztust az emberben, a közösségben.

Krisztus a kezdet és vég, az Alfa és Omega. S a kezdet és vég közti időben a Szentlélek erejében élő s az apostolokra épülő *egyház marad az „eszközeiben” is segítséget, támaszt nyújtó erő*. Krisztus húsvétja és a miénk között az egyház korszaka áll. Az a kor, melyben a Lélek láthatatlan kegyelme és a láthatóra, az apostolokra épülő, emberekből álló egyház jelenti a hidat a két végpont között. Az egyház korszaka ez, mely azonban nem a „várószoba” ideges, tunya várakozásával, tétlenségével telik el csupán. Nem, mivel Krisztus senkit sem ment meg úgy, amint pl. kihúzzák a vízbe dobott tárgyat. Az ember oly hatalmasság, akit saját akarata ellenére Isten sem ment meg. A mentődeszkat, övet meg kell ragadni, a *szabadsággal* él-

ni kell. Amint Szent Ágoston mondta: aki téged hozzájárulásod, közreműködésed nélkül teremtett, nem üdvözít saját közreműködésed nélkül. Nem elég a „nagy csatára” visszagondolni, a végső győzelemig valóban emberként, test-vér-lelek emberként kell élnünk, dolgoznunk, küzdenünk.

Az örök élet erői természetesen nem hagynak cserben, már most közöttünk működnek. *Látható módon és láthatatlanul vannak jelen életünkben.* Mire mennénk, földhözragadt emberek, ha csakis a láthatatlanban, az emberileg hozzá nem férhetőben kellene bízunk? A mind többre értékelt Simone Weil a kegyelemről egy helyen (*La pesanteur et la grâce*), mint a lelki „súlytalanságról” ír. Szépen, de nem keresztény módon. Nem is tehetett mást, mivel heroikus életében megközelítette ugyan a keresztséget, de elutasította az inkarnációt. S aki így gondolkodik, az képtelen anyag és szellem, kegyelem és kegyelemeszközök emberi kettősségében, mi több, isteni dualitásában az istenit és emberit együtt felfedezni. Jézus megtestesülését épp úgy lehetetlen csakis „lelki” módon elképzelnünk és vallanunk, mint ahogyan lehetetlen az egyházzal csakis, mint „lelki társaságról”, mint halhatatlan kegyelemről beszélnünk. Krisztus maga nem „lelkének”, hanem „testének” nevezte emberi közösségből álló egyházát. Test, melynek ő összefogó fője s mely testet az ő Lelke élte.

*

Mindezek előrebocsátása után visszatérhetünk oda, ahonnan elindultunk: a szükséges, mégis sokak számára oly elviselhetetlen kettősséghez Krisztus egyházában.

Mint láttuk, az egyház átmeneti helyzetben élt és fog élni a „végső győzelem” napjáig. Nem kezdet, nem is vég, hanem a kettő közti átmenet. „Éginek” és „földinek” dualizmusa lendíti és húzza le tagjait. Istenben élünk és ő mibennünk —, mégis oly távol vagyunk gyakran tőle. „Ma még csak tükrökben, homályosan látunk”, — de mi lenne, ha nem „láthatnánk” már most is valamit?! Ma még csak töredékes tudásom, de mi lenne, ha nem „tudnánk” már valamit most is?! (V. ö. 1. Kor 13,12).

Az egyházban élni azonos a béke és harc, a győzelemre várás állapotában élni. S ebben a sajátosan „kettős” életformában:

1. *Kétfajta közös értékkel rendelkezünk.* Először is a „belső”, az isteni értékkel: a caritas-szal. Alapvető és messze mutató, már birtokolt érték ez. Megdöbbenő módon közösen birtokoljuk ezt — hívők — az Istennel és Krisztussal. Közös bennünk és számunkra a „communio caritatis”, a kegyelmi „szentek közössége”. A legtagabb értelemben vett „szentek” — férfiak és nők, öregek és gyermekek — közössége ez Istennel és egymással. A szent szeretet — Isten szeretete — árad ki szívünkben Krisztus által. „Szívünkbe”, bensőnkbe helyezte szeretetét az Isten.

Ugyanakkor közös értékként birtokoljuk a *külső javakat is* — a kegyelemeszközöket — melyek segítséget, „eszközt” jelentenek ahhoz, hogy valóban megteremthessük a szentek közösségét. A kultusz, a szentségek és minden egyéb, ami ide sorolható: ezek a „szent dolgoknak”, az egyház kegyelemeszközeinek összefűző, Istentől rendelt értékei. Kissé hétköznapi hasonlattal: amint egy országnak vannak szellemi értékei, mindenek előtt kultúráját lehet kiemelni, épp úgy vannak foghatóbb, anyagibb értékei is, pl. postája, hírközlő eszközei, egészségügyi intézményei stb. Ez utóbbiak ugyan más jellegűek, mégis segítik, fenntartják stb. a kulturális értékeket is.

2. *Kétféle egység:* belső, szellemi egység, mely az egyént és közösséget Istenhez fűzi és külső, közösségi egység. — S e kétfajta egység szerint kétféle módon lehet elszakadni a belső egységtől. Az első mód, amidőn valaki halálos bűnnel szakítja el önmagát Istentől, a második, amikor valaki elszakítja magát a kegyelemeszközöktől. — A külső közösségi egységtől a skiz-

ma és herezis szakíthatja ki a hívót és azok közösségét. Jól ügyeljünk: a halálos bűn nem az egyházból, hanem Istentől, a vele való benső közösségből szakít ki. Azt sem feledhetjük: semmiféle igazságtalan kiközösítés — jogtalanság, félreértés — nem szakít még el Isten közösségétől. A középkorban gyakori interdiktumok és exkommunikációk — nem egyszer politikai okokból, gazdasági szankcióként, hatalmi törekvésből (pl. egy város nem fizette meg adóját a pápai államnak) — nem jelentették az Istennel való közösségből való kirekesztést sem egyesek, sem a hívők közössége számára. Még akkor sem, ha sokan tudatlanságból így vélték vagy bűnös módon ezzel fenyegettek.

3. *Kétfajta törvény*, melyről a kétfajta egységnek megfelelően kell szólnunk. Az első a *Szentléleknek*, a *kegyelemnek* a lélek és lelki közösség számára nagyfontosságú törvénye. Ez ellen nem lehet semmiféle emberi törvényt hozni. — A másik — az előzőnek soha ellene nem mondó, annak szelleméből fakadó — a *külső törvény*: az egyházi, a kánoni törvények. Fontos de nem „isteni” dolgok ezek. Rublikák és előírások, melyek Isten népének, a lelki közösségnek tartják fenn külső rendjét, idő és alkalom szerint védik, alakítják azt. Változóak, a közösség érdekében módosíthatók.

A kétfajta törvény között *sajátságos feszültséget* tapasztalhatunk. Lehet pl. a külső törvényeket betűszerint követni, a Szentlélek törvényének, a szeretet parancsának viszont nem engedelmessé válni. S olykor lehet — épp a szeretet parancsának erejében, sőt követelményeképp — a külső törvényt félreállítani, módosítani.

4. *Kétfajta tekintély*. A tekintély jogán és segítségével lehet az alattvalók életét a törvény szerint Isten felé irányítani. — Nyilvánvalóan „*kívülről*” *jelentkező tekintély* az egyházban a pápa, püspökök, szerzetes előjárók stb. tekintélye. Jog és engedelmesség korrelációjában lép fel e tekintély. „Uralkodnak”, „kormányoznak” vele és általa. — A „*belső tekintélyről*” nem sokat lehet „definiálni”. Isten, és a Szentlélek tekintélye ez, mely szívünk-lelkünk mélyén jelentkezik és kell, hogy hasson. Nem hatalmasságok, rangok és külső parancsok formájában, hanem a lelkiismeret szavával jelentkezik.

5. *Kétfajta áldozat és kétfajta papság*. A belső áldozattal magunkat ajánljuk fel Istennek. A lélek és test, az emberi személy, áldozata ez. „Testvérek, Isten irgalmára kérlek titeket — írja Pál — adjátok testeteket élő, szent, Istennek tetsző áldozatul” (Rom. 12,1). E belső áldozatnak felel meg minden hívő papsága. Ezt a papságot gyakorolja minden keresztény, amidőn „vallásosan”, azaz Isten akarata szerint él. Teljes joggal mondjuk, hogy a hívők „papságáról” van itt szó, mivel maga a szentírás is így fejezi ki magát (1 Pét. 2,9).

Természetesen a „külső életnek” is megvan a maga „külső” áldozata: a szakramentális, eukarisztikus áldozat. Jézus Krisztusnak oltárainkon megújuló áldozata. Az, melyet a „hivatalviselő” papság mutat be és amelyen a liturgikus akcióban résztvevő hívek aktív módon részesednek. A hívők is „koncelebrálnak”, amidőn felelnek, közösen imádkoznak a szentmisén, részesülnek az „áldozásban”.

Valóban, az egyházi életben „kétfajta” ez is, az is, — és mégis csak egyetlen egyház, mert egyetlen Krisztusunk van. A külső és belső értékek egyháza a láthatók és nem láthatók, a külső és belső tényezők feszültségében élő egyház. S kétezer év óta e dualizmus realitásában él, sőt szenved az egyház. Fájdó olykor e kettősség, tán leginkább azokban az órákban, amidőn valóban átéljük közvetlen kapcsolatunkat Istennel. Közvetlenül hozzá szeretnék csak fordulni és mégis: az egyház előírja, hogy vegyék részt a közösségi istentiszteleten. Pedig inkább arra vágnék, hogy most „négyyszemközt” legyenek Istennel. Kívánjuk ezt s szinte szenvedünk amiatt, hogy bele kell olvad-

nunk a „tömegbe”. Hogy tán épp a vasárnapi nyugodtabb órákban vágyunk magányra, közvetlenebb imára, mégis — szentmisén kell részt vennünk... O, azok a *külsőségek, mennyi problémát jelentenek*. Krisztus papjainak illenék a legegyszerűbben megjelenni, mégis barokk díszhez ragaszkodnak. Nekik illenék a legszentebben élni, mégis gyakran nem így van! Hányszor találkozhatunk, világi hívekkel, kik lelkükben inkább „papok”, mint a liturgikus ruhákat viselő és lelki hatalmat gyakorló püspökök vagy plébánosok. Hány hívő szenved s olykor botránkozik miatta, hogy nem azok a legszentebbek, akiknek kezében a hatalom van. Hogy nem azok a legtanultabbak, akik vezetnek. És hányszor kell az irgalmas szamaritánus „esetét” újra látnunk, átélnünk! Amidőn nem a pap, nem a szerzetesnővér, de még csak nem is a hívő ember, hanem az ateista térdel le segíteni a baleset áldozata mellé vagy segít a szegényeken, a bajba jutottakon. Hányszor épp a „kívülről” a valódi, a lelke mélyén — tudattalanul is — a keresztény lélek.

S folytathatnók pl. az imánál, amidőn szánk beszél, de szívünk távol van Istentől; vagy épp azzal, hogy mások előtt Isten törvényeit emlegetjük, magunk pedig nem asszerint élünk...

És mégis... Az az Isten, aki közvetlen kapcsolatot is teremthet a lélekkel, *akarta, hogy külsőségek is legyenek hívő életünkben!* Külső eszközöket használ fel akarata és tervei megvalósítására, kegyelmének szétosztására. S bár teológiánk pontosan kifejti Krisztus reális jelenlétét az Eukarisztiában —, mégis, mintha a kis fehér ostyában oly némán és „tehetetlenül” volna közöttünk az Isten!

Közvetve működik az Isten az olaj által, a krizmával, a vízzel, közvetve jelentkezik az Írás szavában is. És mily átláthatatlan módon! Mennyi vita volt és lesz még a szentírás, Isten szava körül! — Közvetve működik az Isten a püspökök, papok és emberi vezetők által —, és hánynak arcán nem vagyunk képesek egyetlen „isteni vonást” felfedezni! — Ki kell mondanunk, tudomásul kell vennünk: Isten a mi földi világunkban, tér és idő koordinátaiban közvetlenül, „foghatóan” nem jelentkezik, nem szól, őt nem láthatjuk. Csakis „követői”, személyes és dologi „eszközei” által.

Szent Pál az 1. korintusi levélben (15. fej.) írja, hogy majd amidőn minden a végéhez ér, akkor Isten megsemmisít minden földi hatalmasságot és erőt és ő lesz minden mindenben. Oly biztos vég és cél felé haladunk, melyben majd megszűnik minden külsőség, nem lesz szükség közvetítőkre — sem személyekre, sem dolgokra — mert Isten válik mindenkinek mindenévé. S mivel ő lesz minden mindenkiben —, mindannyiunkban ő lesz jelen. S úgy, hogy már semmiféle emberi gyarlóság nem tudja „elrejtteni” az Istent. Benne fogunk élni s ő él majd bennünk s ezáltal megszűnik minden kettősség, oszthatóság. *Isten örök országában nem lesznek szentségek és nem lesznek előljárók, papok, hierarchia.* Amint Szent János mondja: az égben sem nap, sem hold nem lesz, mivel maga az Úr világít ott meg mindent (Jel 21,23). Nem lesz szükségünk a fehér ostyába rejtőző Élet Kenyerére és nem kell előljárókkal, plébánosokkal és püspökökkel bajlódunk. Ha mégis lehet ott „hierarchiáról” beszélni, az az *életszentség foka* szerint fog rendeződni. A legmagasabb fokon a legszentebb fog állni s ez nem feltétlenül a pápa lesz, lehet, hogy tán az a toprongyos koldus, akit naponta szánakozva néztünk. Sőt, a kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy egy egyszerű világi hívő, a Boldogságos Szűz lesz ott a „napfénybe öltözött asszony” (Jel 12 1).

Igen, ez lesz majd... De amíg mindez be nem következik, amíg a cél felé megyünk, olykor csak vonszolva magunkat, addig embervoltunk egyenesen igényt tart a törvényre, sok minden külsőségre, eszközre. Akkor is, ha ezt csak nehezen ismerjük el, ha mindennek inkább csak terhét, mint hasznát érezzük is olykor. Kétségtelen ugyan: ha tökéletes szent lennénk, ha valóban egész szívemből szeretném az Istent és az embereket, akkor nem len-

ne szükségem sem kánoni jogra, sem tekintélyt viselő, irányító emberekre. Addig azonban, *míg a földi egyháznak gyarló tagja vagyok, a kettősségre, a kétféle — égi és földi — törvényre kell ügyelnem.* Addig élnem kell a kegyelemeszközökkel, hinnem kell az egyház által megfogalmazott kinyilatkoztatott tanítást. Mindenre ügyelnem kell, mert a cél csakis az eszközök, a Krisztus és az ő egyháza által megjelölt eszközök segítségével érhető el.

A „dualitás egyháza” és a „dualitás az egyházban”: *tartós állapot.* A cél felé mutató és csakis abban feloldódó állapot. A „szeretet egyházát” és a „jog egyházát” bűnös emberi manipuláció szembe tudja ugyan állítani. S az ilyen bűnös tettek ellen méltán emeli fel szavát a legújabbkori teológia — követve az utóbbi három pápa és a 2. vatikáni zsinat tanítását.

Az egyház történetén *végigvonul a kísértés: hol tisztán „lelki” egyházat, hol meg tulontúl „evilágit”* akarnak az emberek látni. Egy Simone Weil pl. úgy gondolkodott, hogy az egyháznak „se décréateur” a feladata. A gondolat nem új, már Marcionnál is jelentkezett a 2. században és e kísértés fennáll ma is azok szívében, akik tűzre akarnak vetni minden jogot és törvénykönyvet, akik száműzték a hierarchiát és fölöslegesnek tartják a „hatásवादász” liturgiát, a szentségi „materializmust”. — Van természetesen e problémának *fonákja* is. Voltak a múltban s bizonyára lesznek a jövőben is olyanok, akik a jogi apparátust, a hivatalnoki gépezetet és „iroda-papságot” többre tartják, mint a kegyelem láthatatlan realitásának látható eredményeit. Akik az „ex opere operato” mély teológiai tanításban valamiféle „automatizmust” látnak csupán. Egy 1505-ös misszálemban olvashatjuk pl., hogy aki az Úr öt sebének tiszteletére mondott misén két vagy négy gyertyával kezében, térdenállva résztvesz, az ennyi-meg-ennyi búcsút nyer és bűnei egyharmadának végleges bocsánatát. — Mily visszatartó, legalisztikus-farizeusi felfogás ez, olyan, melynek már semmi köze sincs a törvényhez, joghoz, az igaz vallásossághoz!

Napjaink ekkleziológiája tiltakozik a „jogi” és „szeretet-egyház” szembeállításával ellen. Krisztus „misztikus” teste nem valami „légies” valóság, hanem valódi, látható emberi közösség. Nem ok nélkül nevezi Szent Pál az egyház testét — Krisztus testét — oly *organizmusnak*, amelyben „szervek” vannak: vezető és közvetítő, egymáshoz kapcsolt és egy fő alatt egyesült „szervek”.

Természetesen ahhoz nem férhet kétség, hogy minden „külsőnek”, amit csak az egyházban felfedezhetünk, a *belső, a krisztusi életet kell valamiképp kifejezésre juttatnia és szolgálnia —, nem pedig elrejtienie.* A jogban is a szeretet kell, hogy hasson, mert a szeretet ellen nincs törvény. A liturgiában is az áldozat és igaz vallásosság szelleme kell, hogy éljen. Az istentisztelet soha nem lehet öncélú látványosság (sem színekben, sem ruházatban, zenében vagy bármely csak érelemre ható effektusban).

Igaz, az Eukarisztiában már a földön is valósággal egyesülhetünk Krisztussal. Mégis — a kenyérről és borról nem is szólva — nem közelíthetünk feléje a liturgia és a hierarchia közrejötte nélkül. Természetesen a *külső csak eszköz*, de Istentől rendelt eszköz. Így lehet pl. eszköz a kánoni jog arra, hogy a rendezett caritas mélyüljön el a hívők lelkében. S ha nem ezt, csakis ezt a szerepet töltené be, akkor a tirannizmusnak, szeretetlenségnek, az ördöginek válnék eszközévé.

Az egyház tehát a „zsinagóga” és a várt Isten országa között áll és él. S amíg Isten nem lesz minden mindenben, *magával hordoz valamit a „régiből”, a „zsinagógából”: a törvényt, a külsőségeket.* Nem is lehet ez másképp, mivel evilági átmeneti szerepe van. A Krisztus oldalából kifolyó vér és víz — Krisztus kegyelmének áradata — ma is az apostoli szukcesszió és tradíció, a szentmiseáldozat, szentségek és más „külső” csatornákon át érkezik el hozzánk.

Természetesen a teljes igazság megköveteli, hogy a „rendes úton” kívül fel- és elismerjük *Isten rendkívüli útjainak valóságát* is. Mert van oly „kegyelmi harmat”, mely közvetlenül Istentől száll a lélekbe. Van oly kegyelem — bár szintén Krisztus kegyelme ez —, mely megtalálja a rendkívüli, a dualitások feszültségétől mentes utat is a lélekhez. Ez az út már a csodás misztérium világából érkezik és afelé tart közvetlenül. Nem kerüli meg ez sem az egyház valóságát. De ehhez a valósághoz épp úgy hozzátartozik az a láthatatlan, csakis a hit szemével felfedhető realitás, mint sajátja volt az Krisztusnak, az Istenembernek. Istennek, aki emberré lett. Oly emberré, aki-ben csakis a hit találhatja meg az Istent. *Szent Irenaeus* mondotta, hogy ott, ahol az egyház van, ott Krisztus kegyelme, a Lélek ereje is megtalálható, — s hozzáfűzte: ahol viszont a Szentlélek működik, ott jelen van az egyház is. Ennek a működésnek pedig — ez kétségtelen — semmiféle emberi külső keret, jogi forma, emberi földhözragadottság nem tud korlátokat szabni.

MARSALL LÁSZLÓ VERSEI

TÁVOZÓ

Örök forgóajtó
Türelmetlenek szélrózsája.
Kipörögtem.
Csak behunytt szemmel fordulhatnék
vissza

Bőrömrre bízva sorsomat.
A régi borzongásra.

Alomnak látom?

Két sor tükör között
Holdkórosok sötét futása.
Atlátszó bordák.
Zsebredugott kéz.
Remegés.
Perccutatók a szíven.

És te

Sóvárgó szem!
Verdestél kielégületlen.
Mert nem volt fészked.

Vak-tükörbe rakja petéit az unalom.

Csoszogó lábak.
Forgó hüvelyujjak.
Üresén jár a malom.

Kipörögtem.

A méltóságot a várakozásnak
Most visszaadom.

NEM TÉRSZ VISSZA

Egyetlenegyszer ébredsz földrengésre.
Csontod kiszáradt mederben robajlik.
Aztán a csönd; egy eltaposott bogár
roppanása. Aztán már az se hallik.

Ez lesz majd ama mozdulatlan hajnal.
Melledben óriás üvegcsillag tágul.
Bármilyen lehetsz; már csak az áradásra
emlékszel. Kihulltál az éjszakából.

Nem térsz vissza. Ha álmodban a lábad
mint esetlen zsákot egyszer hazaszállít,
hol egykor ölte, megkötve tengődtek,
már kicsi fehér létra-roncs világít.

AZ ÓSZÖVETSÉG CSODÁI ÚJ MEGVILÁGÍTÁSBAN

„A tudomány gyors fejlődése és népszerűsítése megkívánja az igehirdetés-től, hogy alaposan igazolja és átgondolja a kinyilatkoztatás tételeit, a belőle levont igazságokat, a szellemi világot és a természetfölötti erők jelenlétét. A hit és az erkölcsi felelősség nem alapulhat legendákon, mítoszon, vagy egy kor sajátos felfogásán, hanem csak tárgyilag igazolt kinyilatkoztatáson. Ez a tudat vezeti a biblikus tudományt, amikor annak megállapítására törekszik, hogy a Szentírás könyvei sajátos műfajukon keresztül milyen kinyilatkoztatott igazságot akarnak közölni.” (*Gál Ferenc: Zsinat és korforduló*, 38-39. o.) Ebből a megállapításból induljunk ki, amikor az Ószövetség csodáit akarjuk megvizsgálni.

Az Ószövetség csodáit olvasva bizonyára mindenki föltette a kérdést: a Nilus vize valóban vérré változott; a Vörös-tenger vize valóban olyan volt, mint a fal; Gábaonban valóban megállt a nap; Bálaám szamara valóban megszólalt; Illés valóban tüzes szekéren ragadtatott a mennybe? Valóban úgy történt mindez, ahogy leírva találjuk? Így is kell hinnünk?... Két végletet kell elkerülnünk: egyik túlbecsüli a csodák értékét és az Ószövetséget csodák gyűjteményévé teszi; a másik vélemény szerint pedig elsikkad a csodák igazi értelme. Elöljáróban megjegyezhetjük, hogy a Szentírás a csodákat vallási szempontból tárgyalja. Ezért meg kell ismernünk a csodák teológiáját, továbbá meg kell vizsgálnunk, vajon az Ószövetség is ugyanazt értette-e csodán, amit mi.

I. Az Ószövetség csodái.

Ízrael történetében igen sok csodát, azaz rendkívüli eseményt találunk, amelyek Istenre vezethetők vissza. Eltekintünk egyes könyvek, vagy részek fiktív csodáitól, amelyek a tanító műfajba tartoznak (Jónás, Tóbiás, Jób drámai kerete, Dániel 1-6 haggadája, 2 Makk. épületes és díszítő elemei).

Vizsgáljuk meg a pátriárkák korát. Azonnal látjuk, hogy igen sok Isten-jelennsel találkozunk. Ezeknek az embereknek Istennel való találkozása olyan meghitt és bensőséges volt, hogy semmi jelét sem találjuk a félelemnek, amely a későbbi Isten-jelenésnek velejárója (*Bir* 6,22; 13,20; *Iz* 6,5). A szent szerző ezt természetesnek tartja és egyáltalán nem csodálkozik, s nem is tartja csodának. Ezek magyarázatánál valószínűleg helyes nyomon haladunk, ha azt állítjuk, hogy egy irodalmi műfajról van itt szó. Ugyanez a helyzet az Újszövetség gyermekésgtörténeti részeinél is. Tehát nem valami különös természeti jelenségről, hanem *irodalmi műfajról* van itt szó.

Az Isten-jelenéseken kívül alig találunk csodát a pátriárkák történetében. Talán Szodoma elpusztítását említhetjük meg, de a szemtanú elbeszélése nagyon szűkszavú (*Gen* 19,28). Annál többször találkozunk leírásokkal, amelyek kiemelik, hogy Isten belenyúlt az emberek életébe. Sárát megmenti a fáraó és Abimelek háreméből (*Gen* 12,17; 20,3); megsegíti Hágárt és fiát a pusztában (*Gen* 21,19). Isten beavatkozását nem beszélik el hosszasan, de az üdvös hatást annál inkább kidomborítják. A szent szerző talán nem is annyira csodának tartja ezeket, mint inkább Isten gondviselésének, amellyel irányítja és gondját viseli választottjainak.

Az első szorosan vett csoda az, amikor Isten fiút ígér Ábrahámnak. Sára hitetlenségében nevetni kezd, de Isten megerősíti kijelentését: „vajon nehéz-e valami az Istennek?” (*Gen* 18,14). Ez a rész azt állítja, hogy Isten cselekedeteinek nincs határa. Sőt, ami az ember számára nevetségesnek és lehetetlennek

tűnik, az Istennek sajátosan megfelelő. Egész Izrael az idős Ábrahámától és Sárától kizárólag Isten csodatette által származik. Ez az elbeszélés azt állítja, hogy Izrael születése, növekedése, azaz egész története Isten csodája az Ő titokzatos tervében. A szent szerző ezt még azzal is kihangsúlyozza, hogy Izrael másik két őspanyjánál, Rebekánál és Ráchelnél is fönnállt a terméketlenség, s csak Isten különös beavatkozása által bontakozott ki az Ő terve. (Gen 25,21; 29,31; 30, 1-2. 22-23.) Amint látjuk a Genezis idegenkedik a csodáktól, de ennek ellenére azt állítja, hogy az üdvösség isteni megvalósulása a tulajdonképpeni csoda, s az Isten üdvözítő akarata áttöri a természetes rendet, csodát művel.

Izrael néppé alakulásának ideje, az Egyiptomból való kivonulás és a Kánaánban való megtelepedés korszaka tele van szembetűnő csodákkal, s különbözik a pátriárkák idejének tartózkodó, de mélyértelmű csodáitól. Itt találjuk a legtöbb csodát: az égő csipkebokor, a kigyó-csoda, a tíz egyiptomi csapás, majd mindennek befejezése, a Vörös-tengeren való átkelés; a pusztai vándorlás alatt a manna, a fürjek, a csodálatos vízfakasztás, az engedetlen izraelitákkal szemben az Istentől jövő tűz, a föld meghasadása, a mérges kigyók. Ezekhez járulnak még különleges természeti jelenségekkel összekötött Isten-jelenségek a Sinai hegyen és a felhőben. (Bálaám szamarának megszólalása és Áron botjának kivirágzása későbbi tanítóelbeszélések.) A Kánaánba való bevonulás csodáihoz tartozik a Jordán kiszáradása az izraeliták átvonulásakor, Jerikó falainak leomlása, és a napcsoda a gábaoni csata alatt. (Ex 7—19; Num 11—21; Józs 3—10 fejj.)

Izrael későbbi idejében a bírák korától a makkabeusi korig terjedő időben nagyon ritkák a csodák, helyesebben az olyan csodák, amelyek befolyással lennének egész Izrael életére. A háborúkban Isten segíti és bátorítja népet (2 Sám 5,17-25), az ellenséget megremiszti (Bir 7,2.20). Csak későbbi legendás elbeszélések állítják, hogy Isten maga semmisítette meg az ellenséget, de ezeknél a természetes előzmények nagyon világosak. (2 Krón 13,15; 14,11; 4 Kír 19,35.) A Makkabeusok könyvében szereplő mennyei lovas legendás vo-más, (2 Makk 3,10. fejj.) szövetség ládájával, majd az áldozattal kapcsolatban, amelyet mennyei tűz gyújtott meg, említhetők csodák. (3 Kír 18,38; 1 Krón 21,26; 2 Krón 7,1.) A próféták fellépésével kapcsolatban is ritkák a csodák. (1 Sám 12,16; 3 Kír 13; Iz 38,7-8.) — Illés és Elizeus próféták történetében azonban számos csodát találunk. Ezek egy sajátos csoda-típust képviselnek. Mintegy húsz csoda tartozik ide, amelyek azonban szűk körben, a mindennapi élet keretei között játszódhatnak le és nem érintik az egész népet (kenyér-szaporítás, beteggyógyítás, halottfeltámasztás, olajszaporítás stb. 3 Kír 17-18; 4 Kír 1-6; 13). Ezek a csodák emlékeztetnek leginkább Jézus csodáira.

Amint látjuk, az Ószövetség csodái leginkább Izrael őskorára, továbbá Illés és Elizeus próféták idejére korlátozódnak. Másutt nagyon szorvánvosan fordulnak elő. A prófétai és bölcsesség-irodalomban gyakorlatilag hiányoznak. A zsoltárok sem hoznak új csodákat, hanem a régi csodákra emlékeztetik a népet. Az Ószövetség tehát nem „kedveli” a csodákat, s a csoda-elbeszélések sokkal kisebb terjedelműek, mint az Újszövetségben.

II. A csodák teológiai értelme.

Az Ószövetség csodáit három csoportra oszthatjuk:

1. Az üdvtörténeti csodák. Ezek közvetlen befolyást gyakorolnak Izrael életére. Azt mutatják, hogy amikor Isten tervében elérkezik az idő, akkor Ő népe érdekében cselekszik, és ebben senki sem tudja Őt megakadályozni. (Pl. az egyiptomi csapások.) Isten üdvözítő terve és a csoda tehát szorosan ösztetartozik. Amikor ez a terv ellenállásba ütközik, akkor Isten csodát művel, segítséget hoz népének, megbünteti ellenségeit, sőt magát Izraelt is, ha eltér az üdvösség útjától. Ezeknek az üdvtörténeti csodáknak mélyebb teológiai ér-

telmük is van, amennyiben a népet az Istenbe való hitre és bizalomra akarják vezetni. Ezek a csodák úgy mutatják be Istent, mint aki hatalmas és jó, és ezért Izrael bátran hagyatkozhat rá. A Sinai hegynél magát kinyilatkoztató Isten a csodákkal akarja bebizonyítani népének, hogy a szövetséget érdemes megtartani, mert Ő hatalmas és gondot visel rá. A kivonulás csodái az alapot szolgáltatják ahhoz, hogy a nép igent mondjon a szövetségre és ezt mindig ébren tartsa magában. A szent szerző a csodáknál ezt a célt mindig tudatosan akarta, vagyis a népet a hitre és a szövetség megtartására akarta vezetni. Az Egyiptomból való kivonulás csodája, majd a Kánaán elfoglalásának eseményei ilyen szempont szerint szerepelnek a történetekben és ezt a célt szolgálják. A történeti kritikának szem előtt kell tartani ezt, vagyis azt, hogyha az egyes csodák történetiségét talán nem is lehet bizonyítani, de a csodák együttes tanúbizonyságának döntő szerepe van. Ugyancsak teológiailag érthető, hogy miért szűnnek meg — vagy fordulnak elő ritkábban — a csodák később, amikor az Isten népe a kinyilatkoztatást megtapasztalta, hagyományával, vallási formáival szilárdan megalapozta. Új csodák helyett inkább Isten régi nagy csodái azok, amelyek a népet a nehéz helyzetekben megvigasztalják és hitét megerősítik. (77 Zsolt 12; 78,3; Iz 63,7.) — Hasonló esetet találunk az Újszövetségben is az ősegyház történeténél.

2. *A csodák igazolják Isten küldötteit.* Nikodémus is ezt tartotta: „Mester, tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy, mert senki sem tud ilyen csodákat művelni, mint te, ha Isten nincs vele.” (Jn 3,2.) Az Ószövetségben nagyon sok „küldött” szerepel, az igazoló csodák mégis igen ritkák. Néhány csoda igazolja Mózes küldetését a nép és a fáraó előtt. (Ex 4,1-9; 7,8.) Mózes azonban nem ezek a csodák igazolják a nép előtt, hanem az ő közvetlen kapcsolata Istennel, amely miatt a nép hisz neki. (Ex 19,9-19; 20,19-21; 24,15-18.) Az Ószövetség nem a csodát tekintette kizárólag Isten küldötte igazolásának. Sőt a Deuteronomium arról szól, hogyha valaki csodát tesz, de bálványimádásra akar rábírni, ne higgy neki. (13,2-4.) A próféták bármennyire is karizmatikus erővel megáldott emberek voltak, mégiscsak két igazoló csodát olvasunk róluk. (1 Sám 12,16; 3 Kír 13,4-6.) Az író próféták sem csodával igazolják küldetésüket, hanem meghívási eseményükre hivatkoznak. (Iz 6; Jer 1 stb.) Ez a nép számára sokszor kevés is, és gyakran ellene mondanak. Kézzelfogható csodabizonyosságok alig állnak rendelkezésükre. Iz 7,11-ben a próféta nem a maga számára kér jelet, s az Iz 38,7. csodája is a király számára volt jel. Az Ószövetség igazoló csodája és Jézus csodái egészen mások. Jézus nem Isten hírnöke, hanem Megváltó. Ő a saját kinyilatkoztatását bizonyítja csodákkal. Az Ószövetség igazoló csodái sohasem akarnak egy küldöttet csodatevőnek állítani. A csoda azt akarja, hogy az Isten küldöttének szavai és tettei által az emberek Istenben higgyenek, az Ő üzenetét fogadják el.

3. *Illés és Elizeus próféta csodái.* A kármel-hegyi áldozaton és Námán meggyógyításán kívül ezek a csodák nincsenek kapcsolatban egész Izrael hitével és üdvösségével; szűk körben játszódnak le. — Egyik magyarázat szerint Illés és Elizeus a Jordánnál élő próféta közösség vezetője volt. Csodáik természetfeletti kedvezések ennek a csoportnak javára. A másik magyarázat szerint a két próféta úgy jelenik meg, mint akinek csodatevő ereje van. Illésnél még csak Isten szavára és a próféta imájára történik a csoda, Elizeus azonban nyíltan úgy lép fel, mint csodatevő. Nála mindennapiak a csodák: a szakács mérgezett levest főz, Elizeus lisztet kever bele és erre élvezhető lesz; a forrás vizét sóval használhatóvá teszi; a fejszét a Jordán visszaadja; az özvegy olaját megszorítja. Ezeknek semmi kapcsolatuk sincs Izrael üdv-történetével. Irodalmi megfigyelések pedig azt mutatják, hogy Illés csodái megismétlődnek Elizeusnál (gyermekfeltámasztás, olaj-, liszt-, kenyérszaporítás, a Jordánnak köpennyel való szétválasztása). A Kármel-hegyi csodának megfelel Námán meggyógyítása, az 50 katona elpusztításának a 22 gyermek

halála. Végül mindkettőnél hatásos befejezés: Illés égbe vitetik, Elizeus pedig sírjában is csodát művel. Ehhez jönnek Elizeusnál kisebb „napi” csodák. Úgy látszik tehát, hogy az Illésről való hagyomány Elizeusnál megismétlődik. Valószínűleg helyes nyomon haladunk, ha azt állítjuk, hogy az Illés—Elizeus csodaciklus a történeti kritikát nem állja ki és a legendák körébe utalható. Annyit viszont bizonyítanak, hogy ebben a kezdeti vallási szakaszban nagy karizmatikus erők voltak. Az együttes tanúbizonyságot kell tehát elfogadni, de arról, hogy mik történtek — a történelmi források hiányában — semmit sem mondhatunk. Illés és Elizeus jelentősége nem csodatevő erejükben, hanem az igaz Isten-hít javára való politikai befolyásukban áll. Az ő csodatörténetükben népi csodakedvelés, továbbá a prófétai intézmény magasztalása is megtalálható.

III. A bibliai csodafogalom.

„A csoda Istennek közvetlen beavatkozása a fizikai világrendbe: a megszokott törvények felfüggesztésével olyan eseményt hoz létre, amire a természet magától nem képes. Istennek joga van utólag is belenyúlni a világ rendjébe. A természet törvényei csak ebben a világrendben érvényesek, tehát felfüggeszthetők. Isten közvetlen szeretetét és gondoskodását mutatja meg, amikor természetfölötti módon felhívja a figyelmet magára.” (Gál Ferenc: *Az üdvtörténetének misztériumai*. 124. o.) A csodánál tehát a természettörvényből kell kiindulni. Isten ebbe nyúl bele, ezt változtatja meg. Az Ószövetség embere azonban nem ismerte a mi modern „természet” fogalmunkat. Számára minden esemény a természetben és a történelemben — még a „természetes” is — más módon volt Istentől, mint számunkra. Korábban az ember közvetlen isteni beavatkozásnak tulajdonított a természetben minden olyan eseményt, amit nem értett, pl. a természet erőinek hirtelen kirobbanása földrengéssel, viharral stb. Úgy látszott, mintha a természet állandóan Istentől beszélne, sőt Isten közvetlen üzenete lenne az emberhez. (V. ö. Gál Ferenc: *Zsinat és korforduló* 82—83. o.) Az Ószövetség népe számára a természet rendje azért ilyen szabályos, mert Isten maga vezeti és kormányozza. Isten kelti fel a reggelt és hozza elő a napot, Ő rendezi az időjárást is, este Ő hívja elő a csillagokat és vezeti vissza őket. (Iz 40,26; Isten beszéde Jób könyvében.) Tehát minden „természetes” történés a természetben és a történelemben Isten hatalma alatt áll, az Ő cselekedete, ezért a „szokott” és „rendkívüli” eseménynek nincs olyan határozott választóvonal, mint modern természettudományos értelemben. Számukra tehát a csodának modern meghatározása nem lehetséges. A szokatlan esemény annyiban jelentősebb, hogy ez jobban felrázza az embert és Isten hatalmát jobban megmutatja.

A Biblia minden kifejezése ezt mondja a csodáról: Isten cselekedete, bámulatos tett, megrendítő esemény, jel. Úgy is mondhatjuk, hogy Isten lábnyoma, amelyet észre kell venni. Amint látjuk, ezek a nevek a csodának lelki, teológiai jelleget adnak. Nem a külső fizikai esemény érdekli az Ószövetség emberét, és egyáltalán nem szükséges, hogy az esemény „természetellenes” legyen. Sőt éppen ellenkezőleg, az Ószövetség a csodára a mi szemléletünk szerint egészen „természetes” dolgokat használ: zivatar, mennydörgés, csillagok esése stb. Ezt látjuk a bölcsesség-irodalomban is, amelyben a természet rendje, annak minden rejtélye Isten nagy csodája. (104 Zsolt; Sir 42,15-43,33.) Isten megfoghatatlan bölcsességét a kormányzásban, továbbá teremtményeiről való csodálatos gondoskodását szemléli a természetben. Az az egyszerű tény, hogy eledelt és italt találnak a pusztában; a későbbi nemzedék számára konkrét jele Isten figyelmességének. A szövegek megszépítik ezt az egyszerű tényt. A Bölcsesség könyve a mannát angyalok eledelének nevezi.

Az ószövetségi csodánál még egy szempontot is megfigyelhetünk, ami a mi fogalmunktól eltérő. A szent szerző Isten hatalmas tettét egy esemény-

ben nem annyira a természetes lefolyástól való eltérésben látja, mint inkább a történelmi hatásosságban, amelyet Isten népe érdekében tett. Számára itt a meglepő és a nem magától értetődő a nyílt csoda, vagyis a váratlan szabadulás, segítség a nehéz és reménytelen helyzetben, vagy az ellenséget ért katasztrófa. A vörös-tengeri csodával lehetne ezt a különbséget megvilágítani. A mi szemléletünk szerint Isten csoda által megsemmisítette az egyiptomiakat és megmentette az izraelitákat (csoda az, ami a vízzel történt). Az Ószövetség gondolkodása szerint Izrael látta Isten tetteit az egyiptomiakon — tehát nem a vizen — s számukra maga a szabadulás a csoda, s nem a természetesen művelt csodák. Az Ószövetség gondolkodásában ez a szabadulás nagyobb csoda, mint a vizen történt rendkívüli dolgok. Mi egy természeti jelenséget tartunk szem előtt, aminek az Ószövetség üdvteológiai értelmében csak alárendelt szerepe van. Az Ószövetség csodának mondja az Isten közelségét, cselekedeteinek nyilvánvalóságát, amelyet az üdvtörténet érdekében tett. Ahol tehát Isten ilyen értelemben jelen van, az az izraeliták számára csoda, s ez szent is, amit az embernek megszentelődvé kell fogadni. (Józs 3,5.) Hogy azonban egy ilyen esemény a mi modern értelmezésünkben természetes, vagy csodálatos, az az ószövetségi szerző számára teljesen érdektelen. Ő egyszerre tud beszélni Isten nagyságáról egy csodával kapcsolatban és egy természetes esemény keretén belül is. S ezzel nem kerül ellentmondásba, és a csoda sem veszít számára nagyszerűségéből, mert nem természetudományosan, hanem teológiailag — még pontosabban üdvteológiailag — nézi.

Számunkra ez nagyon lényeges eligazítást ad az ószövetségi csodák vizsgálatánál. A bibliai szerző ugyanis érdektelennek tartja azokat a kérdéseket, amelyekre mi pontos feleletet várunk, vagyis azt, hogy az esemény csoda, vagy nem csoda. Ezt a határt ő egyszerűen nem ismerte; és ez nem is érdekelte. Ő az ábrázolásnál szabadon alakíthatott a „természetesből” „csodálatost”, és egyáltalán nem gondolt arra, hogy ezzel meghamisítja a bizonyítást, mert ő nem akart csodákat közölni modern értelemben. Tehát ezeket a csoda-elbeszéléseket nem lehet felhasználni modern teológiai bizonyításra (nem lehet őket pontosan bizonyítani), másrészt viszont nem lehet értelmetlenül kritizálni a mi modern csodafogalmunkkal, s még kevésbé lehet szemére vetni a szerzőnek, hogy nem hitre méltó. Az ószövetségi csodaelbeszélések történeti értékét tehát lehet elfogulatlanul vitatni anélkül, hogy helytelen következtetéseket vonnánk le a Szentírás szavahihetőségével kapcsolatban. Az Ószövetség igen sok csodája — amely oly hatalmasnak látszik — a kritikai szövegpróbaival szerény és természetes eseménnyé válik, de ez az Ószövetség szavahihetőségét a legkevésbé sem rontja. Ez annál is inkább lehetséges, mert sok közülük költői alkotás, és szerzője szabadon fogalmazta meg azt, hogy Isten nagy csodákat művelt népe javára és ezzel Izrael hitét akarta megerősíteni. A kritikai kutatás feladata, hogy az elbeszélések ilyen értelmét igazolja, és véget vessen annak a régi félreértésnek, amely a szövegeket mint történelmi dokumentumokat kezelte.

IV. Az ószövetségi csodaelbeszélések történeti értéke.

A „történeti érték” megállapítása nagyon nehéz és bonyolult feladat, és nem is várhatunk tőle látszatós eredményeket. Néhány csodát próbálunk most elemezni.

A Vörös-tengeren való átkelés. Az ószövetségi csodák között a legnagyobb, amit legtöbbször megénekeltek és elbeszéltek. Szemléletes példája annak, hogyan keletkezett, hogyan bővült és fejlődött egy csodaelbeszélés egészen a jelenlegi szövegig. A vörös-tengeri esemény, mint Izrael csodálatos megszabadulása történelmi valóság, s ezt egyetlen szakember sem vonja kétségbe. Ez a meglepő szabadulás olyan mély Isten-élménye Izraelnek, amelybe az ő Istenbe vetett hite kezdettől fogva gyökeredzett. Bibliai értelemben két-

ségtelenül csoda. Erről semmi kétség sincs, csupán az a kérdés, hogy valóban mi is történt.

Az Exodusban két szöveg található: az egyik prózai, amely az átkelést beszéli el (14. fejj.); a másik egy nagy himnusz, amely költői módon dicsőíti Isten nagy tettét, aki megsemmisítette az egyiptomiakat. (15. fejj.) A prózai szöveg két különböző régi elbeszélést dolgoz egybe. Az ősbibliai szöveg 900 körül, a korábbi 500 körül kaphatta meg végleges formáját. A jelenlegi szövegben ez a fiatalabb szöveg alkotja az alapfontos, és ehhez alakult az ősbibliai elbeszélés.

Az ősbibliai szöveg szerint így lehet rekonstruálni az eseményt: Este van. Az izraeliták a víz partján táboroznak, az egyiptomiak nyugatról közelednek mögöttük. Az izraelitáknak kelet felé kell a vizen átjutniuk, ha meg akarnak szabadulni. Természetesen nem a mai Vörös-tengerről van szó, hanem talán a Szuezi szorosban lévő lapályos részről, vagy a Nilus deltájáról, amely délkelet felé lapályos, és a szabaduló átvonuláshoz mély. Az ősi szövegben a következő szakaszokat figyelhetjük meg: „Az Úr egész éjszaka fúvó erős és forró szél által elhajtá és szárazzá tévé a tengert” (14,21). Az izraeliták ekkor kezdtek meg az átkelést, az egyiptomiak pedig az üldözést. „Mikor aztán eljött a hajnali órállás ideje, íme rátékkint az Úr a tűz és felhőoszlopból az egyiptomiak táborára és megbontá hadseregüket és kidönté harciszekereik kerekeit, úgyhogy megfeneklettek. Mondák ekkor az egyiptomiak: fussunk Izrael elől, mert az Úr harcol ellenünk” (14,24-25).

Egy éjszakai zivatar kitörésének mitológikus leírásáról van itt szó. Az egyiptomiak szekerei és lovai a járhatatlan gázlóban megfeneklettek és összetörték. Az egyiptomiak felismerték ebben, hogy az Isten ellenük van és vissza akartak fordulni.

„A tenger hajnalban visszatérve előbbi helyére és a vizek nekifutának a menekülő egyiptomiaknak s az Úr belesodrá őket a habok közepébe” (27. v.). A zivatar nyugat felé húzódott el, a szélnyomás a vízre megszűnt, s ez nyugatról délkeletnek áradt vissza. Az egyiptomiak nyugat felé való visszavonulásukban éppen belejutottak a vízáradatba, amely holttestüket a keleti partra sodorta.

„Így szabadítá meg az Úr azon a napon Izraelt az egyiptomiak kezéből. Mikor aztán látták a megholt egyiptomiakat a tenger partján s azt a nagy hatalmat, mellyel az Úr elbánt velük, félt a nép az Urat és hívének az Úrnak és szolgájának, Mózesnek” (30-31). Ezek a sorok himnikus befejezést adják az eseménynek és azt vallási és üdvösségi értelemben világítják meg.

Ebben a leírásban a szabadulás eszköze egy erős keleti szél, amely hatalmas esőt hozott magával. Már délután elkezdődött, mert a 19. vers szerint a „felhőoszlop” a nép éléről a végére vándorolt, vagyis a felhő keletről nyugatra ment. Tehát önmagában egy természetes eseményről van szó, amely azonban éppen abban az időben jött, amikor az izraelitáknak szorult helyzetükben legnagyobb szükségük volt rá. Az viszont, hogy egy természetes esemény a legjobb órában jött, hogy nekik a szabadulást, ellenségeiknek pedig a végzetes pusztulást hozza, Isten kezét kétségtelenné teszi, és bibliai értelemben csoda. Nem természeti csoda, hanem Isten vezetésének és gondviselésének csodája népe üdvére.

A későbbi szöveg szerint is ugyanez a kiindulás, csak ez nem felhőről, hanem „angyalról” beszél, amely a nép éléről hátra ment (19. v.). Az átvonulásnál pedig nem a keleti szélről, hanem Mózes vesszőjéről tesz említést, amely Isten parancsára működik:

„Mikor pedig Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé... a víz kétfelé válék. Erre Izrael fiai bemenének a kiszáradt tenger közepébe, miközben a víz olyan volt jobbjuk és baljuk felől, mint a kőfal. Ekkor az egyiptomiak úzóba vevék őket s bemenének utánuk: a fáraó minden lovassága, harciszekere s lovasa be a ten-

ger közepébe" (21-23). Amikor az izraeliták a másik partra jutottak, „mondá az Úr Mózesnek: Nyújtsd ki kezedet a tenger fölé, hogy térjenek vissza a vizek, rá az egyiptomiakra, harcszekerekre és lovasaikra. Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé... és a visszatérő vizek elboríták a fáraó egész hadseregének harcszekerkeit és lovasait, kik utánuk nyomultak a tengerbe: egy sem maradt meg közülük. Izrael fiai azonban átkelének a kiszáradt tenger közepén, miközben a víz olyan volt jobbjuk és baljuk felől, mint a köfal" (26-27a; 28-29). Amint látjuk: a régi szöveg a lényegét erősíti: az üldözők megsemmisítését, s ugyanezt teszi az ősi himnusz is (15. feje).

A két elbeszélést a szent szerző összedolgozta, teológiailag gazdagabbá tette és csodálatosra színezte. Nem Mózes hasítja ketté a tengert, hanem csak jelt ad az isteni cselekedethez a keleti szél segítségével. A szerzőt egyáltalán nem zavarta, hogy egy tisztán természeti csodát (későbbi szöveg) és egy természetes folyamatot (régibb hagyomány) dolgozott egybe, mert számára a lényeges csoda nem a természetben, mégkevésbé annak technikai lefolyásában, hanem egyedül annak üdvtörténeti hatásában volt. Ezért használt föl mindkét szövegből, hogy Istennek ez a nagy tette minél nagyobb hitet ébresszen. Ezt nem szabad szem előtt téveszteni. Ha azonban modern módon akarjuk feltenni a kérdést, hogy mi is történt, akkor kétségtelenül a régebbi hagyomány adja meg a feleletet, anélkül azonban, hogy Isten kezét tagadná az eseményekben.

Az egyiptomi csapások. Itt is megtaláljuk a két forrást. A fiatalabb szöveg itt is fokozza a csodálatost, hogy Isten hatalmának bizonyítékát még erősebben aláhúzza. Előtérbe helyezi Mózes és Áron szerepét is. Az ősibb hagyomány olyan eseményekről tudósít, amelyek a természet rendjében maradnak, de az egyiptomiak számára katasztrófát jelentenek. A „csodálatos” a csapások intenzitásában és nagy számában van, továbbá abban, hogy közvetlenül Mózesen keresztül isteni követelményként történnek Izrael szabadon bocsátásáért. Így van a csodáknak itt is üdvtörténeti jelentőségük.

Az első és kilencedik csapás jellegzetesen egyiptomi. A sötétség a vastag homok és porréteg miatt tavasszal szokott előfordulni. A modern talajelőkészítés és a Nílus szabályozása miatt már nem olyan veszedelmes. — Az első csapás — a Nílus vizének vérré változása — látszatról tudósít. Vörös színeződést a Nílusnál erős áradáskor figyeltek meg, velejárója a halak pusztulása. A vörös szín a hirtelen nagy számban megjelenő ostorosállatkáktól származik, amelyeknek mérge — ezeket ugyanis a halak fölfalják — okozza a halpusztulást. (Ezt több tanulmány is kimutatta.) Természetes, hogy ilyen eset csak a Nílus vizét érinti. A régibb hagyomány csak a Nílus vizéről beszél, de a későbbi szöveg már kiszínezi ezt (vér lesz minden tóban, fa- és kőedényben) és a csodálatosat jobban hangsúlyozza.

Mit kell tartanunk ezekről a csodákról? Ha a kivonulást a tudomány mai állása szerint a Kr. e. 13. századba helyezzük, akkor megállapíthatjuk, hogy ennek a kornak a fáraói nagy építetők voltak és a zsidókat is építőmunkára kényszerítették, s biztosan nem szívesen nélkülözték volna. Bizonyára nagy katasztrófáknak kellett közbejönniük, hogy elengedték őket, mert ezeket a csapásokat Isten büntetésének vették. Ha pedig az izraeliták engedély nélkül távoztak — ami a tengerig való üldözésből eléggé nyilvánvaló — akkor ez csak úgy történhetett, hogy a szigorú rendet rendkívüli katasztrófák alapjában megbontották. Ezért nem lehet kételkedni abban, hogy a szabaduláshoz az isteni parancsból származó csapások lényegesen hozzájárultak. Az egyes csapások történelmi biztonságához nem szólhatunk hozzá. A tíz csapás eléggé irodalmi felépítésre vall. A régibb hagyomány hét csapásról szól, ami szintén irodalmi termésre és nem történelmi naplóra emlékeztet. Ebben a hagyományban is egész biztosan van régi és lényeges esemény, amely bevéssé vált a nép emlékezetébe, és később ugyanúgy a hit megerősítését szolgálta, mint a vörös-tengeri élmény. Így kell tehát ezeket is érzékelnünk, mint ennek a ta-

núságnak a fejlődését, amely nem történeti bizonyosságon, hanem a tanítás émenyi erején nyugszik.

Józsue napcsodája. A szövegelemzés itt nagyon érdekes eredményre vezet. A gabaoni útközet leírása Józs 10,1-11,14b-ben olvasható. Eszerint Isten az izraelitákat jégeső által segítette a harcban. Ebbe kapcsolódik Józsue könyörgése: „Nap ne mozdulj Gábaon fele... és megáll a nap az ég közepén” (10,12-13a). A szerző szerint ez a rész az „Igazak könyvéből” való. Ez a könyv enekgyűjtemény Izrael korábbi történetéből, de ránk csak részletek maradtak belőle. Tenát költői leírásról van szó, és nem történelmi beszámolóról. Ezenkívül a nap „megállását” kifejező szó valószínű jelentése: „szunj meg sütni”. Az izraeliták nehez terepen husz kilométer utat tettek meg, és ezután bocsátkoztak harcba. A tűző nap a fáradt harcosokat még jobban elgyengítette. Ezért értne Józsue imája a napsütes megszűnéseért. A vihar és a jégeső nagy segítséget szolgáltat nekik, és sikeressé tette a csatát. Amint látjuk a költői leírásban is megtaláljuk az esemény magvát, amit a prózai szövegben olvashatunk. Később azután a szövegátldolgozó — talán ugyanaz, aki az idézetet hozzárázta — „a napsütes megszűnését” az égen „megállásnak” értette és ilyen értelemben szóhetta bele a 13b-14a részt: „Megáll a tenát a Nap az ég közepén és nem siet lenyugodni egy teljes napig. Nem volt oly hosszú nap sem azelőtt, sem azután, mint mikor az Ur engedett az ember szavának.” Ez a szöveg azt alítja, hogy a nap tovább süttött, mint általában sütni szokott. Nyilvánvalóan azért, hogy a győztes izraelitáknak több idejük legyen az ellenség üldözésére. (Sir 46,4.) Ez azonban két félreértésen is alapul: először a költői szöveget történeti szövegként értékelték; másodsor pedig az eredeti szöveget rosszul olvasták. A szent szerző nem természettudományos jelenségről akart beszámolni (egyszerűen azt hitte, hogy ezt szövegében hagyományként találta), hanem azt akarta hangsúlyozni, hogy Isten az izraeliták érdekében nagyszéren beleavatkozott a csatába. Tehát a szerzőt vallási meggondolás vezette.

Ha a későbbi keresztény olvasó ebből a szövegből azt próbálná bizonyítani, hogy a Nap a föld körül forog, csak itt kivételesen megállott — gondoljunk a Galilei esetre — az éppen úgy nem értené meg ennek a szövegnek az értelmét, mint ahogy az eredeti magyarázó sem értette meg a költői szöveget.

Amint látjuk ennek a szövegnek a vizsgálatánál, a Gábaon fölötti napcsodánál (a Hold csak a héber költői stílus miatt került a szövegbe) nem marad más, mint egy jégeső, de éppen az Isten foganatos segítségeként. Ez a győzelem viszont nagyon jelentős volt, mert ezáltal sikerült az első és talán döntő útközetet megvívni a szövetségeseik fölött, ami azután szabad teret engedett az izraelitáknak az országban.

*

Ezek a példák eléggé megmutatják, hogy az ószövetségi csodaelbeszélések vizsgálatánál a történelmi valóság kérdésére különféleekppen kell válaszolni. A vörös-tengeri csodánál általában az esemény a magvában van biztosítva. A hagyomány azonban idők folyamán egészen más színezetet kapott, amellyel Isten nagy tette még szemléletesebben és világosabban domborodott ki. Az egyiptomi csapások az idők folyamán nemcsak színben, hanem eseményrészekben is megnövekedtek. Az átdolgozók nem a részlet-eseményeket mint ilyeneket, hanem az össztanúságot tartották szem előtt. Józsue napcsodájánál Isten segítségének bizonyításához még egy újfajta csoda járul, amiről azonban semmiféle történelmi bizonyosság sem szól. Csak felfokozott kifejezése annak a ténynek, hogy milyen erővel segítette Isten a régi Izraelt.

Általános megállapítás: nem lehet az ószövetségi csodaelbeszélésekről elhamarkodottan ítéletet mondani. Amennyiben lehet, követni kell ezeket a szövegeket a legrégibb elérhető forrásig, s csak ezután lehet feltenni a kérdést, hogy mit érnek, mint történelmi források. Ezt az elérhető legrégibb for-

rást kell megvizsgálnunk, és keresnünk, hogy az elbeszélésben mennyi történeti mag van, s mennyiben csak népi szemléletes, kiszínezett hirdetése és dicsoítása a csodatevő Istennek, aki nagy dolgokat tett Izrael javára.

Forrás: Felhasznált irodalom: J. Bauer, Bibeltheologisches Wörterbuch. — Verlag Styria. 1959. Wunder. 823—826. old. — F. Grelot, Bible et théologie. Desclé 1965. 58—60. old. — P. Crelot, Présence de Dieu et communion avec Dieu dans l'Ancien Testament. Concilium 40/1968. 11—23. old. — J. Haspecker, Wunder im Alten Testament. Die Heilige Schrift in der Gemeinde I. 120—142. old. — X. Léon — Dufour, Vocabulaire de théologie biblique. Cerf. 1966. Miracle. 618—621. old.

KÁLNOKY LÁSZLÓ VERSEI

ZARÁNDOKÚT

Főlfelé megyek vánszorogva
belső hegyomlásom görgetegén,
méregzöld fenyvesek között,
ezüstté ősziült alkonyatban.
A sűrűben félénk füst nem bolyong,
nem próbálnak szárnyra kapni a sziklák,
madár nem rikolt figyelmektetlőn,
csak sárgult fű zörög,
csak zihálásom fűjtatója
éleszti lépteim tüzét.
Tekintetem elvész a szürke égben.

Egy forduló után,
amelyet még sötét bozót takar,
megpillantom talán a jelenést,
a csontszikár páncélos alakot,
a seszinű sohase-voltat,
aki táblát mutat felém,
hol legféltettebb titkaim olvashatók,
aki ismeretlen nyelven kiált
álomban hallott, régi átkokat,
s szavára hamuvá kell omlanom.

NYÁRI KERT

Lángszinű arc lobog a virágágyak fölött,
elfonnyasztja lehelete a sápadt rezedákat,
szája vért fröcsköl szét a bokrokon,
tüzének türehetetlen tébolyától
vöröslenek tehetetlenül a kőfalak,
és kemencévé fülnek a szobák.

Kivégzett ingek lógnak a szárítókötélen.
A faközöld gyepen halott jár láthatatlanul.
Mintha a kora délután a pusztulásba tartana.
Sötét kötörmelék alá
bágyadtan siklik a gyík.
Tetőcserepekben megbűjt vigyor
kísér mindent, ami még eleven.

Puskaporos hordón ijedt szobor
áll a kert közepén,
a robbanás előtti pillanatban.

CSALOGÁNYOK

Az éjszakai park
alvó lombjaiból
halljuk az énekest,
a holdfény-mosta dalt,
a bársöny csattogást.
Le nem kottázható

magasságokba tart,
s elhallgat hirtelen.
Felhangzik válaszul
egy fürge fütty: ezüst
tör, mely koromsötét
drapériákba szűr.

PUSZTA SÁNDOR VERSE

SAECULUM NOVUM

Hold-rapszódia

Kr.u. 1969. július 21.

Oh Luna Luna égi tereken bolyongó
évmilliárdos öreg mégis legifjabb
meghódított bolygó
köszönt tesvéred a Föld!

hová eddig csak költő szállt Szárnyas Lovon
és a Fehérlő fia a mesékben tündér és égi manó
e sárga mennyei Dómban
úrközi világkezdeti csöndben
megcsendült az első emberi szó!
'Békével jöttünk
Békesség az ideföntvalóknak
Steril békesség a Holdnak!'

nem fogadta boldog kutyaugatás, komondorcсаholás
nem őrizte senki a tájat
nem volt lombsuhogás — se fa, se szél — viharcsikarás
nem borzolta szél se a fákat

l á t t u n k

arcodat, felszíned, bőrdet,
mi lepi? sebhelyek? roppant hegek? letört szárnyad helye?
hajó, hajó kozmikus égi ezüst hajó (hadd mondjuk utolszor)
ki a barangoló bárányszőkeket nézed
a mennyei réten legelésző felhő-barinyját
de nem érzed, hallod bégetésük s a menta illatát

oh te boldogtalan mert nincs rajtad élet
oh te boldog mert nincsen temető

nincs ki almáját ültetne rajtad
te nincs kivégző-osztag

nincs rajtad vérfolt!

a visszatért Háromkirály téged hoz égi napraforgó
a XXI. század bölcsőjéhez fényes virágnak
s a két boldog iker-Kolombus
ki először tette reád a lábát

Oh Luna! Köszönt idősebb Bátyád
s rajta kétmilliárdnyi élő halandó
tanuld dátumát a megváltott Földnek,
mérőjelét a Mindenség Történelmének
Anno Domini
Ezerkilencszázhatvankilenc július huszonegy

Ember járt a Holdon
Ádám ivadéka
s nem fogja fű benőni lábnyomát...

WEÖRES SÁNDOR ÉS A MERÜLŐ SATURNUS

Weöres Sándor valamikor csodagyerek volt. Tizenöt évesen csaknem mindent tudott már, amit a magyar költészet eleven és holt nagyjaitól meg lehetett tanulni. Mint a kibontakozása előtti *Rimbaud*, hihetetlen nyelvi készségével ellette a tónust, a hangot, az árnyalás és a megjelenítés módozatait, mindazt, amivel a korabeli költészet legjava élt. Bennfentesen mozgott a mesterek titkai között. Versei már híres első kötete, a *Hideg van* idejében is félelmes bizonyítékai voltak annak, hogy a pattanó izmokkal létrehozott egyéni eredmények a költészet tovasikló folyamában a következő nemzedék kezén hogy válnak természetes közkinccsé. Stilpastiche készsége, mely a későbbiek során és ma is oly sok remeklésre vagy nyelvi mutatványra ösztönözte, tette talán, hogy küzdelmes fejlődés nélkül ujjbegyében volt, nyelvében élt a korabeli magas szint. „Szememnek Ady nyitott új mezőt. / Babits tanított izére a dalnak / és Kosztolányi, hogy meg ne hajoljak / ezt-azt kívánó kordivat előtt” — írta még mindig fiatalon, de már beérkezett költőként. Igaz, persze, hogy az említettekén kívül a fiatal Weöresnek volt még egy másik, titkosabb mestere is. S valóban, a későbbi Weöres Sándornak, a higanynyugtatlanságú kísérletezőnek, az eddig létrehozottak Rimbaud-szerű túlhaladójának, a költői lehetőségek ad abszurdumig végigpróbálójának *Füst* Milán adhatta az iránytszabó, végső eligazítást. Mert ha a játékos kedvet és az úttörő hajlamot költői egyéniségében eleve adottnak vesszük is, mégis teremtésének két főjegye: a személyes mondanivalók személytelenítése, valamint az egyszeri élményen alapuló verstől való tartózkodás, mindenképpen *Füst* Milán kezdeményeire rimel. Persze, Weöres napjaink modern költészetének nálunk *Füst* Milántól anticipált jegyeit, melyek a világlírában T. S. Eliotban vagy *Saint-John Perse*-ben oly pregnánsan jelentkeznek, csaknem végletesen továbbfejlesztette. Az ő személytelenítése az évek során az egyéniség tagadásába torkollott, az elődök által romantikusan túlnövelt költői én elvi kiiktatásába, abba a programba, mely a keleti filozófiák hatására a lírai személyiség és általában az egyéni lét feloldódását hirdeti valami ősibe és közösbe, valami öröktől fogva levő és öröklétű harmóniába.

A költő — többször is megfogalmazott *ars poeticája* szerint — e harmónia közvetítője csupán, száj, melyen egy felettünk levő, magasabb világ hozzánk szólal. S ha egybevág, ha ellentétes mindez korunk filozófiai gondolatrendszereivel — költészetéről lévén szó — lehetetlen egyfelől kisebbiteni vagy tagadni a költői csúcsokat, melyeket ez a filozófiai rezonálóképesség létrehozott, másfelől el nem ismerni törekedésének, szellemi irányulásának üdvös hatását a magyar líra egészét illetően. Weöres ugyanis, néhány kiváló társával együtt, a lét végső kérdéseinek el nem nyugvó ostromlásával visszaadta líráinkban a költészet nagyszabású műfaji feladatát, mely a mindennapi gyakorlatban nem is kis költők kezén elfelejtődni látszott. A világlíra élő nagyjai sorába éppen ez úton, ezzel a hajthatatlan törekvésével lépett be. Másfelől, mint a modern költészet pionír nagyjai, Weöres is rájött a nyelvnek a pusztá információs funkciókon túllépő, sajátos kombinatív, lehetőségeire: jelzőrendszerünk mélyebb, önállósultabb hasznosítására. Pályája során nem egy csendben ható, szolid remekmű s nem egy nagy port felvert, a költő és a költészet ellen kijátszott nyelvi kísérlet származik ebből a felismerésből. Az irodalmat környező sajátos hazai közeg — úgy is mondhatjuk — előbb botránkozott meg értelmi közlést nem hordozó *Táncdalán* a „panyigai panyigai panyigai ü”-n, vagy az egyetlen szabályos magyar szót nem tartalmazó *Hangcsoportok* című versén (nem több ez lettrista kísérletnél), minthogy észre vette

volna az ujjgyakorlatok mellett s az ujjgyakorlatokon is alapuló nagy művészi eredményeket.

Való igaz persze, hogy mindez már a múlté — ha az értetlenség hajtása hosszú évekre ki is úzte a költőt a „szent berkekből”; vagy legyünk kevésbé fellengősek: ki is iktatta verseit a megjelenő magyar versek közül. A hallgatás vagy a meg nem jelenés nem lehet azonban egyetlen alkotóra sem hatástalan: Weöres költői profilját is élesebbre metszette, a többféleképpen is beírható sima felületeket véglegesen beredőzte. A személyes mondanivalók személytelenítése, mely mestereinél is kultúrhistóriai témák újra elevenítésére, s ős álarcok felöltésére vezetett, a nyilvánosságtól elzárt években Weörest is fokozottan a mitológia felé irányította. Görög, keresztény, zsidó és más keleti mitológiai jelenetek sora éled benne perzselően elevenné, lírája csúcsteljesítményeként, a modern költészet teljes eszközi raffinériájával, tobzódó plaszticitással és beszédes elhallgatásokkal. Csakhogy míg az ősparabolák felidézésében, az új mítoszteremtésekben rendszerint keletkeztető okként rejtve munkál valamiféle pragmatikus erkölcsi igény, ebben az emberiség őskorába nyúló weöresi mitológiában ez szinte mellékesen vagy alig van jelen. Ő inkább csak a tragikus alaphelyzetek számbavevője, a létünkben önmagát ismétlő múlt pusztá ábrázolója, egy olyan parabolavilág feltámasztója, melyben isteni és emberi nem vált szét. Ez az ősi egység, égi és földi ozmózisos egymásba szivárgása, mely különben a legtöbb mitológia jólismert sajátja, s ennek az egységnek örök érvényessége paradox módon a személyes mondanivalókat kerülő Weöres egyik legszemélyesebb mondanivalója. S éppen ennek az érvényességnek nagyerejű szuggerálásával éri el, hogy előadásában a régi mese a modern ember, ha tetszik az atomkor végzetével fenyegetett ember, tájjelentésű mítoszává emelkedjék.

Az ősibe kapcsolódó modern mitológia-teremtés azonban csak egyik jellegzetessége Weöres véglegessé metszett költői profiljának. Ha itt rejlenek is a nagy eredmények, hadd nevezzünk meg egy másik jegyet is, melyen kivételes költői népszerűsége alapszik. Valódi népszerűség? Igen. Ez a gyakran alig megfelfejthető, filozofikus látomásokkal telített költő, műve nem is elhanyagolható részével, az óvodások és az iskolás gyerekek kedvence. Nincs magyar gyerek, aki első versélményeit ne tőle kapná. S méghozzá eleve nem gyerekeknek készült verseitől. A már emlegetett kísérletező kedv, a nyelv, a rím, a ritmus hangulati értékét próbálgató játékosság, valamint a költő természetéből fakadó suhancos vagy bájos tréfaúzás fintorai, pompás mutatóványai vagy éppen kis remeklései gyűltek egybe sajátságos gyerekköltészetté. Előre nem feltételezett, általános olvasói sikerük felfed egy összefüggést: az az eufória, mely a költőt a szavak lehetőségeit próbálgatva elfogja, rokon azzal az eufóriával, melyet a gyerekekben a szóval való játék lehetősége feléleszt.

De elég. Filozofikus mélység egyfelől, s csaknem gyermeki játékosság másfelől, elegendően szélsőséges két véglet, mely között egy nagy költészet íve kifeszülhet. Weöres Sándor a kényszerű félrehúzóds ideje után, melyet, látuk, nem töltött tétlenül, 1957-ben *A hallgatás tornya* című összefoglaló kötetében jelentette meg eddigi életművét. Ezt követte a *Tűzkút* című kötete (1964) s a napjainkban megjelentetett *Merülő Saturnus*. Bár hasonlíthatatlannul nyugalmasabb évek versei gyűlnek itt egybe, a költői profilon alig alakítanak. A *Merülő Saturnus* lírai programja ugyanaz, mint a mítoszteremtő korábbi Weöresé, *A föld meggyalázása*, a *Mahruh veszése*, a *Medeia*, a *Mino-taurus* modern láttatójáé. A költő két világ határán „önmaga kútjába” merülve juthat el az istenihez — hirdeti — s dalolhat, mint „isten s istennő” „A föld megborzong és táplálkozik, / beléd hal, aztán újjászületik / ily daltól. — Más dal: legföljebb ügyesség.” S ha a mitológia-teremtés talán nem is, de a mitológiai témaválasztás tovább folytatódik. A személytelenítő költészet modorában Weöres itt is fel-feleveníti és raffinált nagy freskókban

ábrázolja a régi kultúrhistoria jeleneteit. József eladását például vagy Venus és Tanhuser történetét. Ezek a vulkánikus évek utórezgései. Az új kötet alapanyaga azonban mégis más. Nem a mítoszteremtő, hanem a játékos, a beleérző, a helyenként zseniális pastiche-költő műve. A *Merülő Saturnus* nemcsak egy képzeletbeli magyar költőnőt szólaltat meg a XIX. század elejéről egy egész ciklusban, leleményesen érzékeltetve versein a korabeli ismert magyar költők hatásait — (bravúriját, mint a *Hódolat Arany Jánosnak* című versben, csak magyar fül érzékelheti), — hanem megszólalt még ugyanezzel a készséggel két örmény szerzetest, két szláv költőt, s átkölti francia fordításból, Narecki Gergely X. századi örmény egyházfő himnuszainak egész csokrát.

Stiljáték, beleérzés uralkodik hát a *Merülő Saturnus*ban? Ne féljünk rábólintani: igen. Csakhogy, ha fenntartások nélkül elismerjük a gyerekköltészetet illetően a játékoság teremtő hatalmát, miért aggályoskodunk a nyelvi készség értéktermő mivoltát elismerni általában a költészetben? Hiszen a költészetnek, mint műfajnak a paradoxája: az indulatszavak tagolása, rímbe, ritmusba foglalása, magára a költészetre és nemcsak a gyerekköltészetre érvényes. Weöres Sándor nyelvi készsége pedig nem az az alacsonyabb fokú, hogy szépen tud magyarul, könnyedén rímel, olyan zenét teremt nyelvünkön, amilyet csak akar. Az ő formaművészete messze túllép ezen a köznapias formaművészen. Nyelvi készsége a szavak mögöttes tartalmainak, a szókancsolatok és párosítások, a megváltoztatott szintaxis rejtett értelmének tudásán alapul. Nem formatani, hanem jelentéstani tudás ez. Köznapi nyelven: varázslói vagy éppen költői. A kiindulás, a téma csaknem mindegy számára: három-négy szó után többnyire el tudja érni, hogy máris egy pontosan ki nem hűvelvezhető közlés borzolását érezzük, valami kimondhatatlan megszólalására készülünk fel: hogy átlépünk vele egy olyan világba, hol szótárilag leltározott magyar szavaink más jelentést hordoznak az értelmező példamondatoknál. Visszaélés ez a szótárral? A józan mindennapok érintkező-informáló jeleinek kiforgatása? Ha visszaélés, néhány ezer év költészetét kell csak lenyesegetni, elvetni és kifüstolni tudatunkból a gyanús igricek, lantosok, rímfaragók hadát, kik a maguk korában, képességeikhez mérten, tetemes nyelvi bűnhalmazatot hagytak ránk. Weöres ennek a „bűnös-vaiákos” nagv-költészetnek a továbbélője. Ne képzeljük azonban, hogy „visszélése” csupán a megnevezhetetlen megnevezésére tör, az egyedi jelenség mélyebb láttatása nélkül. Sőt éppen a kettő összhangja (foghatóság és elvonatkozás egy-
sége) adja költészetének egyensúlyát. Azt mondja például a *Steinardessok a rap-pülőáépen* című versében: „lebegő női legénység mosolv vetkőzésébe öltözöttek”. Ez a szótárilag képtelen információ, nemcsak evidens, hanem csöven lényegét feltáró is. Tegyük mellé egy másik, egy elvont „visszaélés”-sorozatot a *Négy korál* című versből:

*Cselekszik a kezetlen
de csak a te kezeddél
megindul a lábatlan
de csak a te lábaddal
eszmél az esztelen
de csak a te eszeddel
virágba borul a virágtalan
de csak a te virágoddal
gyümölcsbe merül a gyümölcstelen
de csak a te gyümölcstöddel
adakozik az adhatatlan
de csak a te adományoddal
irgalmaz az irgalmatlan
de csak a te irgalmaddal*

Ha nem is tudjuk, hogy a vers végül is odakanyarodik: „Megszólal a ki-
mondhatatlan — de csak a te szívedben”, azért az egyre elvontabb, egyre
rejtettebb tartalmú közlések irányulása nemhogy homályosabbá válna, hanem
egyre világosul.

Köztudott dolog, hogy a példáinkban is felsejlő nyelvi készség, mely töb-
bek között visszaélései révén is, a líra ősforrásvidékét támasztja fel, Weöres
tehetségének leglelke. Ha — mint mondtuk — beleérzések vagy mulattató
stilpastiche játékok uralkodnak is új kötetén, nem tagadható, hogy lénye-
gileg, rangot adóan ez az eredendő lírai teremtő készség uralkodik. Mert új
hang, új költői téma egy van csupán a *Merülő Saturnus*-ban. Ez a címből is
kisejlik: az öregedés, a haláltól sem félő — (hiszen Weöres szerint mélyebbre
nyit ajtót) — halálközelség érzése. A személytelenség elvi hirdetője, a kötet
néhány záró versében, itt válik egyszerre személyesebbé. Ez a váltás vagy
legalábbis a váltás előjele a mentség arra, hogy e mindig önmagában teljes
és végletesen zárt teremtről szólva, a kritikus befejezésül mégis a jövőt
kutassa. Vajon az öregedés, ez a beláthatatlan lírai téma, árnyalja majd át
Weöres Sándor nagyszabású költészetét? Fogódzókat is kínáló emberi sorsot,
személyes emberi legendát szöve bele fémesen csillogó szövetébe?

BÓDÁS JÁNOS VERSEI

PUBLIKÁNUS

*Allok a szószéken,
palást vállamon.
Arkangyalnak néztek?
Ezt nem vállalom.
Csak a testem áll ott,
de lélekben én
ott hátul, vámszedők,
bűnösök helyén.*

*Pirulva egy oszlop
mögött vacogok,
míg harsog a zsoltár
s zeng a sok torok.
Rút vétkek lepnek, mint
undok üszök, seb...
„— — Isten, légy irgalmas
nékem, bűnösnek!”*

VISSZA NE NÉZZ!

*Sodoma már lobogott égve,
s hátrafordult Lót felesége.
Előtte az új, boldog élet intett,
s halált látott, ahogy hátra tekintett,
s mit az Úr mondott, beteljesedett:
a rémülettől bálvánnyá meredt...*

*Ne nézz vissza, honnan az Úr kivon,
mert végkép ott ragadsz, a féluton!*

GLÓRIA

*Van, ki népek vére, könnye árán
sütkérezik orzott dicsőségben,
s e „dicsőség” gyalázattá torzul
a józanult utókor szemében...*

*S volt, ki mások gyalázatát hordva
vállalt tövist, köpést, hamis vádat
(szentül) — s fején évezredek óta
glóriaként ragyog a gyalázat.*

NAPLÓMBÓL

Írta TOLDALAGI PÁL

Két ellentétes író

Maurice Druon nem nagy író. Sokszor érezni műveiben a zolai hatást. Regényei laza szerkesztésűek, nyelvezete száraz és nem eléggé érzéketes. Más-különb Kessel unokaöccse, csak annál különb. De időnként olyan mélységeket ér el, hogy bámulunk. Úgy tűnik, mintha ez az író értéktelen, háborús pénzzel játszana, míg aztán egyszerre csak, egészen váratlanul arany dukátot dob az asztal közepére. A *Les grandes familles*-ban, mely magyarul is megjelent, egy helyütt így ír: „Az öregség minden formája vezeklés.”

Regénye egyik alakját elviszi az örültek házába, s az eliszonyodik ugyan, de úgy gondolja, hogy ezekben a betegekben már semmilyen érzék sincs ahhoz, hogy felfogják szenvedéseiket. S ezt a véleményét az őt kísérő domonkos atyának is elmondja. Ez utóbbi így válaszol: „Éppen annyi van, hogy szenvedjenek. És állítom, hogy valamennyien szenvednek is, mégpedig borzasztóan. Azok, akik állandóan, vagy időnként eszüknél vannak, azért szenvednek, mert tudatában vannak elesettségüknek, akik pedig már nincsenek észnél, azok más-ként, de ugyanolyan kegyetlenül. Például azt mondják egy bolondról, hogy csipővasnak hiszi magát; ez nem igaz, ő csipővas akar lenni és mind azt bizonyítja neki, hogy nem az, s így általános elutasításba ütközik, nemcsak az emberek részéről, hanem az egész teremtet világ részéről.”

Csodáljuk ezt a két idézetet? Igen. De elszomorodunk, mikor jóval előbb a következő léha és hazug sorokat olvassuk: „Rögtön utána halkított a zenekar, a kövér magyar pedig előlépett, kitolt pocakkal, kezében a hegedű. — Ó, mennyi csinos nő, mennyi csinos nő — kiáltott fel. — Egy csokor virág. Mit óhajtanak hallani a hölgyek? ... No, akkor egy jellegzetes magyar kerिंगőt!” Itt stílusa megbocsáthatatlanul súlytalan, abban pedig, amit mond, egy enyhe és egy súlyos tévedés van. Igaz, nem írhat mindenki remekműveket, amikben minden nemes anyagból és minden a helyén van. Elégedjünk meg a többi írónál helyenként megcsillanó arannyal.

*

Most Valéry Larbaud *Famina Marquez* című regényét olvasom. Tündök-
lően üde írás, kifejező, kerek mondatokkal. Ebben a könyvben olvastam elő-
ször Henry Pereyve-ről, ki Szűz Máriához intézett imájában a következőket
mondja: „Könyörülj azokon, akik szerették egymást, s akiket elválasztottak
egymástól ... Könyörülj a szív magányán.” Ez utóbbi különösen szép.

Larbaud bizonyos tekintetben egyenletesebb és higgadtabb író, mint Mau-
riac, ki egy-két remekművétől eltekintve a fecsegés bűnébe esik. Larbaud vég-
telen gyöngédséggel rajzolja meg alakjait: a leírásokban oly szűkszávú, mint
Csehov, kinek ez volt egyik főereje, s ami a meglepőbb, ez az író nemcsak jól
ír, hanem amellet bölc is, bölcsességét szerényen viseli, mint ahogyan a
gazdagságát, hiszen tudjuk, hogy milliomos volt, nem szerette. Az egyik he-
lyen így ír: „Szeretett volna elsüllyedni szegényében, szerette volna megta-
gadni ezeket a mondatokat. Ha legalább leírta volna, most kitörölhetné őket.
De nincs olyan törlő a világon, amely mások emlékezetéből kitörölhetné a mi
szavainkat.” Majd: „A regények újdonságot jelentettek a számára, nem vette
észre a mese mögött az irodalmi fogásokat, a sok ismétlést, az elcsépe-
ltséget ... Fermirfa úgy érezte magát, mint azok a színházlátogatók, akik
még sose láttak kulisszákat és minden gyanakvás nélkül csodálják a díszle-
teket”. Később: „Egy csöppet sem csodálkozott, hogy lemondott az alázat
és az áhítat kereséséről; inkább természetesnek találta: hiszen túléljük érzé-
seinket, mint ahogy túléljük az évszakokat.”

Van valami közös Larbaudnál és Mauriacnál, s ez, úgy hiszem az, hogy
mindketten alaposan ismerték a keresztény hitirodalmat, a szentek életét,

imáikat és írásaikat, mik számunkra fennmaradtak. Az alázat nyelvéen beszélnek, avval a különbséggel, hogy Mauriacnál ez — kivált későbbi írásaiban — igen gyakran gépiessé válik. Mauriac regényeit hajdan nagyon szerettem, csodáltam világos, tiszta képeit, s azt a készséget, ahogyan a lényegyet megmarkolja. Legjobb írásaiban, ugyanúgy, mint az életben látjuk, az egyén szerencsétlensége körülhatárolt, sajátmagára és legszűkebb környezetére korlátozódik, miközben az évszázakok nem fukarkodnak a gazdagságukkal, s a többi ember tovább éli megszokott életét, vagyis az élet megy tovább.

Krudyról

Súlyos szív- és idegbeteg volt. Arcképét nézve megdöbbenek: egy megszállott, aki féken tartja, féken tudja tartani magát, olyannyira, hogy eszeveszett társas életet él és közben mérhetetlen sokat alkot. Mikor volt erre ideje, hogyan volt erre ideje, hiszen kocsmáról kocsmára járt. Micsoda indulatokat hordozott magában, másrészt milyen türelmes alázattal és szorgalommal írja a műveit. Ő a magyar elbeszélő irodalom legnagyobb rejtélye és egyben ő az, aki egyedüli világméretű prózairónk. Voltaképpen szinte állandóan „leleplez”, még Petőfit sem kímélve, de ezt olyan finomsággal, kellemmel teszi, hogy keserű száízúnk nem marad. Ennek az az oka, hogy mint minden nagy író, szereti az alakjait. Átfogó ereje óriási. Szendrey Júliáról és Petőfi Zoltánról szóló írásai nemcsak csodálatos alkotások, hanem egyben figyelemztetésül szolgálnak: a nagy művészek a környezetükbe kerülő embereket kilódtítják eredeti pályájukról és örökségük is veszterhes. Vörösmartyról két-három oldalt ír oly módon, hogy legnagyobb részt „bájosan elcsacsog” — mint ahogy 99 éves édesanyám mondja —, de aztán pár sorban abban a félelmetes komorságban villantja fel őt, amilyen ez a nagy költő élete utolsó éveiben volt. Kemény Zsigmondról szólva ellágyul, mintha valamilyen távoli rokonságot érezne vele. A hírhedt Gasparone alakja nemcsak minket, őt magát is szórakoztatja, ugyanakkor szánja is, mint az egész örült világot. Vágya az ártatlanság, de ártatlan embereket nem tud ábrázolni. „A kék szalag hőse”-nek leányalakja valószínűtlen. Koráról, írásmódja segítségével, mely fedőrétegül szolgál, gyilkos őszinteséggel ír; a katonák a harctéren szenvednek és meghalnak, mialatt Pest mulat. Sajátmagát is „kiadja”. Az „Aranykéz-utcai szép napok”-ban Bimm úrfi, ez a nagyon is alvilági fiatalember ő maga. S bár az írók, ha magukról írnak, jobbára dadognak, vagy mellébeszélnek, — talán Hemingwayt kivéve, — Krudy határozott könyörtelenséggel, persze a szépírás minden eszközének segítségbe vételével, vall fiatalkori züllöttségéről.

„Pest-Budai séták” című könyvét olvasva, újra megállapítottam, hogy Krudy kisebb írásai jobbak a regényienél: ezek alapján a legnagyobbak között van a helye. Amit Krudynál legjobban csodálok, az a nyelvezete, fevelmeztettsége, biztonsága, s nem utolsósorban megdöbbenően pontos ítélőképessége, amivel a különböző nemzedékeket, korokat (Írói arcképek) bemutatja, és pedig oly hitelesen, hogy pillanatnyi kétségünk sincsen afelől: valóban ilvnek voltak. Alig vehető észre ugyan, de valójában minden írásában állást foglal, csak hogy ezt végtelenül finoman teszi, szinte mellékesen, ami természetesen nem igaz.

A XX. századi életformát és légkört megvetendőnek tartja és vallja. A bomlás kétségtelenül akkor, vagy valamivel előbb kezdődik. De mit szólna korunk viszonyaihoz, a hatványozott ziláltságra, mely mindannyiunkat jellemmez. „Gordonka” című írásában többek között ez áll: „De jó lett volna akkoriban Pesten járni, amikor valódi krinolinban repült a dáma, a szerelmesek nyugodtan bíztak az időben s évekig epedtek az első csókért: senki nem siettett, csak a lóvasút, a tavaszi séta nagy élmény volt, és esténként mindenki-

nek volt ideje a hold állását megfigyelni." Ez Krudy ábrándja a huszadik századdal szemben: egy korábbi, viszonylagos „aranykorról” álmodozik.

Édesanyám, aki a faggyúgyertya korában született, nagyon szereti Krudyt, valószínűleg azért, mert gyermekkorára és ifjúságára emlékezteti. Voltaképpen egy Krudy-mű alakja lehetne. Matuzsálemi kort elérve beszámol arról, ha egy madár az ablakpárkányra száll, mindennap aggódva kérdezi meg, hogy jó volt-e a napom, s nemrégiben elmondta nekem, hogy ha nem tud élaludni, régi, gyerekkori altatódalokat dúdol magában.

De vajon az az „aranykor”, amit Krudy visszakívánt, valóban aranykor volt-e? Semmiképpen sem. Anyai nagyanyám, akinek emlékiratairól Berde Mária a Kemény Zsigmond Társaság 1928-as évkönyvében „Erdélyi Vormärz” címmel tanulmányt írt, 45 éves korára előzvegült és viszonylag elszegényedett: nem tarthatott szolgasereget, még komornája sem volt. De a haját nem tudta és nem is akarta, sajátmaga fésülni. Ezt két lányára hagyta. Z..., az elszegényedett nemes úr ívócimborájával társulva feltörte Turn-Taxis hercegné sírboltját s a halottat ékszereitől megszabadították. Egy parasztaszszony, ahogyan anyám meséli, arra az időre, amikor a munkáját a szántóföldeken végezte, gyermekét térdig a földbe ásta, hogy ne alkalmatlankodjon neki. A gyermek persze meghalt. Az emberek, ha hosszabb útra mentek kocsival, karabélyt és kardot vittek magukkal, a gyalogos meg füttyköst. Kár is tovább sorolni. Az emberiség mind többet akar, mind inkább jobb életet, ugyanakkor mind jobban elvadul. Psychopata világban élünk.

Édesanyám

Kilencvenkilenc éves. Gerince elferdült, mivel egyszer a kályhából kikapó láng a ruhájába kapott és alaposan megégett. Akkor sokáig kellett feködni, feküdni pedig csak egyik oldalán tudott, mert a másik csupa seb volt. Így lett, szegény, görbe. De a lelke és a szíve egyenes és tiszta maradt. Érdeklődése most is hihetetlen sok irányú, pedig két éve már nem tud olvasni. Utoljára Herodotoszt forgatta. Nagyon sokat voltunk együtt, legtöbbször beszélgetés nélkül, mint azok a nagyon ritka emberek, akik olyan meghittségben élnek, hogy a beszéd már szinte szükségtelen a számukra. Együtt vannak egy kertben, egy szobában, mindegyik végzi külön-külön a munkáját és el is merül abban, mégis egyek, egymásért élnek. Így vagyunk mi is. Természetesen mindkettőnk nehéz és szomorú élete is hozzájárult és járul ahhoz, hogy keveset beszélünk, illetve beszélünk egymással. A derűs pillanatok, vagy órák, hiszen ilyenek mindenki életében vannak, sokszor a mi „lakatra zárt” szájunkat is megnyitották. Egyszer megkérdeztem tőle: „Mama, ha egy rablógylkos jönne be a szobába, ahol maga egyedül van és az asztalon egy revolver heverne, lelőné-e a gonosztevőt?” — „Nem, fiam.” — válaszolta. — „De akkor az megölné magát,” — folytattam a tréfálgozást. „Elfutnék, fiam” — volt a válasz. „De maga már nem tud futni” — mondtam. — Értse meg, hogy csak úgy menekülhetne meg, ha használná a fegyvert.” — „Én, fiam, ezt nem tudnám megtenni,” — zárta le a beszélgetést. Pacifista? Nem! Krisztusi hitben él: ez az ereje és másokkal szemben ez a gyengesége. Szolgál és kiszolgáltatja magát. Túr, mert hisz Istenben. Gyakran idézi Arany Jánost:

...

*Mert szegénynek drága kincs a hit,
túrni és remélni megtanít...*

Az ő életénél szebből nem tudok, és odaadóbbat nem ismerek. Mindenkől, ami anyagi, lemond és időnként korholja magát. „Mihaszna, hitvány vénasszony vagyok” — mondja panaszkodva; mert ez — bár nem igaz, hiszen

nekem ő főz ma is — valami hamis elképzelés folytán, valóban fáj neki. Mosna és vasalna is rám, és orvoshoz menne, ha erre szükségem van. Valaha kastélyban lakott, ma egy heverője van, megszokott széke, néhány ruhadarabja és a vágya, hogy segítsen, minél többet dolgozzon, és az ábrándja, hogy minden újabb napom szebb és jobb legyen. Mondtam már többször neki, hogy ez lehetetlen, ez abszurd valami: ezt megérti és mégsem tud beletörődni. Ő az örök anya, aki a lehetetlent is lehetőnek tartja.

Az író kegyetlen, és a fiú, én, az anyám gyermeke előrelátó: Ő nagyon öreg, én viszont több súlyos betegséggel birkózom, ezért egyszer megkérdeztem tőle, mit csinálna, ha meghalnék:

„Behunynám a szememet és én is meghalnék.” Milyen megdöbbenően egyszerű és szelid vallomás. Semmi sincs ebben az öngyilkosok zavart és dült szilajságából. Ez a mondat azt jelenti, hogy az életének nélkülüm nem lenne értelme, és a szegény, fáradt, igen öreg szervezet, amit mindennap munkába fog, feladná a hiábavaló harcot a további életért.

Ugyanakkor megvan a maga nagyon határozott, belső élete, amin senki és semmi sem tud változtatni. Ehhez képest az acél semmi. A járása már ingatag, de láthatatlan sziklákat cipel. A szeretete pedig dísztelen. Nemrégiben külföldön jártam, de ott rosszul éreztem magamat, ezért hamarabb érkeztem haza, anélkül, hogy értesítettem volna. Mikor a szobába léptem és meglátott, felállt, egy szót sem szólt, de kilencvenkilenc éves karjai acélkapocsként szorítottak magához.

Egyszer arról beszéltünk, hogy milyen fékevesztettek az emberek manapság, milyen tébolyodott a világ. És azt mondtam: azért, mert az emberek nem egyszerűek. Ő azt mondta: nem tiszta szívűek.

És neki volt és van igaza.

Ő az én szeretett és életet adó édesanyám. Egyetlen és pótolhatatlan.

A ZSOKÉ

Írta CARSON McCOLLERS

Az ebédlő ajtajában megjelent a zsoké, majd belépett, nekivetette a hátát a falnak és mozdulatlanul állt, mint a cövek. Sokan voltak a helyiségben, mert három napja tartott már a versenyszezon, és zsúfolásig telt a város összes szállodája. Őszirózsák hullatták szirmaikat az asztalok fehér vászonabroszára, a szomszédos bárból meghitt, italos hangok duruzsolása hallátszott. A zsoké a falnak támaszkodva várakozott, és beesett, gyászos pillantású szemével alaposan körülnézett a helyiségben. Végigjártatta tekintetét az ebédlőn, s végül egy asztalon állapodott meg a szeme, a vele szemközi sarkokban. Három férfi ült az asztal körül. A zsoké fölszegte állát, a fejét oldalra hajtotta. Törpe teste megfeszült, keze megmerevedett, ujjai szürke karmokként begörcbültek. Az ebédlő falának támaszkodva nézelődött és várakozott.

Ezen az estén jól szabott, zöld kínaiselyem öltöny volt rajta, alig nagyobb méretű, mint egy gyereké. Inge sárgán villogott, nyakkendőjén pasztell színű csíkok. Kalapot nem viselt, haját bevizezve a homlokába fésülte. Arca nyúzott, kortalan, és szürke volt. A halántékán sötét lyukak mélyedtek, ajka torz mosolyba merevedett. Hirtelen ráeszmélt, hogy a sarki asztalnál észrevette az egyik férfi. De a zsoké nem biccentett oda, hanem még magasabbra szegte az állát és megfeszített kezének hüvelykujját a kabátzsebébe akasztotta.

A sarki asztalnál ülő három férfi közül az egyik tréner, a másik bukméker volt, a harmadik meg egy gazdag ember. A tréner, akit Sylvesternek hívtak, nagy darab, vörös orrú, világoskék szemű, lomhatestű fickó volt. A bukmékert Simmonsnak hívták. A gazdag ember egy Seltzer nevű lónak volt a tulajdonosa, ezt a lovat lovagolta délután a zsoké. A három férfi szódás vizsokit ivott. A fehér köpenyes pincér épp az imént szolgálta föl nekik a vacsora fő fogásait.

Sylvester vette észre először a zsokét. Gyorsan elkapta a tekintetét. Letette a viszkis poharát és idegesen megvakarta orrhegyét a hüvelykujjával.

— Bitsy Barlow az — mondta. — Ott áll az ajtónál és figyel bennünket.

— Aha, a zsoké — mondta a gazdag ember. A fallal szemben ült, ezért felig megfordult, hogy hátratekintsen. — Hívd ide.

— Isten ments! — felelte Sylvester.

— Bolond az — mondta Simmons, a bukméker tompa és élettelen hangon. Arca a született szerencsejátékosé: egyszerre tükrözött félelmet és kapzsiságot.

— Hát én azért nem nevezném bolondnak — mondta Sylvester. — Elég régóta ismerem. Kutya baja sem volt, míg az a dolog nem történt hat hónappal ezelőtt. De ha így folytatja, nemigen éri meg a következő évet. Nem ám.

— Az a Miamiban történt dolog az oka mindennek — mondta Simmons.

— Mi történt ott? — kérdezte a gazdag ember,

Sylvester az asztal fölött átpillantott a zsokéra és vörös, húsos nyelvével megnedvesítette a szája szélét.

— Egy baleset. Egy srác megsérült a versenypályán. Eltörte a lábát meg a csipőjét. Ő volt Bitsy legjobb barátja. Egy ír srác. Egyébként nem lovagolt rosszul.

— Kár érte — mondta a gazdag ember.

— Bizony kár. Nagyon jó barátok voltak, sülve-főve együtt lehetett látni őket — mondta Sylvester. — A srác majd mindig fönn volt Bitsy hotelszobájában. Együtt kártyáztak, leginkább rőmiztek, vagy csak feküdtek a padlón és közösen olvasták az újságok sportrovatát.

— Van ez így néha — mondta a gazdag ember.

Simmons nekilátott a bifszteknék. Villáját beleszúrta a húsba és a késével fölszeletelte. — Bolond az — mondta újra. — Végigfut a hátamon a hideg, ha meglátom.

Az ebédlő minden asztala foglalt volt. Középpütt nagy társaság ült a bankettasztalnál. Valamilyen módon bekerült a helyiségbe néhány zöldfehér lepke a kinti éjszakából, és a tisztafényű gyertyalángok körül repdesett. Két flanelnadrágos, blézeres lány sétált át az ebédlőn egymásba karolva, és beléptek a bárba. A főutcáról behallatszott az ünnepi hisztéria zsvaja.

— Úgy mondják, augusztusban Saratoga a világ leggazdagabb városa, ha az egy főre jutó bevételeket nézzük — mondta Sylvester és a gazdag ember felé fordult. — Neked mi a véleményed?

— Nem is tudom — mondta a gazdag ember. — Lehet, hogy így van.

Simmons óvatosan megtörölte zsiros száját a mutatóujja hegyével. — Hát Hollywood, meg a Wall Street...?

— Figyeljetek csak! — mondta Sylvester. — Úgy látszik, mégis idejön.

A zsoké ellépett a faltól és közeledett a sarokban levő asztalhoz. Peckesen járt, minden lépésnél félkörben előreleendítette a lábát, és a sarkát keményen belevágta a padlót borító vörös bársonyszőnyegbe. Felúton, a bankettasztalnál véletlenül meglökte egy fehér szaténruhas, kövér hölgy könyökét. Erre hátralépett és modoros udvariassággal meghajolt, közben lehunyta a szemét. Amikor odaért a sarokba, az asztal sarkához húzott egy széket és anélkül, hogy üdvözlésképpen biccentett volna, letelepedett Sylvester és a gazdag ember közé. Még merev arkifejezésén sem változtatott.

— Vacsoráztál már? — kérdezte tőle Sylvester.

— Lehet, hogy akadnak, akik így mondanak — felelte a zsoké magas, metsző hangon.

Sylvester óvatosan letette a kését meg a villáját a tányérja szélére. A gazdag ember fölemelkedett ültéből, oldalát fordult a széken és keresztberakta a terden a lábát. Lovagionadrág volt rajta, sáros csizma és elnyutt, barna zakó. A mai napot arra szánta, hogy loverszenyzőkkel töltsen az idejét, noha őt magát soha nem látták meg lovon. Simmons folytatta a vacsorázást.

— Egy korty szóda volt a vacsorád? — kérdezte Sylvester. — Vagy valami eiféle?

A zsoké nem felelt. Arany cigarettatárcát húzott elő a zsebéből és föl-kattintotta a fedelét. Néhány cigarettát meg egy aprócska arany zsebkész volt benne. A zsebkessel szokta kettőbe vágni a cigarettát. Amikor rágyújtott, föl-tartotta a kezét egy arra haladó pincernek.

— Legyen szíves egy vizskit.

— Ide figyelj, fiú — mondta Sylvester.

— Ne fiúzz engem.

— Viselkedj értelmesen. Tudod, hogy nem hülyéskedhetsz.

A zsoké gúnyosan elhúzta a szája szélét. Tekintetével végigpásztázta az ételtől roskado asztalt, de azon nyomban föl is kapta a fejét. A gazdag ember előtt tejszínnel és petrezselyemmártással leöntött sült hal volt. Sylvester kaszinotojást rendelt, hozzá spargát, frissen sült kukoricalepényt és fekete olajbogyót. Az asztal sarkán, a zsoké előtt egy tál sült krumplici gőzölgött. A zsoké többé nem nézett az ételre, hanem egy csokor levendulaszínű rózsán tartotta a szemét.

— Aligha emlékeztek egy McGuire nevű személyre — mondta a zsoké.

— Ide figyelj — mondta Sylvester.

A pincér kihozta a vizskit. A zsoké ide-oda forgatta a poharat kicsi, inas, kerges kezében. A csuklóját díszítő aranylánc megcsörrent az asztal szélén. Egyre csak forgatta a poharat a tenyerében, aztán hirtelen egy hajtásra kiitta az italt. Határozottan letette a poharat.

— Nincs nektek olyan memóriátok — mondta a zsoké.

— Dehogy nincs, Bitsy — mondta Sylvester. — Mi van veled? Talán hallottál valamit a fiúról?

— Kaptam egy levelet — felelte a zsoké. — Azt a bizonyos személyt, akitől szó van, ma engedték ki a kórházból. Egyik lába két hüvelykkel rövidebb, mint a másik. Ennyi az egész.

Sylvester csettintett a nyelvével és megrázta a fejét.

— Meg tudlak érteni, Bitsy.

— Ne mondd! — mondta a zsoké és a tányérokra nézett. Tekintete a sült haltól a kukoricalepény felé vándorolt, majd megállapodott a sültkrumplicis tányéron. Az egyik rózsaszál hirtelen szétnyílt. A zsoké fölvetett az asztalról egy szirmot, mutató- és hüvelykujja között összemorzsolta és bekapta.

— Van ez így néha — mondta a gazdag ember.

A tréner meg a bukméker végzett az evéssel, de azért még maradt étel a tányérokra. A gazdag ember beledugta zsiros ujjait a vizespoharába és a zsebkendőjébe törölte őket.

— Jól van — mondta a zsoké. — Ne rendeljek nektek valamit? Nem vagytok éhesek? Nos, uraim? Még egy adag bifszteket...?

— Ugyan már, Bitsy — mondta Sylvester. — Viselkedj értelmesen. Miért nem mész föl a szobádba?

— Csakugyan, miért nem megyek föl? — kérdezte a zsoké. Hangja hisztérikusan éles csengésűvé vált. — Miért is nem megyek föl abba az átkozott szobába, hogy föl-alá járkáljak és leveleket írjak és lefeküdjek, ahogy rendes embernek illik? Miért is nem... — Hátralökte a székét és fölkelte. —

Ugyan, marhaság — mondta aztán. — Marhaság az egész. Inni akarok valamit.

— Csak annyit mondok, hogy a vesztedbe rohansz — mondta Sylvester. — Tudod, hogy megárt neked az ital. Nagyon jól tudod.

A zsoké keresztühaladt az ebédlőn és bement a bárba. Rendelt egy Manhattan-koktelt; Sylvester látta, hogy szorosan összezárt sarokkal álldogál, olyan feszes testtartásban, mint egy olomkatona. Kisujját eltartotta a koktelospohártól és apró kortyokban szopogatta az italt.

— Bolond ez — mondta Simmons. — Mondom, hogy bolond.

Sylvester a gazdag ember felé fordult.

— Ha báránysültet eszik, egy óra múlva látni lehet a húst a gyomrában. Nem bírja kiizzadni magából az ételt. Már ötvenegy és fél kiló. Másfél kiló hizott azota, hogy eljöttünk Miamiból.

— Zsokének nem szabad innia — mondta a gazdag ember.

— Az étel se ízlik már neki úgy, mint régebben. És nem is tudja kiizzadni magából. Ha báránysültet eszik, látni lehet, hogy megáll a gyomrában és nem megy lejjebb.

A zsoké megitta a koktélját. Aztán hüvelykujjával szétnyomta a pohár alján levő cseresznyét és eltolta magától a poharat. Bal oldalán állt a két blézeres lány, egymás felé fordulva. A bár másik végében két nepper arról vitatkozott, hogy melyik a világ legmagasabb hegye. Mindenki társaságban volt; senki se volt egyedül ezen az éjszakán. A zsoké vadonatúj ötvendolláros bankóval fizetett és számolatlanul zsebrevágta a visszajáró pénzt.

Visszament az ebédlőbe ahhoz az asztalhoz, ahol a három férfi ült, de ő állva maradt.

— Nincs nektek olyan memóriátok. — Olyan alacsony volt, hogy az asztal széle majdnem a hasát érte, és amikor inas kezével megmarkolta az asztal sarkát, le se kellett hajolnia. — De hogy is volna, hiszen ti csak a zabalással törődtök. Mert ti csak...

— Na de Bitsy! — könyörgött Sylvester. — Értelmesebben is viselkedhetnél!

— Értelmesebben, értelmesebben! — A zsoké szürke arca megremegett, aztán torz vigyor jelent meg rajta. Megrázta az asztalt, hogy a tányérok csörömpölni kezdtek, egy pillanatig úgy látszott, hogy föl is borítja. De hirtelen megállt. Belenyúlt a hozzá legközelebb levő tányérba és kivett belőle egy marék sültkrumplit. Bekapta, alaposan megrágta, felső ajka előrecsücsörödött, aztán megfordult és a szőnyegre köpte a péppé rágott falatot.

— Nemtelen fráterek — mondta vékony, rekedt hangon. Úgy forgatta szájában a szavakat, mintha finom pecsenyét enne. — Nemtelen fráterek — mondta még egyszer, majd sarkonfordult és peckes léptekkel kísétált az ebédlőből.

Sylvester megvonta lomha, széles vállát. A gazdag ember fölitatta az asztalra loccsant néhány csepp vizet, és a három férfi szótlanul ült, míg oda nem ment a pincér, hogy leszedje az asztalt.

Fordította Molnár Miklós

Tisztítsd meg, Uram, könyörgöm, szívemet, hogy a vigasztalás lelke kellemes lakásra találjon benne és kegyelmi ajándékaival kidíszítse ezt a lakást.

Szalézi Szent Ferenc

AZ ESZTERGOMI KERESZTÉNY MÚZEUM

Országunk érsek-prímásai között *Simor Jánosé* (1867—1891) az érdem, amiért a címben jelzett múzeum létesítésével újabb vonzó színekkel gazdagította (1875) székvárosát.

Miként elődei és utódai közül annyi más, ő is a népi rétegből, székesfehérvári kisiparos családból származott. Hogy szellemiekben és kultúrában élvonalra emelkedhetett, azt nemcsak kedvező, külső életkeretének köszönhetette, hanem elsősorban kivételes észbeli tehetségének. Tanulmányait, alsó- és felsőfokon, mindvégig a legjobb eredménnyel végezte s 1836-ban léphetett a papi munkatérre. Volt pesti káplán, egyetemi hitszónok, Bécsben pázmáneumi prefektus, majd Bajnán plébános, Esztergomban teológiai tanár, érsekhelynökségi titkár, újból Bécsben augusztineumi rektor és udvari káplán, ugyanott birodalmi miniszteri tanácsos (1851—57), majd győri püspök (1857—67) s végül 67-től 91-ig esztergomi érsekprímás.

A gondolattól a valóságig.

Jó szerencséjének tekinthető, hogy érettségije után Bécsbe kerülhetett. Hit-tudományi tanulmányainak négy éve alatt nemcsak ezekben haladt előre, hanem nyitott szemmel figyelte és raktározta magába, ami szépet, művészt és monumentálisat látott és tapasztalt. Az is előnyére szolgált, hogy még három ízben térhetett ide vissza, fokozatosan magasabb és előkelőbb állásokba.

Gyarapodó anyagi jóléte ilyenformán azt is megengedte neki, hogy évente nagyobb európai utakat tehessen és ezáltal szélesítse kultúrszemléletét. Különösen az építézet, szobrászat és festézet kiváló alkotásai érdekelték; ezekben Olasz-, Német- és Franciaország vezetett, ahol többször is megfordult. Rendesen magával vitte az akkor jó hírnek örvendő műépítész *Lippert Józsefet*, akivel a császárvárosban barátkozott össze. Kapcsolatuk szerencsésnek mondható, hiszen egyikben a műízlést fejlesztette, a másikban pedig a katolikus kultúrvilágot tágitotta. Barátságuk egyre jobban elmélyült, s így Lippert követte Simort Győrbe és Esztergomba is.

Bár tízéves püspöksége csak előiskoláját jelentette primásunk rendszeres műpártolásának és gyűjtésének, a győri egyházmegyének alig akadt oly temploma, mely külső és belső felújításban és felszerelésben ne nyert volna tőle valami maradandót. Kétszeresen elmondható ez székvárosáról, ahogy ezt a püspökvár ún. Dóczy-kápolnája, székesegyháza és a hozzá illesztett Héderváry-kápolna restaurálása igazolja.

Mindháromnak visszaadatta eredeti stílfarmáját, s különösképpen a székesegyház megújítása nyerte el a műkritikusok elismerését. Az akkori idők legnivatottabb szakembere, *Ipolyi Arnold* (1823—1886) a Szent László Társulat 1867. szeptember 4-i közgyűlésén többek közt ekként méltatta: az Esztergomba távozó Simor, győri püspöki éveiben annyit alkotott és állíttatott helyre s ezáltal az egyházművészetet annyira előre lendítette, hogy ez egymagában maradandóvá tette nevét.

Ez volt tehát a kezdet; folytatása Esztergomban következett. Itt ugyancsak tágabbra lehetne nyitni regiszterünket, de tárgykörünk kifejezetten a Keresztény Múzeumhoz köt, így ennél kell maradnunk! Bevezetésképpen megjegyezhetjük, hogy érseki széke elfoglalásakor mindössze 80 festményt hozott magával s ez a szám nyolc év alatt, vagyis 1875-re, megközelítette a 300-at. E számgyarapodás lehetővé tette, hogy kollekcióját tárlatszerűen a Bibliotheka emeleti helyiségeibe tétesse állandó közszemlére.

Katolikus főpap létere elsősorban az áhitatot keltő festmények érdekelték. Erre a serkentő példát a quattrocento végének és a reneszánsz beköszöntésének oly neves mesterei adták, mint pl. *Raffaello*, *Perugino*, *Correggio* és *Tiziano*. A festőiskolák egyik kései csoportja, melynek tagjait az ide nem tartozók, kissé lemosolyogva, nazarénusoknak nevezték, örömet fordultak az előbbiekhöz, hogy képeiket másolják és utánozzák őket. E tekintetben eljárók a bécsiek és düsseldorfiak voltak, oly nevekkel, mint *Führich*, *Dobyschofsky*, *Blaas*, *Deger*, *Flatz*, *Ittenbach*, *Steinle*, *Veit* és tőlünk a Rómában élő és dolgozó *Szoldatits* Ferenc, akit primásunk huzamosabb ideig udvarában tartott és utána támogatta külföldi, főleg itáliai tanulmányútjain.

Rajta kívül, a többieket szintén bőven ellátta rendeléseivel, de éppen az a bőség esett a kivitel hátrányára. Hiába, Simoron, helyel-közzel kiütközött az autodidakta. S mai szemmel nézve, Lippert sem volt az a műesztétikus, akinek értékelését mindenkor és megnyugvással szabad lett volna elfogadni. Ezért történt, hogy ami egyszer Simornak megtetszett, azt megvásárolták, akár komoly érték volt, akár nem. Így hát jól jártak vele a nazarénusok, nem kevésbé a biedermeier és a realizmus felé tartó festők, többek közt a külföldi *F. Cauzig*, *Amerling*, *Waldmüller*, *Pettenkoffen* s a hazaiak közül id. *Markó* Károly, *Ligeti* Antal, *Molnár* József, *Liezen-Mayer* Sándor, *Lotz* Károly és mások.

Vegyesen szerzett „védjegyzett” alkotásokat, de gyengébb minőségűeket is. Az előbbi vételei közé sorolható az ún. *Bertinelli-gyűjtemény*. Mint bíborosnak, 1878-ban, XIII. *Leó* pápaválasztásán, lent kellett járnia Rómában. Itt és ekkor értesült arról, hogy a nevezett kanonok 63 képből álló kollekciója olcsó aron, mincsozse 20 000 forintért megvenhető. Mennyire jól járt a vétellel, elég rá annyit mondani, hogy egyetlenegy darabjaért ki lehetett volna fizetni az összárat. A gyűjteményről egyik mai műkritikusunk is megjegyzi: selejtes, vagy érdemtelenül gyenge alkotás egy sincs közte. Érhető, hiszen Firenze, Siena, Umbria, Lombardia és Venecia vidékeiről oly neves mesterek szerepelnek, mint *L. Veneziano*, *G. di Paolo*, *M. di Giovanni*, *N. da Foligno*, *L. di Credi*, *Mainardi*, *Pinturichio*, *Paimezzano*, *C. Crivelli*, *Giampietrino* stb.

Ettől kezdve már mindeketten jobban ügyeltek arra, hogy mire adják ki a pénzt. A dobzavereket ezentúl is figyelték, de már csak értékálló műdarabokat vásároltak. Így került a primás birtokába *A. Schnütgen* kölni kanonok közvetítésével többféle és muzeális értékű liturgikus tárgy s ugyancsak nevesebb külföldi és hazai grafikusok, mint *Fritz Overbeck* és mások rajz-, metszet- és egyéb vázlatgyűjteménye.

Drága kincsek kerültek elő a hazai egyházi rejtékhelyekről is. Így jutott Esztergomba a garamszentbenedeki Ürköporosó, *Kolozsvári* Tamás és János szárnyszerűsű, egyéb táblaképekkel. Nem sokkal későbbre, a XVI. század elejére esik, a nagy értékű MS. Mester négy képének: Krisztus az Olajfák-hegyén, a Keresztvitel, a Kálvária és a Feltámadás egyes jeleneteinek megvétele.

Meglepő, hogy Simor a szobrászattal nemigen törődött, s *Hardy* Gáspár *Gerovich* szerint páratlanul finom viaszomborművein kívül alig vásárolt más plasztikai munkát. Persze, ő a festményeknek lett a szerelmese s ebben a minőségében bőkezűen megtette, amit az ecsetkultúra megkívánt tőle. Amikor tehát, 1882-re elkészült az új primási palota, az utcai front II. emeletének öt termét s ezek párhuzamos folyosóját teljesen megtöltötte gyűjteménye, sőt még raktározásra is bőven jutott. Az 1887. május 5-én kelt ünnepélyes írásbeli nyilatkozata: KERESZTÉNY MÚZEUM elnevezésével címtáblázta s tulajdonosának a Főszékesegyházat jelölte meg, míg felügyeletével a Főkáptalant bízta meg, és e tisztségben az utóbbi által delegált prefektus jár el.

A fejlődés következő szakasza.

Ez már *Ipolyi Arnold*, előbb beszercebányai, majd váradi püspök nevéhez fűződik. Pályafutását szintén Esztergomban kezdte, s nem feledkezett meg róla, mikor élete a magasba ívelődött fel. Érdeklődési köre már fiatalon sokrétűen bontakozott ki, s dicséretére válik, hogy mindenben a szakszerűség és alaposság jellemezte.

A műalkotások tanulmányozását maga is autodidaktaként, aránylag fiatalon, zohori plébános korában (1849—60) kezdte. Egri kanonoksága idején (1863—70) már szaktekintélyre emelkedett, s beszercei püspöksége (1871—86) alatt külföldön is emlegették magas szintű gyűjteményét. Végül 1886-ban kinevezték nagyváradi püspöknek, de itt jóformán szétélni sem tudott, mert rövidesen, december 2-án ott kellett hagynia minden szépséges és értékes gyűjtését. Hirneve azonban túlélte, hiszen a tudományos világ nemcsak mint műgyűjtőt, hanem mint archeológust és műtörténészt is számon tartja.

Bennünket ezúttal első szerepében érdekel. Műkincseiről elmondhatjuk, hogy társzekerekre halmozódtak fel. Egy részüket még életében (1872) az Országos Képtárnak adományozta; ugyanakkor nem feledkezett meg a leendő Szépművészeti Múzeumról sem. De még mindig jócskán maradt, amiről halála előtt úgy végrendelkezett, hogy annak egészéből létesítsenek Váradon külön múzeumot. Amennyiben ez bármi oknál fogva nem valósulna meg, gyűjteménye a maga egészében az esztergomi Keresztény Múzeumra száll át.

A tömött ládák hosszú éveken át, egymásra zsúfolódva heverték a helyi „Történeti és Régészeti Egylet” helyiségeiben, anélkül, hogy az illetékes tényezők gondoltak volna a kérdéses múzeum felállítására. Közben a felügyelet annyira hiányos lett, hogy az enyves kezek könnyen hozzáférhettek. Ily módon sok, főleg aranytárgy, köztük a régi magyar ötvösség pótolhatatlan értékei egyes külföldi, elsősorban óceántúli, pénzes orgazdákhoz vándoroltak el.

Miután *Ipolyi* végakaratainak első része nem teljesedett, az első világháború alatt, részünkről megindult a peres eljárás, hogy teljesedjék a második. Az évekig elhúzódó per az esztergomi múzeumunk javára dőlt el, így 1919-ben ide lehetett szállítani. A kicsomagolás után mindenkit meglepett, minő gazdag anyagot tartalmaz a megtizedelés után is a hagyaték. Az egyik ellenőrzött kimutatás a következő összegezést hozta ki: képekből: 220; szoborkészletből: cca. 40; gobelinből: 24; keleti szőnyegekből: 30; ötvösmunkákból: 218; fajansz- és porcelánfigurákból: cca. 140; varrottasakból és hímzésekben 100-nál több darab.

Gyűjtőjük a struktúrák, formák és színek analizisében nem szokott tévedni, ezért szerzeményei *Simorénál* is válogatottabbak voltak. A középkortól kezdve saját koráig nagyszerűen ismerte az egyes festőiskolákat, s iparkodott belőlük a legjobbakat kiválasztani magának. A sienai iskolából hárman is szerepelnek képtárában. *Berna de Siena*, a neki tulajdonított Triptychonnal; *Matteo di Giovanni*, hatásos képével: Mária a kis Jézussal, két angyal közrefogásával és Szent Jeromost ábrázoló táblájával; *Pietro G. D'Ambrogio*: Mária mennybemenetelével. A firenzei és velencei két ismeretlen mester műhelyéből származtatják az egyik értékes Kálvária-képet, illetve az egyik Diptychont. Ugyancsak nem ismerjük annak a lombard festőnek a nevét sem, akinek a műtörténészek a „Leány az egyszarvúval” nevű allegorikus képet tulajdonítják. A magyar piktúra nevesebb képviselői közül nem hagyhatjuk ki *Jakabfalvi* mesternek, a bányavárosi és sárosi alkotókat, az apostolvértanúságok és más szentek tábláit. Ahogy *Simor* nem kedvelte a bárorkot, azonképpen *Ipolyi* sem. De ennek ellenére vásárolt néhány jól sikerült kuruc csata- és más korabeli életképet, köztük *Rákóczi* fejedelem jól ismert mellképét.

A festmények mellett épp csak megemlíthetjük a gazdag szobrászati anyagot, a keleti szőnyegeket és gobelineket, a liturgikus tárgyakat: zománcos és sodronyos kelyheket, feszületeket, ereklýe- és otyatartókat, nemkülönben a középkori olasz

és magyar ötvösmunkákat, meg a fajansz- és porcelánedényeket, vázákat s egyéb dísz tárgyakat, és a hímzéseket.

Lepold Antal — Gerevich Tibor munkaközössége.

A két jelentős név mellé oda kívánczik *Csernoch János* és *Pócs József*. Az előbbin, mint érsekprimáson (1913—1927) múlt a két munkatárs terveinek és előterjesztéseinek elfogadása. A jó „Pócs bácsi” pedig mint gondnok és teremőr, hosszú évtizedeken át († 1965.), lelkiismeretes és megbecsülésre méltó munkát végzett.

De a Múzeum kettős hajtóereje mégis csak *Lepold* és *Gerevich* volt. Az előbbit még 1916-ban állította *Csernoch* a főszékesegyházi gyűjtemények élére; a következő évben kanonoki kinevezésével elnyerte a prefektúrát is. Komoly felkészültséggel látott hivatalához. Munkája még tökéletesebbé vált *Gerevich* igazgatói kinevezésével, aki akkortájt professzora volt a pesti régészettani és művészettörténeti egyetemi tanszéknek. Az ő megértő együttműködésük nyitotta meg egyelőre még csak a Simor-féle gyűjtemény újabb fejlődését.

Első dolguk volt a Képtár korszerű és a művészeti igényeket kielégítő rendezése. Alig végeztek ezzel, minden erejüket latba vetették, hogy az *Ipolyi-féle* hagyaték pere véget érjen. Miután ez is sikerrel megtörtént, múzeumunk 1923-ban újabb gyarapodáshoz jutott, mégpedig *San Marco* herceg porcelángyűjteményéhez. Megtalálhatók ebben, a XIII. sz.-tól kezdve, a XIX-ig bezárólag, az egyes korok legnevezetesebb edénykészletei, iparművészeti figurái, közhasznú és emléktárgyai. A herceg özvegye, *Nako Mileva* úgy végrendelkezett, hogy halála után mindezeknek tulajdonjoga a magyar Katolikus Vallásalapot illesse meg, azzal a kikötéssel, hogy örök letétként az esztergomi Keresztény Múzeumba kerüljenek.

Bár *Csernoch* korántsem volt művészlelek, prefektus-kanonokja ösztönzésére, pártolta a régi és korabeli, külföldi és hazai festőművészeket. Kb. 50 darabot vásárolt tőlük s ezeket múzeumunkra hagyományozta.

Az is természetes, hogy *Lepold* sem akart kimaradni a donatorok sorából. Egyik szerencsés tranzakciója révén 12 márkásabb festményhez jutott s ez a kezdet, idővel 125-re szaporodott fel. Metszetei még nagyobb számban gyarapodtak, nagy részük esztergomi vonatkozású. Ezeket a Főszékesegyháznak engedte át. Belőlük 82-t sikerült restauráltatni s az utóbbi időben (1966), külön gyűjteményként a Bazilika Mintatermében kiállítani.

Ugyancsak az ő nagylelkűségét dicséri, hogy sikerült megszerezni az 1500-as évekre datált két telkibányai és nyolc, ismeretlen mestertől származó táblaképet; továbbá az 1780-as évekre tehető: *Krisztus a keresztfán* című olajképet. Szobor-gyűjteményünk az alistáli Madonnával és a vitnyédi szobrokkal gazdagodott. Ilyen formán az ő prefektúrája alatt múzeumunk anyaga kevés híján megkétszereződött.

Napjaink láttelepe.

A második világháború vége felé Esztergom nem is egyszer esett tűzárporba s ennek következtében a primási palota is súlyosan megsérült. Szerencsének mondható, hogy a muzeális anyagot nem érte jelentékenyebb kár, ami szintén a nevezett prefektus érdeme. Ezután már csak az a gond foglalkoztatta, hogy a kisebb-nagyobb hibákat miként lehetne mielőbb helyre hozni és a tárlati életet megindítani. Az utóbbi már nem az ő feladata lett, amennyiben felsőbbsege 1946-ban Bécsbe küldte, a pázmáneumi rektorátus elfoglalására.

Távazásával néhány évi csend borult a Múzeumra, illetve az újabb élet lehetőségeinek keresése és megtalálása lett a cél. A biztató reményt 1949 hozta meg, Népköztársaságunk Elnöki Tanácsának XIII-as törvényerejű rendeletével. Eszerint Keresztény Múzeumunkat, nemcsak „nemzeti érdekű magángyűjteménynek” ismerte el a népi kormányzat, hanem még elnevezésén sem kívánt változtatni. E legújabb páteus értelmében, nem háborgatta az egyház eddigi tulajdonját, csu-

pán a felügyeletet tartotta fenn magának, amit egyik megbízottjával gyakoroltat. De ennek ellenében vállalta a szükséges számú muzeológusok és restaurátorok rendelkezésre bocsátását, ugyanígy az üzemeltetés teljes költségét s majdnem felerészben az alkalmazottak javadalmazását. A többiit egyrészt a látogatási bevételekből, másrészt az egyházhatósági segélyekből kell pótolni.

Az ünnepélyes kapunyitás 1954. november 14-én történt, amikor is *Fülep* Ferenc kormányképviselő, akkor múzeumi főosztályvezető, többek közt ezeket mondotta: az állami védelem továbbra is meghagyta a Múzeumot az egyház birtokában s legfőltettebb kincsének tekinti gyűjteményét. Példaképpen hozta fel addigi anyagi, erkölcsi és tudományos támogatását, ismételten kihangsúlyozva, hogy az itteni gyűjteményt minden szála, eredete és hagyománya Esztergomhoz fűzi s ezt tiszteletben kell tartani.

Hivatalos és ünnepélyes nyilatkozatát a jelenlevők nagy örömmel fogadták s válaszában az akkori prefektus, *Witz* Béla köszönte meg a kormány jóakaró figyelmét. Egyben ígérte, hogy a kölcsönös állami és egyházi összefogással, a Múzeum továbbra is nemzeti közműveltségünk fejlesztését kívánja szolgálni.

A kedvező előjelek felvillantásával intézményünk bizvást tekintett a jövő elé s nem esalódott, mivel mind személyi, mind pedig tárgyi vonatkozásban szép idők köszöntöttek rá. A hazai művészeti kultúrképünknek egyre jelentékenyebb tényezője lett, amit nagyban előmozdított az 1960-ra elkészült Úgy- és Működésrendi Szabályzat. Változatlanul maradt meg a prefektusi tisztség, kiegészítője lett a referensi feladatkör, mely az adminisztráció szétágazó szolgálatában láthatja feladatát. A dologi ügyek s a muzeológusok és egyéb tudományos személyek az állami megbízott hatáskörébe tartoznak, aki egyébként a helyi Vármúzeumnak az igazgatója. Már a tárlatvezetők, teremőrök és egyéb alkalmazottak közvetlen irányítása az adminisztráció vezetőjének feladata.

A fenti Szabályzat körvonalazta a művészeti ágakat s ezek keretében a jelenlegi állomány: festményekben: 950 db; szobrokban: 142; metszetekben, grafiákban: 4152; a textiliák különféleségében: 623; üveg-, porcelán- és fajanszfélékben: 1748; ötvöstárgyakban: 631; kegy- és emlékérmékben: 2100. Ide sorozható még az említett Űrkoporsó, mely ugyan a Bazilika tulajdona, azonban az ottani kedvezőtlen tárolása miatt lehoztuk (1965) múzeumunk szárazabb és felügyeletesebb helyére. S végül megszólaltatásra kívánczik az 1967-es vételünkből az az 1400 körüli olasz Feszület-táblakép, mely olcsósága ellenére is nagy értéknek tekinthető.

A túlszűfolttság miatt a kínálatnál, erősen meg kellett magunkat tagadni s itt csupán az lehetett a vigaszunk, hogy meglevő állományunk is nagyszámban vonzotta a látogatókat. Hogy mennyire, mutatja a látogatókról az alábbi kimutatás: 1964: 52 771; 1965: 48 295. Az utóbbiak közül 11 000 volt a külföldi. Hasonló sorolással, 1966: 55 713, külföldi 13 000; 1967: 58 391 és idegen: 18 896 és 1968: 60 120 s ezekből külföldi: 9132.

A külsorzágiak közül, csupán 1967-ben nálunk köszönthettük *J. Klauss* osztrák kancellárt és kíséreit (máj. 4.), *B. B. Manhendra* nepáli királyt családtagjaival (máj. 5.), Moszkvából *A. Furceva* művelődési minisztert (szept. 30.), a KGST kongresszus kormányképviselőit (dec. 17.). S utánuk hamarosan (1968. jan. 21.) fogadhattuk az Újságírók konferenciájának több tagját, majd két hét múlva *P. Vigny* belga minisztert, szintén többedmagával. És sorra jöttek más, neves külföldi politikai, társadalmi, művészeti és tudományos szaktekintélyek. Bátran állíthatjuk, hogy valamennyien a legjobb emlékekkel távoztak tőlünk. Legalábbis ezt árulják el Vendégeknyvünk emléksorai, illetve hazaérkezésük után írt visszaemlékezéseik.

A bel- és külföldi érdeklődőket egyformán lekötötték látványosságaink, az itthoniakat pedig még külön vonzották az ún. esti liceális előadások, melyek az őszi évadtól koranyárig tartottak kulturális s főleg műtörténetből merített témakörrel és kebelbeli, vagy pesti szaktudósok közreműködésével.

Nem kisebb vonzási erőt gyakoroltak az időszaki kiállítások is. Mindegyiküknek megvolt a kisebb-nagyobb érdeklődő csoportja, de imponáló látogatottságnak

örvendett a Dürer és kortársai (1964—65), a Reneszánsz és Humanizmus Esztergomban (1966), továbbá az Ipolyi-féle emlékkiállítás. Ez utóbbi annál emlékezetesebb, mivel a vezetőség tíz hónapra tervezte, azonban az 1966-os kezdő év beleértült egészen 1968 elejébe, csak márciusban zárult, mivel helyet kellett szorítani a következő Gutenberg-könyvkiállításnak.

A hazai és külföldi múzeumokkal való kapcsolataink feltétele és kiépítése szintén egyik újabb jele, mennyire élen járt, legalábbis vidéki viszonylatban az esztergomi. Nem egyszer segítettük ki a helybeli Balassa Bálint Múzeumot, s megtörtént ez fordítva is. Azt lehet mondani, hogy állandó a csereviszony a Szépművészeti Múzeummal, s ha csökkent mértékben is, de ugyanez áll az Iparművészettel és a visegrádi Mátyás király Múzeummal.

A nálunk járt külföldi szakemberek, hazatérésük után szintén jó propagandistáinknak bizonyultak. Nagy részük volt abban, hogy innen is, onnan is szívesen felkerestek bennünket, hogy kiállításaira kölcsönözzünk egyet-mást a mi gyűjteményünkől. Így kapott tőlünk anyagot a kremsi Múzeum, a Gotik in Österreich című 1965-ös rendezvényére. Ugyanez évben a neu-châtel-i kiállításra kilenc műtárgyat küldtünk, s mindezek még eggyel megtoldva, mentek a következő évben a párizsi bemutatásra. Ezen kívül az 1967 októberében megnyílt s az 1968 elejéig tartó londoni Victoria and Albert elnevezésű Múzeum tárlatán két szoborral és tíz táblaképpel vettünk részt.

Mielőtt lezárnók vázlatos fejtegetésünket, még csak annyit szeretnénk megjegyezni, hogy több nyelvű kiadványaikkal, sikerült brossúráikkal és nagy kelen-dőségnek örvendő képeslap akcióikkal is igyekszünk bizonyítani, hogy élünk és vagyunk. Persze a bemutatott pozitívumok mellett akadnak negatívumok is, ahogy ez egy-egy fejlődő intézménynél elkerülhetetlen. De nem hiányzik a jóra való törekvés a pótlásokra. Éppen most indult el a megvalósulás felé az az örvendetes mozgalom, mely a Keresztény Múzeum teljes felújítását és reorganizálását vette programjába. Ez az alaposan kitervelt és letárgyalt munka mintegy 10—12 milliót követel, melyet az államkormányzat és az egyházi főhatóság bőkezűsége fog előteremteni. Így minden reményünk megvan rá, hogy az innen-onnan száz évre visszatekintő Keresztény Múzeumunk megújulva, megifjodva és megszépülve kezdheti meg elkövetkezendő reneszánszát.

SIMON ZOÁRD VERSE

VERS IN MEMORIAM GEORG TRAKL

*Az őszi fák sötét zenéje
visszhangzik szívünkben.
Az emlék elfehérül: fájdalmas arc.
Alkonykék ég ring a tóban,
Mint a gazdátlan csónak.*

*Az elhagyott házban alszik a gyermek.
Alma a csillagokig ér.
Ó, a vágy ártatlansága:
Angyal suhan a szem délkörén.*

*De nincs már kegyelem.
Bordáinkon a félelem dörömböl.
A szerpentinek a magány hegyére futnak.
S a csend megformálja örökérvényű arcunk.*

*Rezzenetlen állnak a fák.
A hold hidegen lángol.
S az eltűnő angyal aranylik
Csillagmérőföldes távolságból.*

A Z E G Y H Á Z A V I L Á G B A N

A SUENENS-INTERJÚ VISSZHANGJA

Suenens bíboros sajtónyilatkozata, amelyet két részletben, lapunk júliusi és augusztusi számában közöltünk, kétségkívül az utóbbi idők egyik legfigyelemreméltóbb egyházi eseménye volt. Mint tudjuk, a nyilatkozatot a párizsi *Informations Catholiques Internationales* közölte május 15-i számában, de párhuzamosan, már a megjelenést megelőzően elküldte az interjú kéziratát több külföldi katolikus sajtóorgánumnak. A német nyelvterület számára a svájci jezsuiták folyóirata, az *Orientierung* közölte, s jellemzően a nagy érdeklődésre, később ezt a számot az eredeténél magasabb példányszámban kétszer is újra kellett nyomni, s az előfizetők száma ezerrel növekedett. Olaszul a Bolognában megjelenő *Il Regno* közölte az interjút, majd havi mellékletében az egyik legnagyobb példányszámú olasz katolikus családi lap, a *Famiglia Cristiana*. Angolul a *Tablet*, lengyelül a *Krakóban* megjelenő *Tygodnik Powszechny* közölte. Itt most csak a szerkesztőségünkbe beérkezett fordításokat említettük, de tudomásunk van róla, hogy ezeken kívül is még több nyelven és sok

lapban látott napvilágot a belga bíboros-prímás nyilatkozata, amely — amint az várható volt — világszerte hatalmas visszhangot keltett. A méltóságok százai jelentek meg, amelyek mellette vagy ellene foglaltak állást.

Olvasóink tájékoztatására most itt azt a négy hozzászólást ismertetjük, helyesebben közöljük szó szerint, amelyeket a legjelentősebbnek érzünk és amelyek jól mutatják a mai egyházban tapasztalható legfontosabb irányzatokat is. Elsőnek *VI. Pál* pápának a bíborosi kollégium előtt ez év június 23-án elmondott beszédéből közöljük az idevágó részletet. Teljes egészében közöljük *Petricle Felici* bíborosnak az *Osservatore Romano* július 3-i számában megjelent cikkét, majd *Léger* bíboros volt montreali érsek sajtónyilatkozatából azt a részt, amely témánkhoz tartozik. A bíboros ezt a nyilatkozatot a *Corriere della Sera*-nak adta és a lap június 22-i számában közölte. Befejezésül *Karl Rahner* professzornak azt a cikkét közöljük, amelyet a német püspöki kar lapja, a *Publik* írt a lap július 4-i számában.

VI. PÁL PÁPA

VI. Pál pápa június 23-án fogadta a konzisztóriumok termében a bíborosi kollégium Rómában tartózkodó tagjait, akik névnapja alkalmából köszöntötték a pápát. Az üdvözlő beszédet *Tisserant* bíboros mondotta és a Szentatya válaszbeszédének első felében hangzott el az a néhány bekezdésnyi rész, amelyet a sajtó később úgy méltatott, hogy ez volt a Szentatya válasza *Suenens* bíboros kezdeményezésére. Mindenesetre a pápa beszédében nem említette a brüsszeli bíboros-érsek nevét és a bírálról szólva, végig többesszámot használt. Ennek ellenére a szöveg néhány mondata félre nem érthetően arra utalt, hogy az abban foglaltak a belga bíborosnak is szólnak. A pápai beszéd idevágó része így hangzik:

Őn, bíboros úr (*Tisserant*), utalt néhány nehézségre, amelyekkel utunk során manapság találkozunk. Nos, ezek a nehézségek fennállnak és mindenki is-

meri őket. Sőt, többfélék és nagyobb számúak, mint ahogy a bíboros úr említette őket.

E nehézségek közül néhány, úgy érezzük, súlyos veszélyeket rejt magában Isten egyháza szempontjából és súlyos felelősséggel terheli azokat, akik okozák őket. Ezek közt a két legfontosabb: egyrészt a csekély érzék a doktrinális ortodoxia iránt azzal a féltékenyen őrzött *depositum fidei*vel kapcsolatban, amelyet az egyház az eredeti apostoli prédikációkból örökölt és amely a szentírásban és a hiteles hagyományban jut kifejezésre s amelyet az egyház gondosan megfontolt és hitelesített a maga felelős tanításában a Szentlélek Krisztustól megígért vezetése alatt. És ugyanígy, érzésünk szerint, sok bajnak okozója — s mindnyájunknak sajnálnunk kell ezt, ha valóban szeretjük az egyházat — bizonyos elterjedt bizalmatlanság a hierarchikus hivatalok gyakorlásával szemben, azzal a hierarchikus hi-

vattal szemben, amely krisztusi megbízása alapján egyesíti és vezeti Isten népét, annak különböző szintű csoportjait. Manapság nem könnyű dolog felelős helyen állni az egyházban. Nem könnyű egy egyházmegyét kormányozni és nagyon jól megértjük azokat a föltételeket, amelyek közepette püspöktestvéreink feladatukat végezni kényszerülnek. Nem lehetünk továbbá érzéketlenek azokkal a nem mindig pontos, nem mindig jogos, és nem mindig óvatos és alkalmas bírálatokkal szemben, amelyekkel különböző oldalakról, a könnyebben sebezhető „római Kúria” elnevezés alatt az apostoli Szentszéket illetik. Könnyű és talán kötelező is lenne bizonyos, ezekkel a tömör és sommás ellenvetésekkel kapcsolatos állításokat helyreigazítani; úgy gondoljuk azonban, hogy Isten népe, a dolgok igazságáról értesülve és a szeretetből eredő reménységgel megvilágosítva, önmaga is könnyen megteheti ezt. Mi csak azt mondjuk, hogy nyugalommal vesszük fontolóra az apostoli Szentszék irányában elhangzó észrevételeket, miközben kettős érzés tölti el lelkünket: az alázatos és őszinte tárgyilagosság, amely kész arra, hogy figyelembe vegye ezeknek az ellenszegülő magatartásoknak nyilvánvaló indokait, és hajlandó arra, hogy módosítsa a fennálló, pusztán jogászai pozíciókat, amikor az ésszerűnek látszik. Óhajunk, hogy állandóan és bensőségesen megújítsuk a kánoni törvényhozás szellemét, az egyház jobb szolgálatára és a kortársi világhoz szóló küldetésének jótékony és hatékony fejlesztésére, és úgyszintén azzal a hajlandósággal eltelve, hogy megértjük és magunkévá tesszük az egységben megvalósuló jogos pluralizmusra irányuló különféle törekvéseket. Ennek az érzésünknek — amelyet önk és az egész római Kúria osztanak velünk — bizonyítéka a rendkívüli szinódus összehívása és az a folyamatban levő hatalmas munka, amely a kánonjog revíziójára irányul, széleskörű és sokféle megbeszélés révén; amint-hogy bizonyítéka az általunk és a Kú-

ria hivatalai által folyamatosan kibocsátott okmányok, mint például az a hosszasan tanulmányozott és a közelmúltban kibocsátott irat, amely a pápai képviselők kérdésére rendezi a zsinat határozatával összhangban; ugyanúgy megemlítjük a liturgikus reformra vonatkozó nagyszámú rendelkezést, amelyeket szintén a zsinat óhajtott és amelyeket a magunk részéről hűségesen végre kívánunk hajtani. Hozzátehetjük még, hogy szándékunkban áll szerető figyelemmel összegyűjteni azokat a különböző kívánságokat, amelyek az egyházon belül a pápi élet megújításával kapcsolatban jutottak kifejezésre és hogy meghallgassuk azokat a törekvéseket, amelyek összhangban vannak a katolikus papságnak és nélkülözhetetlen hívásának helyes koncepciójával, és a papok megfelelő előkészítésére, nagyobb tökéletességére, az egyházmegye életébe való szervezettebb bekapcsolódására és a modern társadalomba való hatékonyabb beilleszkedésére irányulnak.

A másik érzés a nagy bizalomé, amelyet nem kívánunk megtagadni azoktól a személvektől sem, akiktől az említett kontesztációk és elhajlások erednek, mert a szent egyház e fiaiában is el kívánjuk ismerni szándékaik alapvető egvenességét, és ugyanakkor el kívánjuk ismerni dolgaink megfiataltatásának és tökéletesítésének állandó szükségességét: annál sürgetőbb ez a szükség, mennél nagyobbak a folyamatos egyházi megújulás mai követelményei. Természetesen azonban legnagyobb bizodalunk az egyház védelmére és növekvése tekintetében magában az egyházban van; a püspöki karban, a klérusban, a szerzetesekben és a katolikus laikusokban és a jó lelkek megszámlálhatatlan seregében, akik csöndben imádkoznak, dolgoznak és szenvednek Krisztus országáért. Akikhez eljut e bizalmunk híre, tudják meg, hogy nagyon kedvesek számunkra és arra intjük őket, hogy növekedjenek buzgóságban és aktivitásban és hogy imádkozunk értük és szívből megáldjuk őket.

FELICI BÍBOROS

Pericle Felici bíboros, aki — akkoriban még mint samosatai címzetes érsek — a zsinat főtitkára volt, egyik legpregnansabb képviselője a római Kúriának. Az *Osservatore Romanó*bán megjelent és alább közölt cikkében ő sem említi *Suenens* bíboros nevét. A cikk címe viszont teljes világossággal utal arra, hogy

megírására a *Suenens*-interjú adott alkalmat. *Suenens* bíboros interjújának eredeti francia címe így hangzott: *L'unité de l'église dans la logique de Vatican II*. Vagyis magyarul: Az egyház egysége a II. vatikanum logikájában. Mi ezt úgy fordítottuk, hogy „a II. vatikáni zsinat szellemében”, mert a magyar olvasó

számára a logika szó ebben az összefüggésben semmit sem mond, és értelem-szerűen itt azt jelenti, ami a zsinat szelleméből „logikusan” következik. Az olasz viszont minden további nélkül át tudja venni az eredeti szóhasználatot és így került Felici bíboros cikkének élére ez a cím: *La logica del concilio*, azaz „A zsinat logikája”. Minthogy Felici bíboros a logika szót a cikkben mindkét értelemben használja, a fordításban meghagytuk ezt és csak zárójelben tesszük mellé a „szellem” szót, ahol az a szuenensi értelemben kerül használatra. Ezt írja Felici bíboros:

A logika nehéz tudományág: Elméletileg is, de még inkább gyakorlatilag. Elméleti téren arra tanít bennünket, hogy helyesen gondolkozunk; gyakorlati téren arra, hogy helyesen cselekedjünk. Voltaképpen aki helyesen gondolkodik, annak helyesen kellene cselekednie is; de nem mindig van így, sőt nagyon gyakran nincs így. Azt mondta Ovidius: *Video meliora proboque: deteriora saequor* (Met. 7, 20—21)*; mi egyszerűbben így mondjuk ezt: jól prédikál, de rosszul kapirgál. Úgy van az, hogy a szó (amely a gondolat sor kifejezése lehet) és a cselekvés között ott fekszik a tenger, vagyis mindazoknak a nehézségeknek tömege, amelyek végességünkől, rossz természetünkől folynak és amelyek nehezé teszik a hajózást még akkor is, ha szakértelemmel tervezték és készítették elő. A mai válságok egyike, amelyet nagyon érzünk és amely sok kontesztációra ad alkalmat, az a nagy szakadék, ami aközött van, amit mondunk és aközött, amit csinálunk. Ez indította a Szentatvát arra, hogy egyik legutóbbi okmányában, amelyet az ifjúság neveléséért felelősöknek küldött, arra hívta fel őket, hogy nagyobb mértékben tegyenek tanúságot cselekvésben is Krisztus példájára *qui coepit facere et docere*.** Manapság szívesen beszélnek a zsinat logikájáról (szelleméről), vagyis a zsinati dekrétumok alkalmazásáról a zsinat által nyilvánított szándéknak és szellemnek megfelelően. A zsinati tanítás, amint azt mindnyájan tudjuk, terjedelmes, összetett és bizonyos szempontokból egészen megüíftó is. Ebben ezért tanulmányozni kell, megérteni,elfogni valamennyi dimenzióját, nem feledkezve meg arról a hatalmas munkáról, ami szükséges volt a megfogalmazásához.

Néhány nappal ezelőtt került kinyomtatásra a II. vatikáni zsinat archívumának gondozásában két kötetben az a kiadvány, amely magában foglalja mindazokat a szkéma-tervezeteket, amelyeket az illetékes bizottságok készítettek elő a zsinatra a XXIII. János pápától kapott utasításoknak megfelelően. Ezekkel kapcsolatban sokat beszéltek és írtak arról, hogy több mint száz ilyen szkéma volt. A valóságban hetvenöt szkéma készült, amelyek közül sok csak fejezete volt ugyanannak a szkémának, olyanira, hogy a központi előkészítő bizottság által elvégzett koordináló és válogató munka után a zsinat számára már csak huszonkét szkémát terjesztettek elő. A bőséges és gazdag forrásanyaggal megszerkesztett okmányok jókora tömege ez, amelyek órlási hasznót jelentettek a zsinati okmányok kidolgozása szempontjából. Aki világos értelemmel tanulmányozza végig a két kötet lapjait, tehát azokat, amelyek az előkészítő okmányokat tartalmazzák és azokat, amelyek a zsinat dekrétumai olvashatók, minden bizonnyal gyakran tapasztalja majd, hogy más a stílus, de lényegében majdnem azonos gondolatokra lel. János pápa jelentette ki a zsinat megnyitása alkalmából: „A célunk az volt, hogy újult erővel szerezzünk érvényt az egyházi tanítóhivatalnak... ami az ökumenikus zsinaton a legfontosabb, az a következő: hogy a keresztény tanítás szent letéteményét még hatékonyabban őrizzük és mutassuk be.” Ebben a távlatban kell tanulmányozni és alkalmazni a zsinati okmányokat, a zsinat által kezdeményezett *aggiornamento* megvalósítása során, tehát amikor arról van szó, hogy logikus következetességgel fordítsuk le a gyakorlat nyelvére a II. vatikáni zsinat tanításait: az eltérő hangokért lelkesedni, még ha ezek a hangok hitelesnek látszanak is, avagy ami még rosszabb, engedményt tenni az önkényességnek a zsinati szabadság ürügyén, ellene mond a zsinat logikájának (szellemének).

Egy bizonyos: még mindig vannak ellenzői azoknak a reformoknak, amelyeket a II. vatikáni zsinat kívánt és amelyeket — csodálatos összhangban a zsinat szellemével — VI. Pál ültet át a gyakorlatba, szoros egységben a püspöki karral. Az is igaz, hogy sok reform, ha bölcsen akarjuk megvalósítani, időt, elő-

* Látom és helyeslem a jobbat, mégis a rosszabbat követem.

** Aki elindult hogy cselekedjék és tanítson.

relátást, bölcsességet, világos megfontolást és türelmet követel. A metanoia, ami minden gyümölcsöző és bölcs reform alapja, nem valósul meg mindig rövid idő alatt és a gondolkodásmód megváltozása, főleg azoknál, akik más időkben és más, önmagukban helyes és bölcs, törvények alatt nőttek fel, nem olyasmi, ami egyetlen szempillantás alatt elérhető! Másrészt mi mást tesznek bizonyos kontesztátorok, mint hogy *buccis inflatis** szavakat hangoztatnak, vagy felelőtlenül olyan programokat javasolnak, amelyeknek megvalósítását nem segítik elő egyetlen épkezláb gondolatával, egyetlen gyakorlati útmutatással, egyetlen őszinte vagy érdektelen bátorítással sem. VI. Pál, aki az életét áldozta a zsinatnak, valóban csodálatra méltó azért a magánosságért, amellyel a zsinat határozatait megvalósítja. És éppen a zsinat fénve az, amelyenél tovább dolgozik, személyesen végezve azt a terjedelmes és nehéz munkát, amelyet az új kánonjog kodifikációja jelent, amint az mindenki számára világosan kiderül, aki átlapozza a kánonjog kódex revíziójára kiküldött bizottság közleményeinek (*Communicationes*) első lapját.

Ha szeretiük az egyházat, egynek kell éreznünk magunkat a párával a szeretet és az engedelmisség kötelékében, ami hozzásegít majd bennünket, hogy a gyakorlatba tudjuk átültetni az egyház útmutatásait. A zsinatnak és megüfítő munkájának jó sikere kivétel nélkül mindenkinek műve annak a jogkörnek megfelelően, amit ki-ki Istentől kapott az ő egyházában. Ilv módon követjük a zsinat tanítási logikáját (szellemét).

Ezzel szemben a zsinat elképzelt logikája szerint és egy olyan kollektivitás alapján, amelyet a zsinat ilven értelemben sohasem fogadott el, egvesek, azon kívül, hogy bírálják a pápa tevékenységét, úgy látszik még primátusi tevékenységét és az egyházban elfoglalt legfőbb tanítói szerepét is a püsnökök ellenőrzésének vagy jóváhagyásának akarják alávetni. Olvkor, ha nem is mondják ezt kifejezetten (ezzel a nyílt konciliummusha esnének), mégis ezer módon ezt óhajtják kifejezni.

De mit mond ebben a társasban a zsinat? Mi következtethető logikusan a tanításából?

Ha a zsinat bölcs normákat hirdetett ki a püsnökök, az anostol-utódok, a püspöki konferenciák hatalmáról, valamint

arról, hogy mivel járulhatnak hozzá a püspökök az egyetemes egyház javához (az ökumenikus zsinat és a püspöki szinodus mint különböző jellegű szervezetek, csodálatos módon dolgoznak együtt e cél érdekében): a zsinat ugyanakkor világos szavakkal erősítette meg a pápának az egyetemes egyház legfőbb pásztorának és tanítójának primátusát. E primátus személyes tanítóhivatal, amelyet Szent Péter személyében Krisztustól kapott, hiszen egyedül Péternek mondott: Te vagy a szikla, erősítsd meg testvéreidet.

Ha a bölcsesség úgy kívánja is, hogy a pápa a nehezebb kérdésekben konzultáljon püspöktestvéreivel, sőt esetleg szükséges, hogy a konszenzusukat is bírja (mint az pl. az ökumenikus zsinaton is történt), sem a megbeszélés, sem a konszenzus szorosan véve nem szükséges a tanítói hivatal érvényességéhez, amelyet Krisztus személyesen bízott rá, különleges segítségéről biztosítva őt, miután őt tette meg az egyház látható alapkövének.

Nem szükséges itt idézni a zsinat legvilágosabb döntéseit, amelyek visszavonhatatlanul megerősítik az I. vatikáni zsinat által definiált dogmát. De célszerűnek érzem, hogy hivatkozzam egy nagyon érdekes szövegrészre, az egyik zsinati hozzászólásra (*relatio*), amely a pápa legfőbb tanítói hivatalával kapcsolatos: „A hatalom szó mellé) oda tesszük a legfőbbet is, nehogy úgy látszódiék, mintha a pápa hatalma kisebb lenne, mint a püspöki kollégium hatalma, amelyet alább 'legfőbbnek' neveznek. Ugyanígy nyilvánvaló az is, hogy a római pápa. hatalmának gvakorlása közben nem függ a püsnököktől sem akkor, amikor elkezd tevékenységét, sem amikor folytatja azt. Valóában ugyanis hatalmát közvetlenül Krisztustól kapja és ezért a püspökök nem kényszeríthetik... Viszont a római pápa teljes szabadsággal választja ki munkatársait akár a püsnökök, akár mások közül saját bölcs megfontolása szerint, minthogy ebben a kérdésben egyedül ő ítélhet.” (*Constitutionis de ecclesia* skémája 90. o.)** Ezek a szavak világos választ adnak oly sok követelésre, amelyeket manapság — sajnos a zsinat logikájának nevében! — hangoztatnak.

Más példákat is felsorolhatunk csak távirati stílusban.

* nagyképű.

** Az idézett szövegrész nem olvasható az egyháziról szóló hittani rendelkezés magyar fordításában, mert csak egy zsinati referátum keretében hangzott el, de magába a konstitúcióba nem került be.

A zsinat a legragygóbb lapokat írta a püspökök tanítóhivataláról s a vallásos tiszteletről, amely megilleti őket. Bizonyos személyek magatartásával kapcsolatban, akiknek úgy látszik nincs más gondjuk, mint hogy mindent kritizáljanak püspökeikben, hogy mindent kontesztáljanak, akaratlanul is fölvetődik a kérdés, vajon logikusan ez következik-e a *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit*-ből,* amit a zsinat oly világosan megismételt és mindenkinek emlékeztetébe véselt!

A zsinat azt is mondta, hogy a kispapok képzéséhez szükség van a felsőfokú szemináriumokra; és nagyon ajánlotta a kis szemináriumokat. Manapság sok szeminárium vagy bezárja kapuit, vagy pedig nem azoknak az elveknek megfelelően működik, amelyeket a zsinat határozott meg. A szeminaristák nevelésével kapcsolatban más formákkal, más rendszerekkel kísérleteznek, amilyeneket a zsinat nem ismert, vagy elítélt. Hol itt a zsinat logikája (szelleme)?

LÉGER BÍBOROS

A *Corriere della Sera* tudósítója beszégetést folytatott Léger bíborossal, aki jelenleg az afrikai Kamerunban él. Mint tudjuk Léger bíboros lemondott a montreali érseki székről és egyszerű misszionáriusként Afrikába ment. Az újságíró megkérdezte őt, mi a véleménye az egyházban tapasztalható feszültségekről, beszédekről, bíborosi nyilatkozatokról. E kérdésre válaszolva a bíboros ezeket mondta:

Az egyház manapság minden bizonynyal a rossz közérzet állapotában van. S ennek oka valóban az is, hogy túl sokat beszélünk, túl sokat írunk és nincs már idő a reflexióra, az elmélkedésre, az imára (sőt a tanulmányozásra sem). Az egyházban minden szinten megegyezést kellene kötni: nagymértékben csökkenteni — legjobb lenne teljesen mellőzni — a beszédek és cikkeket legalább egy év tartamára. Utána minden bizonnyal világosabban látunk majd.

Ott, ahol én vagyok, Afrikában, nem beszélnek az Isten haláláról, mert az Isten jelenléte az, amit a leghatározottabban állapítanak meg mindnyájan, az animisták, a muzulmánok és az új keresztények.

Itt nem beszélnek a pápaság haláláról sem, mert Afrikában a pápaság nincs

A pap életét és hivatását olyan világos vonalakkal rajzolta fel a zsinat, hogy valóban csodálkozunk kell azon a pontosságon, amellyel a papság szent jellege bemutatásra kerül. Egyesek ezzel szemben szekularizálni és deklarikalizálni akarják a papot. Hol itt a zsinat logikája (szelleme)?

Bizonyos képzeletbeli zsinati tanítások nevében könnyebbé és kényelmesebbé akarnak tenni a kereszténységet, megfosztani a keresztény morált az őt jellemző lelki emelkedettségétől, lerombolni a keresztet, hogy ily módon lehessen dicsoítani egy többé el nem fogadható feltámadást. De mit mondott a zsinat? Ezt a pápa megmagyarázta június 25-i, szerdai beszédében. Hát akkor miért idézik olyan rosszul a zsinatot? és hol van a zsinat logikája (szelleme)?

A példákat sokszorozni lehetne, de elég ennyi. Sajnos, ismételjük, a logika nehéz tudományág. Ahhoz azonban, hogy valaki hű legyen a zsinat tanításához, több alázatra, több hitre van szükség, olykor pedig egyszerűen csak becsületességre.

megkülönböztetve az egyháztól és az egyházat még csak most kezdik fölfedezni a nagy afrikai tömegek.

Jól tudom, mit akarnak mondani ezekkel a kifejezésekkel, de javarészt nem osztom azokat az aggodalmakat, amelyek sugallják őket. A kereszténység a szeretet által éltetett igazság. Hol van a szeretet manapság oly sok emberben, aki azt mondja magáról, hogy az „igazság” hordozója? A világnak ezzel szemben mindenekelőtt szeretetre van szüksége. Mert az igazság szeretet nélkül nem igazság többé, csak elvont geometria, szofizmus és szavak épülete.

Helves, beszélünk a struktúrák reformjáról az egyházon belül, de ne felejtjük el, hogy egy olyan magas fokon intézményesített egyház, mint amilyen XII. Piusé volt, világította meg a világot a háború sötétsége idején, és hogy egy ugyanilyen mértékben intézményesített egyház segítségével keltette föl XXIII. János az örömet, és teremtette meg a világban a reménységet. Nem a többé-kevésbé átalakított intézmények mentik meg az egyházat, hanem az a szellem, amely az új struktúrákat eltereli majd.

Nem tartom méltánvosnak, ha egy bíboros, mint azt Suenens malines-bruc-

* Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket vet meg, engem vet meg.

xellesi érsek tette, az újságokban és nyilvános előadásokon terjeszti nézeteit az egyház kormányzatáról, a pápa megválasztásának lehelyesebb módjáról, a nunciusok funkcióinak jogosságáról. Tiszteletteljesebbnek tartanám, ha mindez előbb megbeszélésre kerülne más püspökökkel és bíborosokkal, hogy azután együttesen terjeszthessék elő a Szentatyának.

Azonkívül sok olyan pont van, amelyekben a kereszténységnek nem véleményekre, hanem bizonyosságra és jó példára van szüksége, mint amilyen a hűség Krisztus helytartója iránt, a püspökök és bíborosok egysége Szent Péter széke körül. A pápát ki lehet oktatni, sőt meg is lehet dorgálni, mint azt Sienai Szent Katalin tette az avignoni pápákkal, de azzal a föltétellel, hogy ennek a nagyszerű olasz szentnek a meghatározása értelmében úgy tekintünk a pápára, mint az „édes Krisztusra a földön”.

A közvélemény manapság nagyon kiábrándult és nyilván megérti, hogy a pápát klubelnökké akarják zsugorítani, az egy-

házat pedig egy hatalmas Rotary klubba — ez semmiképp sem csökkenti a tiszteletet, ami ennek az érdemes testületnek kijár —, ahol időnként összejön az ember, hogy asztal körül ülve kifejtse a saját nézeteit és „egy kicsit jót cselekedjék”. Értelmetlennek tartom, hogy megengedték, hogy „a szentek deklaszálásáról” beszélhessenek, szerencsétlenül és szinte provokatív módon prezentálva ezt a problémakört. Úgy érzem, a hitről való egész beszédünk forog kockán...

Visszatérek javaslatomra: Az átmene- ti hallgatásra vonatkozó megegyezésre, amit ajánlottam, hogy hely és idő legyen a több elmélkedésre és imádságra. Számomra, a harmadik világ közepében, amely elfogadott engem, éppen mert azért mentem oda, hogy ottmaradjak, minden bizonnyal nem hiányzik majd az idő az elmélkedéshez.

És a magánosságban, Isten hangja, amely bátorít, hogy reménykedjünk az egyház és a világ jövőben, világosan hallatszik, mint valami tavaszi ének.

KARL RAHNER

„A reform követelése — A Suenens-interjútól a római püspöki szinodusig” ez a címe annak a cikknek, amelyet *Karl Rahner* professzor írt a német püspöki kar lapjában. Ezt írja:

Az ismert interjút, amelyet Suenens bíboros adott, egészen a pápáig fölmenően minden csoport élénken vitatja az egyházban. Mindenki állást foglal, mindenki vitatkozik. Föltehető, hogy az ősszel úgyszólván legmagasabb szinten folytatódik majd a vita, a római püspöki szinoduson. Ha a pápa kijelentette, hogy a Szentszék irányában kinyilvánított bírálatot alázatos és őszinte tárgyalossággal kell méltánvolni, hogy a nyilvánvaló érveket el kell fogadni és a jelenleg érvényes, pusztán jogászai pozíciókat meg kell változtatni, amikor ez észszerűnek látszik, akkor nem kell már eleve kételkedni abban, hogy a római püspöki szinodus el tud majd érni valamit Suenens bíboros törekvéseinek irányában még akkor is, ha a bíboros interjújának római visszhangja nem éppen a legbarátságosabb.

A nyilvánosság mint szükséges nyomás

Egy római püspöki szinodusnak ma nemcsak azokban a kérdésekben szabad tanácsadóan állást foglalnia, amelyekben a tanácsát Róma kifejezetten kéri.

A pápának és a feladatának is csak hasznára lehet, ha a napirendre, a tematikára és egy ilyen szinodus egyéb dolgaira vonatkozólag „alulról” jelentkezik kezdeményezés, főként ha ez az „alulról” az összpüspöki kar képviselőit jelenti, amely összpüspöki kar a pápával mint fejjével együttesen az egyházon belül a legfőbb hatalmat képviseli, és főleg ha egy ilyen szinodus semmiképp sem megfelelő alkalom arra, hogy a pápát a többi püspöktől eltávolítsák és sajátos funkcióját különösen demonstratív módon hangsúlyozzák. Egy ilyen kezdeményezés számára a belga bíboros interjúja nagyon fontos óhajokat terjeszt elő. Természetesen, mint az már az ilyen dolgoknál elkerülhetetlen, ebben vagy abban a pontban, az ilyen vagy amolyan fogalmazás tekintetében más véleményen is lehet az ember. Minden ilyen, az egyház és különösen a római Kúria reformjára vonatkozó óhaj és követelés szükségképpen egy új szintézisre irányul, egy új „adagolásra” azoknak az ellentétpároknak konkrét alkalmazásánál, amelyek a valóságot adják és adekvát módon egy magasabb elv nem kerekedhet föléjük. Éppen ezért az ilyen szintézis (törvény és szabadság, az egyház egysége a pápaságban és a részegyházak önállósága stb. között) mindenkor

történeti meghatározottsággal bír, és mint pillanatnyi adottság bírálát tárgya, és meg is változtatható. A részletek tekintetében minden bizonnyal mindenkor vitatkozni lehet; adekvát módon soha át nem világítható megítélés kérdése, hogy egy konkrét esetben a változás követelését mondjuk-e ki hangosabban, vagy annak elismerését, hogy minden változást bizonyos maradandónak át kell vészelnie. Az ilyen dolgokban, amelyek a hit lényegét és az egyház dogmatikailag adott alapstruktúráit egyáltalán nem is érintik, az egyházban végre igazán el lehetne ismerni a kölcsönös szólás-szabadságot. Egyetlen ember sem állíthatja, hogy Suenens bármilyen módon is vétett volna az egyház hitértelmezése ellen. Ha azonban ez nem történt meg, akkor miért reagálnak olyan sokan, olyan alergicusan és negatív módon erre az interjúra?

Netán azért, mert egy katolikus keresztény vagy egy bíboros nem vihet ilyesmit a nyilvánosság elé? Erre a szemrehányásra egyszerűen azt kell mondani: azoknak, akik ezt a szemrehányást hangoztatják, elsősorban is önmagukat kellene megkérdezniök, vajon ez a szemrehányás náluk tudatosan vagy tudat alatt nem arra szolgál-e csak, hogy a vitától és a tárgyi kérdésekbe való becsületes elmélyüléstől olcsón megszabaduljanak. Aki nem tud mást mondani, mint ezt a szemrehányást, annak a lehető leghamarabb a tárgy felé kellene fordulnia és Suenensszel együtt keresnie a Suenens által felvetett kérdések megoldásának útjait. Vagy pedig azt kell állítania, hogy ezek a problémák nem léteznek. Ez esetben azonban ismét magával a tárgyi kérdéssel állunk szemben. Mire való hát ez az egész siránkozás, hogy az ilyen kérdések nem tartoznak a nyilvánosság elé? Hol marad akkor a közvélemény, amelyről már XII. Pius kijelentette, hogy az egyháznak feltétlenül szüksége van rá? Azt természetesen józanul és kerületges nélkül el kell ismerni, hogy minden az egyház nyilvánossága előtt folytatott tárgyi vitával bizonyos „nyomás” gyakoroltatik azokra, akik a kívánt változtatások tekintetében végső fokon illetékesek és felelősek. De vajon miért ne lehetne ilyen „nyomást” gyakorolni? Vajon az egyházi tekintélvek nem elég bölcses és bátrak, hogy ellenálljanak az ilyen nyomásnak, ha az tárgyvilágosan nézve hibás irányban hat? Megfordítva viszont, vajon az egyházi tekintélvek nem szintén emberek-e, akiknek információ-anyaga, reagáló képessége és eltökéltsége,

hogy a látszólag bevált régít, a még kipróbálásra váró új érdekében föladják, mégis csak véges, és éppen ezért szüksége van bizonyos „nyomásra”? Ha konkrét döntések soha sem származnak az elméleti ész pusztá megfontolásából, és ha az egyházi tekintélyeknek is, mint véges embereknek egy elméletileg meg nem határozható indításra van szükségük, hogy az érvek súlyát egzisztenciálisan érezzék és a meghozandó határozatokat hamar meghozzák, ha továbbá a hívő nép, amikor a többféle jogos lehetőség között választva nemcsak passzív tárgya a fölülről jövő tekintélyi bölcsességnek, hanem meg is mondhatja, hogy konkrétan ő mit akar, ha mindezen túl ma már semmiféle titkos kabinetpolitika gyakorlatilag nem lehetséges, akkor egyszerűen nem állíthatjuk többé, hogy azokban a kérdésekben, amelyekkel Suenens bíboros interjújában foglalkozik, helytelen a nyilvánosság.

És ha ez az interjú bizonyos „menekülés” lenne a nyilvánosság védelmébe, akkor azoknak, akik ezt a „menekülést” eltélik, meg kellene kérdeznük maguktól, vajon a felvetett problémák gyorsított megoldása nem tehetné-e volna fölöslegessé ezt a „menekülést”. Már így van, hogy Rómában ma sok minden túlságosan lassan megy, holott ha nem akarluk, hogy az egyház és az egyházi élet kárt szenvedjen, a mai idők ütemében kell a dolgokat elintézni, és ezt az ütemet az egyház nem tudja maga meghatározni. Ha a kuriális apparátus úgy, amint ma van az ilyen gyors és mégis jól átgondolt és bátor változtatásokra nem képes, akkor ez csak azt bizonyítja, hogy Suenensnek igaza van, amikor a Kúria reformját sürgeti, azt a reformot, ami bizonyos kezdeményezések ellenére még mindig várta magára, és hogy szükség van a nagyon jelentős decentralizációra és a nemzeti egyházak nagyobb önállóságára. Mindenképpen az az igazság: a bíboros interjúját nem lehet azzal elintézni, hogy azt mondják: az ilyen dolgok nem tartoznak a nyilvánosság elé. Az interjút csak maguknak a tárgyi kérdéseknek elintézésével lehet elintézni.

A merészség a legbiztosabb út

Egy olyan kis cikk, mint ez is, nem málvadhát el abba a sok és lényeges részletkérdésbe, amelyek ebben a nagyon terjedelmes interjúban vetődtek fel. Mielőtt azonban valaki az interjú mellett vagy ellene állást foglal, előbb pontos-

san tanulmányoznia kellene. Attól félek, hogy a nyilatkozat sok barátja és sok ellenzője ezt nem tette meg, és önkényesen csak azt olvassák ki belőle, ami tetszik nekik vagy bosszantja őket és így felreismerik ezt a jól kiegyensúlyozott okmányt, amely az egyház gyakorlati értelmezésének területén bizonyos változásokat világosan és viszonylag mar konkrétan formál meg és követel anélkül, hogy ezáltal az egyház elméleti értelmezésének síkján egyoldalúságba, és ilyen értelemben „eretneksgoe” esnék. Mindenki tudja, milyen nenez az ilyesmi. Legtöbbször az az eset, hogy az ilyen csupán csak bölcs és kiegyensúlyozottnak tűnő, dinamikátlan „egyrészt-másrészt”-ből a valódi jövőre nevezve semmi sem derül ki, avagy pedig az önmagukban jogos, gyakorlati követeléseket olyan elméleti indokokkal támasztják alá, amelyek valóságos dogmatikai tévedést tartalmazhatnak. Aki azt hiszi, hogy kiegyensúlyozottabban gondolkodik, mint Suenens bíboros, annak meg kell kérdeznie önmagától, vajon a gondolatai hatékonyak is lehetnek-e az egyház jobb jövője szempontjából, avagy pedig ezt a kiegyensúlyozottságot csak fölmentvénynek tekinti az alól, hogy valóban tegyen valamit.

Az alap-probléma, ami a belga bíboros interjújának megítélése mögött rejtőzik, érzésem szerint az a kérdés, vajon sok mindent és viszonylag hamarosan meg kell-e változtatni az egyházban, avagy pedig már éppen „elég nyugtalanság” van az egyházban. Persze így formulázva túlságosan sommás a kérdésföltevés. Minden bizonnyal vannak kérdések, amelyekkel kapcsolatban legalábbis bizonyos időre legszívesebben nyugalmat óhajtana az ember; feltéve, hogy világosan tudjuk, melyek ezek a kérdések. Van viszont nagyon sok sürgős és nagyon súlyos kérdés, amelyeket csak az egyházban, az egyház jogszolgáltatásában és életében végrehajtott nagyon jelentős változásokkal lehet megoldani. Ezeknek a változásoknak természetesen a múlt gyakorlatával való értelmes kontinuitásban kell történniök. Az a ma még széles körben uralkodó módszer azonban, amely a változásokat mindenkor csak a lehető legszűkebb keretek között tartott engedményként hagyja kívívni, amelyek csak apró módosításai egy már adott és legszentebbnek tartott skémának, ma káros, nem tud lépést tartani az egyház tényleges gyakorlatával és azonkívül az egyház hitelérdemlőségét is kétségessé teszi. Sok dologban valódi változásra van szük-

ség és nem az elhallgattatás taktikájára, az apró kis koncessziókra, amelyeket fáradtságosan kell kiharcolni.

Csak az egyház házasságjogára és mindenekelőtt a vegyesházasságok jogára kell gondolni, ha a mondotakra példákat keresünk. Sehöl a világon nem lehet kompromisszumok nélkül boldogolni. De na mar eleve a rossz kompromisszum a legfőbb elv, akkor valóban nem lehet továbbélni. Suenensnek igaz van, ha aggodva megkérdezi, hogyan fest majd az új egyházjog. Vajon valóban keretörvény lesz-e, amely egy nemzet püspökeinek valódi teret enged arra, hogy egyházuk sajátosságát a szűkségnek megfelelően kibontakoztassák, vagy pedig a kódex bizonyos „korszerű” módosításokkal együtt is csak a régi részletező törvénykönyv lesz-e, amely egy gyakorlatilag erősen centralisztikusan kormányzott államot jelemez? Vajon a püspököknek a jövőben is meg kell-e majd kérdezniök Rómában, hogy megengedhetik-e híveiknek a kézzel való áldozást, avagy sem? Mindenkorra az kell-e, hogy maradjon a helyzet, hogy római prelatusok és kánonjogászok, akik egyáltalán nem is lehetnek képesek arra, hogy a németországi helyzetet a maga 1,2 millió egyházjogilag érvénytelen házasságával megfelelően méltányolják, a juridizmus mentalitásától vezettetve szerkesszenek vagy védelmezzenek egy vegyesházassági törvényt? Az alap-probléma valóban az a kérdés, vajon nem kell-e az egyházban még nagyon sok és nagyon felemelő dolognak megváltoztatnia, minden nyugtalanság és bizonytalanság ellenére, amelyet ezek a változások okoznak, avagy torkig lévén mindezzel a sok bizonytalansággal és nyugtalansággal, alapjában véve a II. vatikáni zsinatot megelőző évszázad triumfalista monolitizmusához akarunk visszatérni. Azon a ponton, ahol ma állunk, az egyház semmiképp sem maradhat állva. Vajon hátrafelé, vagy előre menjen-e, merjen-e még többet, vagy kezdje el a restaurációt? Megteheti-e, ha akarja az utóbbit éppúgy, mint az előbbit? Az ilyen általános mérlegelésekkel persze nem oldhatók meg a konkrét kérdések, és még kevésbé lehet velük eretnek vagy skizmatikus törekvéseket igazolni. Azt azonban, hogy manapság kétséges esetekben csak a mindent vállaló merészség a helyes út, ezt voltaképpen már nem lenne szabad kétségbe vonni. A II. vatikáni zsinat kísérlete még mindig hajótörést szenvedhet, de ha hajótörést szenved, ez azért történik, mert hiányzik a bátorság, hogy ezt a kísér-

letet a zsinat szellemében tovább folytassuk. A Suenens-interjú azon a meggyőződésen alapul, hogy a merészség a legbiztosabb út manapság, azon a meggyőződésen, hogy a II. Vatikáni zsinat kísérletét bátran folytatni kell; és ezért lehetne ez az interjú afféle programadó irat a püspöki szinodus számára, amelynek mégis csak az a feladata, hogy a II. vatikáni zsinat alapvető programját a zsinat szellemében bátran átvigye a gyakorlatba.

Az egyház nyílt rendszer

Az interjú körül zajló vita mögött rejtőző alap-problémát persze másképp is lehet nézni. Némelyek nyilván jogtalan-nak tekintik, ha valaki, még hozzá a nyilvánosság előtt, olyan kérdésekben emelkedik szólásra, amelyekben a pápának kell döntenie. De még ha el is tekintünk attól, hogy bizonyos értelemben soha sincs kimondva az utolsó szó, még az ex cathedra definíciók esetében sem, hiszen azokat még mindig tovább lehet értelmezni, és ha továbbá el is tekintünk a nyilvánosság előtt folytatott vita már fentebb letárgyalt kérdésétől, mégis teljes higgadtsággal megkérdézhajjuk: vajon azért, mert a papáé „az utolsó szó”, vajon övé-e az utolsó előtti is? És erre a kérdésre csak „nem”-mel lehet válaszolni. És aki mint az egyházért társfelelősséggel bíró keresztény magának igényli ezt az utolsó előtti szót, ez még nem jelenti azt, hogy tiszteletlen a pápával és a pápaság intézményével szemben. Még akkor sem, ha olyan dolgokat mond, amelyekben a pápa más véleményen van és talán éppen ezért Suenens főntartását, mely szerint csak a tárgyról beszél és nem személyek ellen, esetleg nem tartja túlságosan meggyőzőnek.

Az ember lehet a legszentebb és a legönzetlenebb lelkiületű, és mégis tévedhet egy helyzet megítélésében és a helyzetből következő döntések tekintetében. Az ilyen dolgokban, ezt minden katolikus gyermek tudja, nem tévedhetetlen a pápa. Miért látják akkor egyesek olyan hallatlannak és elítélendőnek, ha valaki annak a véleményének ad kifejezést, hogy ebben vagy abban a pontban Rómának nincsen igaza? Vajon az ilyen bíráló nem hihet éppen úgy a primátusban és nem lehet ugyanolyan tisztelettel a pápával szemben, mint mások? A Szent Péter és Szent Pál közötti, a galatákhöz írt levélben (2,14) említett konfliktussal kapcsolatban azt mondja Aquinói Szent Tamás: „Ez az eset el-

sősorban az egyházi előjáróknak szolgál például: hogy aláztosak legyenek és fogadják el a kisebbek és az alárendeltek feddését; másodsorban az alárendelteknek szolgál például: hogy buzgóak és szabadszelleműek legyenek és ne tétovázzanak az előjárókat megfeddni különösen akkor, ha azoknak útjárása nyilvános és sokak számára jelent veszélyt” (Comm ad gal 2,3). Szent Pál nyilvánvalóan nem kérdezte meg előbb Pétert, vajon megfeddheti-e őt. Még azon is lehet vitatkozni, hogy ez a feddés egyáltalán jogos volt-e. De azon voltaképpen már nem is lehetne vitatkozni, hogy az egyház legfőbb vezetőségének címére is küldhetünk bíráló szavakat anélkül, hogy erre fölszólítottak volna.

Az egyháznak megvan a legfőbb vezetése, de ugyanakkor nem egy zárt, totális szerkezetű rendszer, amelyen belül egyetlen, a rendszerben immanens pontból kiindulva válik minden egyéb megengedhetővé, és kerül meghatározásra. Az egyház nyílt rendszer már csak azért is, mert a formális jog a maga egészében is csak egy részleges elem ebben a rendszerben, és éppen ezért még a legfőbb hivatali és jogi intézmény, amely a rendszeren belül semmiféle jogi intézménynek nincs már alárendelve, sem teheti ezt a rendszert totálisan zárttá. A Szentlélek nem kötelezte magát arra, hogy az egyházban jelentkező minden helyes ösztönzést és irányzatot csak Péter hivatalán keresztül érvényesít. Ezt persze elméletileg nem is állítja senki sem. De a véleménykülönbségek konkrét, egyes esetekben sem szabad olyan érzékenyen reagálni, mintha mégis ez lenne a helyzet. Ha az egyház nyílt rendszer, amelyben az eredeti kezdeményezések a legkülönbözőbb pontokból indulhatnak ki, anélkül hogy ezek a kezdeményezések és összejátszásuknak eredménye valamilyen, a rendszeren belüli immanens pontból előre kiszámítható lett volna, akkor természetesen az egyház életében több meglepetés és konfliktus válik lehetővé, mint abban az időben, amikor a pápaságot, ha elméletileg nem is, de gyakorlatilag majdnem olybá tekintették, mint azt a bizonyos rendszeren belül immanens pontot, amelyből minden kiindul, amelyre azonban senki nem gyakorlatilag befolyást anélkül, hogy erre kifejezetten felhatalmazták volna. Ha azonban a véleményeknek és irányzatoknak ez a pluralizmusa az azért való gondosságon alapul, hogy az egyház a maga feladatait kifele és befelé egyaránt a lehető legjobban betöltsse, akkor az ilyen reális tartalmú

konfliktus-szituációk hasznosabbak az egyház számára, mint az a helyzet, amikor úgy teszünk, mintha mindenki mindenben egyetértene, avagy pedig amikor a komoly véleménykülönbségek lehetőségét csak elvontan ismerik el. Az egyház nem lenne Krisztus egyháza, ha nem tudna ilyen konfliktusokkal élni. Az ilyen konfliktusok elkerülhetetlenek, de élni lehet velük, és termékenyek lehetnek.

SUENENS BÍBOROS A BÍRÁLATOKRÓL

Befejezésül és a dokumentáció teljessége érdekében álljon itt még néhány mondat Suenens bíboros-érsek június 23-i brüsszeli sajtónyilatkozatából, amelyben az őt ért bírálatokkal kapcsolatban fejtette ki nézetét.

Elmondotta a bíboros, hogy nem fogadja el, hogy perbe fogják szándékának tisztaságát. Azt sem fogadhatja el, hogy egy olyan vita, aminek a struktúrák keretében kellene maradnia, áttörjön a személyes területre, hiszen éppen ezt akarta interjújával elkerülni. Amikor a kérdéseket intézték hozzá, világosan megmondta, hogy válaszol azokra, de csak irányzatokról, funkciókról és intézményekről, mint olyanokról óhajt beszélni és nem személyekről, akiknek szándéka vitán fölüli áll. Ha most mégis összekeverik a személyeket az intézményekkel, ezáltal figyelmen kívül hagyják az árnyalatokat.

Az interjú a legvilágosabban kifejtette, hogy az egyház igazgatási szervezetének reformja, valamint az a mód, ahogyan az egyházi tekintély gyakorlásra kerül, már az I. vatikáni zsinaton fölmerült. Ebben az összefüggésben teljesen világos, hogy arról van szó, hogy mechanizmusokat és funkciókat tanulmányozunk és nem arról, hogy személyek fölött ítélkezzünk. Hangoztatta Suenens bíboros, hogy megoszolhatnak a vélemények abban a tekintetben, hasz-

Minden bizonnyal sok keresztény van az egyházban, akik az egyház iránti szeretetből féltő gondossággal néznek a legközelebbi római püspöki szinodus elé, mert ennek az új intézménynek fokozatosan ki kell állania az alkalmasság próbáját, hiszen eddig ez még nem történt meg. A belga bíboros interjújában, úgy tűnik, jó program rajzolódik ki, több ilyen püspöki szinodus számára is.

nos dolog-e az ilyen problémák nyílt megvitatása. Véleménye szerint azonban csak a vitalitás és az erő jele, ha az egyházon belül elfogadjuk az őszinte, nyílt építő és az egyház, valamint annak feje iránti szeretettől áthatott dialógust. Egészséges és normális dolog, ha vitatkozunk az egész egyházat érintő életbevágó problémákról, különösen, ha ezek a problémák annyira sürgetőek, hogy az egész világot érintik. A bíboros szerint a vitával kapcsolatos türelmetlenség, amely az egység megőrzésére hivatkozik, a mai világban káros. Egyébként a különböző országokból laikusoktól és egyházi személyektől sok helyeslő nyilatkozatot kapott és ezek egyöntetűen azt hangoztatták, hogy gondolatai hozzájárulhatnak az egyházban szükséges reformok meggyorsításához. Suenens arra is rámutatott, hogy csak az alakíthat ki ítéletet nyilatkozatáról, aki a szöveget teljes egészében ismeri. Szeretne arra is emlékeztetni, hogy VI. Pál pápa 1963. szeptember 21-én az egész Kúriát felhívta arra, hogy a bírálatot alázatos lélekkel és köszönettel fogadja. Ezzel kapcsolatban még hozzáfűzte: „Rómának nincs szüksége úgy védekeznie, hogy azt a benyomást keltse, mintha nagyothalló lenne: annál kevésbé van erre szüksége akkor, amikor a megjegyzések barátoktól és testvérektől jönnek”.

DOROMBY KÁROLY

Isten így szól: szélesítsd ki gondolkodásod látóhatárát. Próbáld meg az én szemmemmel látni a világot. Hordozd lelkedben minden isteni gondomat és tágítsd ki szívedet az enyémmek mértéke szerint. Anélkül, hogy megfedkeznel a hozzád közelállókról, gondold minden emberre, az idegen nyelvűekre és idegen fajtájúakra, akik benépesítik a földgolyót: ők is testvéreid. Ajánld fel gyakran őket nekem, hogy megáldhassam őket. Semmi, ami emberi, nem lehet közömbös számodra... A keresztény nem az az ember, aki úgy szeret engem, hogy közben megfedkezik a világról, hanem olyan ember, aki az irántam való szeretetből meríti az erőt ahhoz, hogy a világ szolgálatának áldozza magát.

Gaston Courtois

A KIS ÚT

MEGÉRTÉS VAGY CINKOSSÁG?

Nem kis problémát jelent sok szülőnek és nevelőnek, aki ma hatni akar a rábízottakra, hogy hol a határa a feltétlenül szükséges megértésnek és a „menyiségi változás” mikor megy át „minőségi változásba”, vajon az eltűlt mértékű megértés mikor válik cinkossággá?

Ha nem is egészen igaz az az ismert francia mondas, hogy aki mindent megért, az mindent megbocsát, de föltétlenül helytálló az, hogy aki mindent megért, az sok mindent meg tud bocsátani is. Ebből következik, hogy minden nevelőnek föltétlenül meg kell értenie azokat, akiket nevelni akar és persze tudnia kell megbocsátani is. Hiszen ha a rábízottak nem szorúlnának megértésre és megbocsátásra, akkor a nevelőre és munkájára sem lenne szükség.

Ugyanakkor egyetlen mondat vagy szó, egyetlen legyintés, sőt közösséget vállaló pillantás is döntően befolyásolhatja mások konkrét döntését és a későbbiek elvi állásfoglalását is. Különösen akkor, ha az a megnyilatkozás olyantól származik, akit tisztelnek, szeretnek, akire felnéznek, aki a szemükben tekintély. Ilyenkor egyáltalán nem mindegy, hogy mire mondtunk igent vagy nemet.

Az erkölcs tan az úgynevezett idegen bűnök közé sorolja mindazt a tevékenységet, amellyel mások bűnében segítkezzünk. És ez nemcsak úgy történhet, hogy cselekvően részt vállalunk az erkölcsi rossz elkövetésében, hanem ugyanolyan vagy sokkal súlyosabb mértékben, ha ilyenre tanácsot adunk, esetleg ezekben másokat kioktatunk, cselekedetüket helyesljük, eltussoljuk, röviden, ha lelkileg közösséget vállalunk vele. Sőt azok, akik hivatásuknál fogva kötelesek a rájuk bízott nevelésére, már azzal is hibáznak, ha nem figyelmeztetnek, nem akadályoznak meg tőlük telhetően minden erkölcsiileg negatív jellegű cselekményt, vagy nem lepleznek le olyan dolgokat, ami akár egyeseknek, akár a közösségnek kárára van. Ez esetben nem teljesítik feladatukat és így méltatlanná válnak arra a bizalomra, amit Isten és a társadalom előlegezett nekik.

Nem kétséges viszont, hogy ma egyetlen embert meg nem őrzi a helyes úton vagy vissza nem vezetünk oda, ha mégoly ékes szövegben eceteljük is előtte az

erényes élet szépségét. De mégkevésbé érzük el ezt a hatást, ha befogjuk fülünket mások viselt dolgait hallván, vagy esetleg szörnyülködünk, botránkozunk és örök kárhosszal fenyegetünk.

Ha sok esetben egyáltalán valami eredmény remélhető, az csak a nagy lélekismerő, Loyolai Szent Ignác módszerével érhető el: bemenni a másik ember ajtaján és a miénken jönni ki vele együtt. Vagyis először meg kell hallgatnunk, meg kell értenünk és mindent — ami az erkölcsi normák feladása nélkül elfogadható — el kell fogadnunk még akkor is, ha az személyileg számunkra nem is kellemes. Csak utána lehet szó arról, hogy dialógus induljon meg, hogy termékeny eszmecsere közelebb hozzon bennünket egymáshoz és hatni tudjunk a másokra.

Tulajdonképpen nincs szó egyébről, mint arról, hogy minden esetben tisztelnünk kell a másik személyiségét és egyéniségét, tekintetbe kell vennünk Isten adta szabadságát. Espedig a gyermek, a serdülő, a nálunk fiatalabb vagy kevésbé művelt ember esetében is. Persze ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy elvtelenül és gerinctelenül, szülői, nevelői vagy papi hivatásunkat elárulva fehérnek mondjuk a feketét, jónak a rosszat.

Viszont gyakorlatilag igenis megköveteli a megértés azt, hogy ahol nincs remény arra, hogy egész eredményt érhetünk el, ott törekedjünk részeredményre, mert az is jobb, mint a semmi. Ahol egy-egy keresztény erkölcsi elv vagy igazság száz százalékos megvalósítását nem tudjuk keresztülvinni, ott meg kell ragadnunk a lehetőséget az esetleg realizálható tíz százalék valószínűsítésére is. Anélkül, hogy feladnánk az igényt a teljes igazság érvényesítésére, alkalomadtán elegendő csak annyival előállnunk, amennyit itt és most, az előttünk álló konkrét személy fel tud fogni, magáévá tud tenni és valóráváltásával esetleg hajlandó megpróbálkozni.

Nincs itt szó elvtelen opportunizmusról, hiszen Szent Pál lelkipásztori módszerei között is szerepel ez az eljárás. A korintusiakhoz írt első levélben olvasuk: „Nektek azonban testvérek nem beszélhettem mint lelki embereknek, hanem mint testieknek, mint kisdedeknek Krisztusban. Tejjel tápláltalak, nem szí-

lárd étellel, mert nem bírtátok el. Sőt, még most sem bírtátok el, mert még testiek vagytok."

Tulajdonképpen nem más ez, mint az Üdvözítő programjának konkretizálása és aprópénzre váltása, akiről Izajás próféta azt jövendölte, hogy „a megropant nádat nem töri el, a füstölő mécsbelet nem oltja ki". Azaz, ahol egy kis jó található, azt értékelni kell, azt menteni kell, erősíteni kell, mert a kicsi jó még mindig több, mint a semmi jó vagy a teljesen rossz.

Persze türelmetlenül felvethetjük a kérdést: jól van, nagyon szép mindez, de hol van a megértés határa, meddig mehetünk el és hol kell föltétlenül megállnunk. Nagyon egyszerű lenne a megoldás, ha olyan receptet adhatnánk, ami mindenre jó. Ha volna egy csodálatos kaptafa, amelyre rá lehetne húzni minden esetet. A baj csak ott van, hogy már a zsinat előtt is éreztük sokan, ma pedig már világosan látjuk, hogy bár az alapvető erkölcsi normák hitünk szerint abszolút és örök szabályok, legalábbis lényegüket tekintve, de ugyanakkor konkrét esetre, de még inkább személyre való alkalmazásuk nemcsak eltűr, hanem sokszor egyenesen megkövetel bizonyos relativizálást. Nem a szituációs etika alapján állunk ugyan, de tagadni nem lehet, hogy sokkal több megszívlelendő szempont van, amit mérlegelnünk kell, mint azt eddig sejtettük.

Hogy mégis valami kifejezett útmutatást adjunk, a következőket mondhatjuk. A megértés normája mindig az igazság. Tehát föltétlenül el kell fogadnunk minden igazságot, még a legkisebb rész-

igazságot is. Tiszteletben kell tartanunk minden olyan szempontot, amiben legalább valami helyes vonatkozás található, még akkor is, ha az a nagy egész szempontjából esetleg helytelen.

Arra azonban mindenképp vigyáznunk kell, hogy senkit a rosszban meg ne erősítsünk. Vagyis szavainkkal, magatartásunkkal feltétlenül kifejezésre kell juttatnunk, hogy bizonyos magasabb szempontból — a kinyilatkoztatott erkölcsi törvény tételei miatt — nem érhetünk egyet egy-egy gondolatmenettel vagy érveléssel. És természetesen ott sem hallgathatunk, ahol valakit hallgatásunk következtében olyan testi vagy lelki kár fenyeget, amit ő pillanatnyilag nem lát. Persze sok esetben nem is akar látni. Ilyenkor áll aztán az elv: *dirixi et salvavi animam meam* — én megmondtam, a többi a te dolgod... S persze föltétlenül szólnunk kell akkor is, ha az illető helytelen magatartásából vagy elvi felfogásából a közösségre nézve komoly kellemetlenség vagy hátrány származna.

Sajnos, mindig lesznek olyan határesetek, amikor az ember akárhogy is dönt is, mindig úgy érzi, hogy helytelenül döntött. Ha a szigorúbb álláspontot képviselte, akkor amiatt nyugtalankodik, hogy talán elvadított valakit az Isten-től és a vallástól; ha pedig az enyhébbet, akkor azért, mert nem képviselte elég határozottan az örök igazságokat. Ilyenkor egyetlen megoldás van: ha már a hibázást semmiképp el nem kerülhetem, inkább akarok a túlzott megértéssel hibázni, mint túlzott szigorral és merevséggel.

KATONA NÁNDOR

VI. PÁL PÁPA UGANDÁBAN

A La Croixnak, a francia katolikusok napilapjának kiküldött tudósítója, *Pierre Gallay* „apostoli marathonnak” jellemezte VI. Pál pápa július 31. és augusztus 2. között lezajlott afrikai utazását. A pápa ugandai látogatásának zsúfolt programját tekintve nem is alaptalan a megállapítás. A Szentatya a három nap alatt tizennyolc beszédet mondott, az afrikai püspökök tanácskozását zárta be, politikusokat, államfőket látogatott és fogadott, püspököket szentelt és hitújoncokat keresztelt, épülő templom oltárának alapkövét áldotta meg, más keresztény egyházak, mohamedánok és hinduk vezetőivel találkozott,

különböző intézményeket tekintett meg. Közben pedig még béketárgyalásokat is kezdeményezett a fekete kontinens legkegyetlenebb testvérháborújának harcoló felei között.

VI. Pál pápa ugandai útja, bármennyire is bővelkedett fényes, felemelő és megható mozzanatokban, bármennyire is körülvette az afrikai nép tüzes lelkesedése, mégsem ünnepi látogatás volt, nem is diadalmenet, hanem inkább a szakértő kiszállása az általa nagyon is ismert kérdések és feladatok színhelyére. A Szentatya zsúfolt programja jelkép: az egyház versenyfutását jelképezi, versenyfutását a súlyos problémákkal,

amelyeket le kell győznie, hogy evangéliumi küldetését a fekete földrészen teljesíteni tudja.

Elődje, XXIII. János a pravoszlávia, Kelet-Európa és Kis-Ázsia ismeretével lépett Szent Péter székébe. VI. Pált kezdettől fogva „Paulus Africanusnak” nevezték egyes római körökben, annyira közismert volt, hogy szereti Afrika népeit, és ismeri a földrész lelki, szellemi, társadalmi és gazdasági problémáit.

Milánói érsek korában, 1962 júliusában és augusztusában hosszabb körutat tett Afrikában. Hazatérése után így nyilatkozott élményeiről: „Azoknak a katolikus közösségeknek a vallásossága, amelyeket meglátogattunk, némi szomorúsággal töltött el bennünket, mert önkéntelenül is összehasonlítottuk a mi népünk vallásosságával, amely ugyan jámbor és hűséges, de elhanyagolja azt az intenzív hitet, azt a teljes jelenlétet, azt a komoly magatartást, az énekek szépségét, azt az önkéntességet az áhítatban, amelyet örömmel és ámulattal csodáltunk a szent szertartásokban, a szentmisében és szentáldozásban, éppen ezekben a virágzó afrikai egyházakban. Láttuk, mennyire komolyan veszik a hitet. Láttuk, hogy ezek az új keresztények milyen buzgó és komolyan veszik a vallási élet megnyilvánulásait, a szertartásokat, az imádságot és az áhítatot.”

Az afrikai lélek hagyományos értékei között sorolja fel: a spirituális életszemléletet, az Istennek mint mindenek első okának és végső céljának eszméjét, az emberi méltóság tisztelőt, a családiasságot és a családapa becsületét, a közösségi érzést, amely mindenkinek kijelöli kötelességeit és jogait. Ugyanakkor rámutatott azokra a veszedelmekre is, amelyek az afrikai lélek hagyományos értékeit fenyegetik: a zűrzavarra, az erőszakosságokra, a faji megkülönböztetésekre, a más világrészekből odakerült közösségek kérdéseire, a neo-kolonializmusra, amely megbénítja a gazdag világrészt, ha egy világalap nem siet segítségére. Már akkor, 1962-ben felhívta a keresztény világot és az Izlám társadalmát, védjék meg az alapvető emberi jogokat Afrikában.

A pápai hivatalában, ahová naponta érkeznek be a jelentések a világ minden részéből, még jobban kibontakozott előtte Afrika és benne az afrikai kereszténység problémáinak sokasága és sokrétűsége. Az afrikai kereszténység olyan lendülettel gyarapodik és növekedik, amilyenre senki nem számított. A fekete világ részben ez idő szerint 115 millió animista — régebben azt mondták pogány

— 65 millió muzulmán, 30 millió katolikus, 25 millió protestáns, 10 millió kopt él. 1980-ban a katolikusok száma elérte az 50, kétezerben pedig a 112 milliót.

A 30 millió katolikust ez idő szerint még 15 000 pap gondozza, de a papi hivatások csökkenésével arányosan csökken az európai hírhírdetők száma is. A fiatal afrikai egyház rövidesen ugyanolyan paphiánnyal lesz kénytelen szembenézni, mint a dél-amerikai. Léger bíboros, aki kanadai érseki székét hagyta ott, hogy misszionáriusnak menjen Afrikába, nemrég a *La Rocca* című lapnak adott nyilatkozatában elmondotta, mit jelent ez a helyzet: „Afrika egyházai sokban a korintusi, galatai egyházra, az apostoli idők egyházaira emlékeztetnek. Születőben levő egyházak... Új egyházak, amelyek most keresik a maguk útját. És lehet, minket misszionáriusokat megkönyékez a kísértés, hogy a legkönnyebb eszközökkel akarjuk elérni céljainkat. A legkönnyebb eszköz: átültetni oda a Nyugatot. A franciáknak a francia stílust, az íreknak az irt. Felmerül azonban a kérdés: vajon az egyetemes egyházat ültetjük-e el itt?”

A leprások bíborosa megindult szavakkal ecseteli, milyen nagy az afrikai lélek szomjúsága a természetfeletti iránt. Szinte kielégíthetetlenek az imádságban, az áhítatgyakorlatokban: négy-öt óra után sem hajlandók otthagyni a szertartásokat. „A misszionárius itt nem ér célt felgyártmányokkal” — állapította meg a bíboros. Ide Szent Péter és Szent Pál türelme kell: „Isten pedagógiáját” kell alkalmazni, aki sok ezer esztendőn át készítette elő a megváltást. Nem vezet célhoz a száguldozás, a repülő, a nagyüzemi lelkipásztorkodás. Le kell telepedni a kis afrikai falvakba, ott kell élni, át kell venni az afrikaiak életritmusát s abban elmerülve kell evangéliumi egyszerűségben tanúságot tenni Jézus tanításairól.

VI. Pál ugandai útjának éppen ez volt az első célja: a helyszínen, a fogadására egybesereglett afrikai százezrek előtt nyilatkozni az egyház örök hivatásának, a misszióknak kérdésében, Afrikára alkalmazva. Az első afrikai püspöki szimpóziumon, amelyet eredetileg áprilisban kívántak megtartani és a pápa kérésére helyezték át az ugandai látogatása idejére, a Szentatya félreértetlen nyíltsággal jelentette ki: „Közöttetek való megjelenésünkkel azt akarjuk jelezni, hogy éretteknek tartunk benneteket... Ti, afrikaiak, ezentúl ti lesztek övéitek misszionáriusai. Krisztus egyháza gyökeret vert ezen az áldott

földön... Az egyház a maga természeténél fogva mindig missziós. Eljön azonban az az idő, amidőn a ti apostolkodásokat a szó technikai értelmében véve nem nevezzük missziósnak, hanem hazainak, nemzetinek, a tieteknek... Egyházatok legyen mindenek felett egyetemes, azaz katolikus. A külső formákban azonban a nemzeti és kulturális sajátosságoknak megfelelően, lehetővé kell tenni bizonyos pluralizmust, hogy — amint a liturgiáról szóló zsinati konstitúció megfogalmazza — az ugyanazon hit mindenki által érthető, mindenki által könnyen elsajátítható formákban fejeződjék ki... Óriási és sajátos feladatot kell megvalósítania az afrikai egyháznak: úgy kell szólnia e napsütötte föld minden gyermekéhez, mint 'anyának és nevelőnek' — Mater et magistra-ként. Az élet hagyományos és modern magyarázatát kell nyújtania nekik. Újjá kell alakítania e népek polgári szervezetét, megtisztítva és megőrizve mindent, ami jó családi és közösségi életükben. Ősztönzést kell adnia a tisztesség, a józanság, a törvénytisztelet egyéni és szociális erőneik nevelésére. Fokoznia kell a közjó szolgálatát, különösen az iskolában, de a szegények és betegek megsegítésében is. Segítenie kell Afrikát a fejlődés, az egyetértés és a béke útján."

Az afrikai kereszténység legyen önálló, őrizze meg ősi hagyományaitól és örökségéből azt, ami jó és vegyen át a fejlődés eredményeiből mindent, ami hasznára van. Olyan alapelv ez, amelynek deklarálása történelmi jellegűvé teszi VI. Pál nyolcadik utazását. Ezt az alapelvet nem csupán az afrikai püspöki szimpózium előtt mondotta el: ezt hirdette meg a tizenkét új afrikai püspök felszentelésén, de Milton Obote ugandai elnök köszöntésére adott válaszában, s az ugandai parlament előtt mondott beszédében is. „Önök jól tudják — hangsúlyozta a fekete ország képviselőházában —, hogy *Populorum progressio* címmel enciklikát, azaz üzenetet intéztünk az egyházhoz és az egész világhoz s a benne foglalt célokat és gondolatokat megismételtük az *Africae terrarum* című enciklikánkban. Ebben az afrikai nemzetek jogát kívántuk hangsúlyozni, a többi népekkel azonos jogát a fejlődéshez. A fejlődésnek a feltétele azonban az igazságosság. Sem kolonializmust, sem neokolonializmust, hanem segítséget és támogatást Afrika lakosságának!... Ne féljenek az egyháztól. Semmit nem visz el önöktől, hanem az erkölcsi alapelvekkel együtt az emberi élet időbeli

és időfeletti értelmének hitünk szerint egyetlen, igaz, legmagasabb rendű értelmét hozza — az élet keresztény értelmezését. Az egyház ezeknek a megállapításoknak fényénél nézi az önk nagy kérdéseit, amelyeket véleményünk szerint két szempont figyelembevételével lehet megoldani: a nemzetek területi szabadságának és a fajok egyenlőségének alapján. A sokértelmű 'szabadság' szó alatt az állami függetlenséget, politikai önrendelkezést a más, az Afrika népétől idegen hatalmak uralma alól való felszabadulást értjük."

Végso fokon ugyanezeknek az elveknek érvényesítése volt a pápa ama kísérlete is, amely a nem katolikus világközvéleményben a legnagyobb figyelmet és visszhangot váltotta ki: ugandai tárgyalásai a nigériai béke ügyében. A kísérlet nem hozott közvetlen, látványos eredményeket, sem a pápa, sem a kísérlete nem is számított ilyenekre, mert az egyháznak nem a közvetlen beavatkozás a feladata, hanem az evangéliumi magvak belevetése az egyesek és népek lelkeibe. A fiatal afrikai katolikus és keresztény közvéleményben előbb vagy utóbb felnövekedik az az erő, amely hozzásegíti Afrikát a béke megteremtéséhez, az igazságosság s az emberi jogok érvényesüléséhez. Nigériában csakúgy, mint Rhodéziában, Dél-Afrikában és más afrikai államokban, ahol fekete embereknek minden más emberével azonos piros vére és egyforma könnye folyik.

A vért, a könnyet, a szenvedést, első sorban a keresztényeket beleállítani Afrika testi-lelki fejlődésének szolgálatába — ez volt a gondolat, amelyet VI. Pál zsúfolt programjának, apostoli versenyfutásának megkoronázásaként cselekedettel és szóval evangéliumi magként igyekezett elhinteni keresztény és nem keresztény Afrika közvéleményében. Ezt a gondolatot hirdette meg a mulgói kórházban a bénák között: „Nem tudtok mozogni, ahogyan Jézus sem tudott a kereszten, de ahogyan ő, ti is ki tudjátok tární karjaitokat a világ felé és fel tudjátok ajánlani szenvedéseket. Legyen ágyatok oltár, hogy Isten tegye veletek, amit akar." Ezt hirdeti az a szentély is, amelynek oltárát megáldotta, az ugandai vértanúk hatalmas temploma, amely Namugongóban épül fel, pontosan azon a helyen, ahol 1889-ben a huszonkét ugandai mártír vértanúhalált szenvedett: a szeretet, amely a szenvedésben és a halálban is hű tud maradni a magasabb rendű eszményekhez, a kultúrának és a haladás-

nak legtisztább és legbőségesebb forrása. S a népek felnötte válásának legerősebb bizonyossága.

Ifjúkorunkban — a mai ötvenes-hatvanasokéban — a hitbuzgalmi lapok állandó illusztrációs témája volt a jóságos nagyszakállú európai misszionárius, amint atyailag hirdeti az igét a pálmafa előtt a jóságos „vadembereknek”, akik szívük gyermekded együgyűségében térdelnek előtte. Ezt a képet törölte ki a világ katolikus közvéleményének fogalomtárából VI. Pál pápa ugandai útja. Amikor a pápa a repülőtérről gépkocsiján bevonult a fővárosba, a százezres tam-tam dobok az ősi melódiát dübörögték, amely az őserdőben azt jelentette:

nagyon kedves vendég érkezett. Az elefántkórban szenvedő koldus a székes-egyház kapujában kitárt karokkal harogja: „Alleluja, megérkezett a pápa!” Am a gépkocsisorban, amely a pápa mögött haladt, őt köztársasági elnök kísért a fehérruhás öregembert, a legmodernebb európai szabású öltönyöket viselték. Az istentiszteleteken a gregorián ősi néger dallamokkal váltakozott.

Az afrikai kereszténység felnőtt. Vagy pontosabban úgy kell mondanunk: nekünk kell mindnyájunknak, másfajúknak, főként fehér fajúknak az afrikai emberrel szemben felnöttebbeknek, krisztusiabbaknak lennünk.

SINKÓ FERENC

AZ OLVASÓ NAPLÓJA

Külföldön már régóta igen népszerűek azok a sorozatok, melyeknek kötetei egy-egy író, költőt, írói művet és pályát mutatnak be képekben és „vallo-másokban”, jól megválogatott szemelvényekben, és jól megírt kommentárokkal. A műfajnak számos változata alakult ki, az életrajztól az ügyes „összekötő szövegekkel” egybefűzött idézetgyűjteményen át az olyan életrajzi-irodalomtörténeti esszéig, amilyen, kiemelkedő példaként, Holthusen *Rilkéje*, vagy Bonnefoy *Rimbaud*-ja. Ezeknek az „X. Y. par lui-même” jellegű sorozatoknak öröndetes módon immár két magyar párjuk is van; az egyikben, a magyar írókat bemutató *Arcok és vallomások* címűben, legfrissebb köteteként, most jelent meg *Somlyó György*, „emlékezése és tanulmánya” Füst Milánról.* Mint címe is sejteti, a műfajnak inkább Holthusen és Bonnefoy képviselte típusába tartozik: esszé.

Az utószó szerint a szerző, „miközben szerencsésnek mondhatja magát az olvasók figyelmét felhívhatni arra, hogy munkájában soha eddig fel nem dolgozott tények és soha nem idézett szövegek újdonságával találkozhatnak, kötelességének érzi leszögezni, hogy ez egyedül és kizárólag annak köszönhető, hogy a nála hivatottabbak ezt, fontosabb tárgyakban elmerülve, átengedték neki”. Amiből először is a könyv eddig még nem publikált anyagban és következésképp szempontokban és eredményekben való ritka gazdagságát kell kiemelnünk; másodszor pedig az irodalmtörténetekhez címzett megjegyzés félreérthetetlen, de jogos ironiáját. Ne firtassuk, mik azok

a „fontosabb tárgyak”, amelyeknek a kedvéért egy Füst Milán (és nem egyedül csak ő) háttérbe szorul; végső soron talán nem is árt, hogy elsőnek éppen egy olyan esszéíró próbálja a „helyére tenni”, aki egyrészt a „mesterség” titkaiban és dolgaiban fölényesen tájékozott költő is, másrészt hosszú időn át bizalmasa, félig-meddig „tanítványa” volt Füst Milánnak, nem olyan tanítvány azonban, akit a mester iránt való szeretet és tisztelet a legkevésbé is elvakított volna. S nem árt, sőt rendkívül hasznos (tegyük hozzá: példának is követhető), hogy ennek a költő-esszéírónak témájához és hőséhez megvannak a kellő világirodalmi távlatai és ismeretei, s így aztán kicsinyes mérícskélések helyett ott látja és oda tudja állítani abba a világirodalmi kontextusba, ahová való.

Van ezzel kapcsolatban egy nagyon fontos elvi megjegyzése; megéri, hogy teljes egészében idézzük. Fölveti a kérdést, „nem mosolyra ingerlő merészség-e” egy magyar író-költőt egy Milosz, egy Saint-John Perse környezetében emlegetni, és regényében Kafkával, Prousttal rokonítható vonásokat találni (mint *A feleségem története* egyik-másik külföldi bírálója tette). Első látszatra talán valóban túlzott merészségnek tetszhetik, mondja Somlyó György; de „úgy érzem — folytatja, és ez az, aminek néhány író meggyőződéséből általánosan alkalmazott módszerré kellene válnia — fel kell hagynunk azzal az önszonkító irodalomszemlélettel, hogy arra érdemes íróinkat ne világirodalmi jelenségként lássuk, pusztán ama végül is eset-

* Somlyó György: Füst Milán. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960.

leges körülmény miatt, hogy nyelvi korlátaik folytán nem válhattak ismertté a világirodalomban. Világirodalmi jelentőség nem az, ami ilyen vagy olyan okok következtében a legtöbb nyelven válik ismeretessé (hiszen akkor igen sok nagyon is harmadlagos érték lehetne az), hanem ami, legyen bár csak egy nyelven ismert, világirodalmi folyamatok betetőzőjeként vagy kezdeményezőjeként eredeti és elsődleges értéket képvisel. Egyre tarthatatlanabb, hogy amikor a szellem és művészet termékei mindinkább közös körben születnek, létrejöttük után me ezen a körön belül próbáljuk őket értelmezni és értékelni; még „rá is játszva” arra a szerencsétlen körülményre, hogy nyelvünk elzártasága miatt kimaradnak a világirodalmi értékelés és értelmezés folyamatából. Ahhoz, hogy irodalmunk helyzete a világban megváltozzon, mindennek előtt a hazai módszereken kell változtatnunk. Nem jelenti ez a sajátos magyar körülmények figyelmen kívül hagyását; sőt, csakis így lehet valóban felmérni e sajátosságokat, az európai fejlődés keretébe helyezve.”

Hogy ezt az elvet hogyan lehet és hogyan kell alkalmazni, és alkalmazása milyen termékeny: arra a legjobb bizonyosság Somlyó György tanulmánya. A munka, amellet, hogy kitűnő arckép és elemzés, s amellet, hogy gazdagon tárja föl, vagy legalábbis jelzi Füst Milán művének esetleges párhuzamait, rokonságait, kapcsolatait és forrásait (a sajátosan „introvertált” korbeliaktól kezdve Csontváry sok mindent megvilágító képzőművészeti párhuzamáig), nagyon fontos adalék egyben új líránk, egyáltalán a magyar líra, magyar „lírai természet” és „jelleg” köztudatunkban többé-kevésbé romantikus vonásokkal élő képek némi módosításához is.

Egy másik „par lui-même” típusú sorozatunk, az *Írók világa* a világirodalom nagyjait mutatja be; ebben jelent meg *Sütkösd Mihály* munkája, *Hemingway világa* címmel.** Bizonyára nem véletlen, hogy a sorozat egyik nvitánya éppen Az *öreg halász és a tenger* íróját idézi elénk; Hemingway nemcsak hogy fölöttébb népszerű nálunk, de legújabb prózáinkra is kevesen hatottak nála erősebben, sőt olykor nyomasztóbban. Nemcsak jellegzetes párbeszéd-technikáját tanulták el, hanem (legalábbis próbálták) leglényegesebb, legelemibb gesz-

tusokra és reakciókra sűrített ábrázolásmódját is. Persze fölöttébb vitatható, mit ér ez utánzatként, másod-, esetleg harmadfölöntésben; vitatható már magánál a forrásnál, Hemingwaynél is. Nem pusztán azért, mert állandóan kísért, vagy legalábbis kísérthet a minimumra lesrőfolt értelem és a már-már animális fokra redukált „lelki élet” veszélye; nagy indulati, és bármilyen paradoxul hangozzék is, nagy „filozófiai” töltés kell hozzá (filozófiai a szó sajátos, nem-iskolás és iskolai értelmében), s nem utolsósorban rendkívüli ábrázoló képesség, hogy az ebből adódó hiányokat, az embernek ezt a csonkítottságát kárpótolja. Kivételes esetekben: egy-egy remekművű novellában, a hamvas-friss *Búcsú a fegyverektől*-ben, s mindennek előtt Az *öreg halász és a tenger* homéroszi teljesítményében sikertül; más esetekben helytáll érte az elkötelezettség morálja, mint az *Akiért a harang szól*-ban; de ahol mindez csak a saját maga kópiája, pusztá technika és módszer, üressége érzetében átbillenve öngazolásra, vagy menségül a szentimentalizmusba, mint *A folyón át, a fák közé*-ben: ott lényegében olyan csőd, amely az esetleges, egyedi kudarcban visszamenőleg az egész „módszer” érvényét megkérdőjelezi.

Sütkösd Mihály élvezetes, meggyőzően megírt portré-esszéje nem idealizál; nem apológiát írt Hemingwayről, hanem értő és megértő, de ugyanakkor kellő fönn-tartásokkal is élő írói arc- és pályaképet. Az olvasó egyszerre élvezi elegáns „ecsetkezelését” és hivatkozás nélküli tájékozottságát.

Szalatnai Rezső „esszéi és emlékezései” csupa olyan arcképet rajzolnak meg, és csupa olyan emléket idéznek föl, amelyek mögött ott kéklenek „a hegyek”: csupa olyan témáról esik szó, amely valamilyen módon a magyar-szlovák közös múltat, vagy jelent érinti.*** Van ezeknek az írásoknak egy kulcs-szavuk, kulcs-fogalmuk: a patriotizmus. Kempelemben az „önzetlen patrióta készséget” hangsúlyozza Szalatnai Rezső, Benyovszkyban az „emberi becsületességet, patrióta hűséget”, a pozsonyiakban azt, hogy „szemérmes patrióták” voltak, és Juhász Gyulában is azt, hogy „a nagy patrióták egvike”.

Ez a minden türelmetlen, vagy öntelt nacionalizmust elutasító „önzetlen patrióta készség” és „patrióta hűség” jel-

** Sütkösd Mihály: *Hemingway világa*. Európa könyvkiadó, 1969.

*** Szalatnai Rezső: *Arcképek, háttérben hegyekkel*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1969.

lemzi Szalatnai Rezsőt is. Mint Győry Dezsőről írja, az ő életérzése is „a gyökerek erejével tapad a szlovákiai földhöz”; ez a tapadás, ez a hűség azonban mentes mindenféle *ressentiment*-tól, és holmi szerencsétlen „kultúrfölnynek” még a gondolatától is; Ady, József Attila példája és tanítása szerint legfőbb becsvágya „népeket békíteni, oktatni és buzdítani emberséges magatartásra a Duna táján”. Ennek alapföltétele pedig a kizárólagosság kísértésével való leszámolás, s annak a humanista szinkretizmusnak a gyakorlati megvalósítása és fáradhatatlan képviselése még esetleges értetlenségek és nehézségek között is, amellyről a *Madáchéknál Alsósztrégován* bevezető tájképének végső mondatai valának, miközben két ország határán, „a magyarok és a szlovákok néprajzi s nyelvi határán” utazik Sztrégovára: „Itt vagyunk együtt, mint az utat szegélyező sűrű szilva- és almafák, az egyik korábban érik be, a másik valamivel később, más-más az ízük, de egyformán éltek az embert, s jutalomként nőnek, vagyis a munka és törődés jutalmaként.”

Lehet, hogy egyik-másik megállapításával némi kis vitánk lenne (Mikszáth realizmusát illetőleg, vagy Jókai „hitelevél” kapcsolatban, aminek dolgában inkább értenénk egyet Kunfi Zsigmonddal): viszont mindig élvezetet nyújt, s mindig meggyőz a „hitelessége”, a közvetlenség benyomása: az, hogy itt sosem holmi íróasztal melletti oknyomozásról van szó, hanem mindig személyes tapasztalatról, emlékről, látványról, élményről. S olyan szemléletes, a szó jó értelmében „bizalmas” ábrázolásban és stílusban, amely valóban élősen tudja megállítani velünk az „arcokat” is, de háttérükben a „hegyeket” is.

*

Aki arra vállalkozik, hogy tanulmányokat írjon, annak sokféle képességgel és erénnyel kell rendelkeznie; pontosabban: sokféle képességet és erényt kell megszereznie az idők és a munkája folyamán. Ezek közül a legfontosabbak közé tartozik, hogy ne képzelje csálhatatlannak magát, és hogy (kivált az egyszerű dolgok bonyolult elmondásának divatja idején) igyekezzék a bonyolultat is a lehető legegyszerűbben elmondani. Vas István mindkét erénnyel rendelkezik ****

Nem hiszi csálhatatlannak magát. Jól tudja, hogy egy-egy dolgot, művet, jelenséget nem lehet elégszer körüljárni,

benyomásainkat, ítéleteinket nem lehet elégszer ellenőrizni, és ha kell, módosítani. Ironikusan utal előszavában a hajdani t. f. m. betűkre a könyvelési értesítéseken, amilyeneket könyvelő korában ő is küldött; ez a három betű azt jelenti: *tévedések fenntartása mellett*, s egyike azoknak a hasznos elveknek, amiket Vas István egykori könyvelési gyakorlatából kritikusai és esszéírói gyakorlatába átmentett. Nem sarkigazságokat rögzít, hanem „megközelítéseket” végez; ezért aztán megközelítései többnyire érvényesebbek és maradandóbbak is a műlékonyan merev és harsány sarkigazságoknál.

Azonföül, mert a megközelítésnek mindig a tisztázás a célja: nem bonyolít, hanem egyszerűen igyekszik „megközelíteni” azt is, ami látszatra bonyolult. Se nem szimplifikál, se nem misztifikál; inkább akar száraz lenni, mint dagályos, inkább tétova, mint nagyképu, inkább habozva kérdező, mint bármiben is „szakbarbár”. Ezek egyébként közismert érényei.

Talán kevésbé közismert egy harmadik erénye: a bátorsága. Igaz: nehéz lenne Vas Istvánnál kevésbé látványosan, a bátorság kevesebb látszatával bátorinak lenni. Pedig hogy mennyire, milyen szívósan, néha mennyire mondhatni a „jobb belátása ellenére” az, egyszerűen azért, mert lényegében lehetetlen másnak lennie, ha bizonyos, számára kardinális kérdésekről van szó: azt gazdagon illusztrálja ez a *Megközelítések* című kötet. Akár az egykori *Magyarok* folyóirat *Irodalmunk időszéri kérdései* rovatának polemikus írásait olvassuk újra, akár a *Horatius olvasásakor* című nagy tanulmányt a filológus terror ellen és a fordítás jogos szabadságainak — és hagyományainak — védelmében, akár a *Hozzászólások* ciklus egyik-másik írását: mindegyikben ezt a — népszerűtlenséget is megkockáztató — nem-tehetek-mást bátorságot érezzük, és élvezük.

Ilyesforma az álláspontja a „hagyomány és modernség” sokat vitatott dolgában is; s a csomó-szétmetészés látványos huszárvágása helyett itt is inkább „hozzáakérdez a kérdéshez”, azt sem rejtve azonban véka alá, hogy nálunk, „ahol jó néhány évtized hivatalos művészetpolitikája hajlandó volt a művészeti stílusoknak politikai jelentőséget tulajdonítani”, ezen a téren a helyzet „kissé más”. — S itt hadd szóljak hozzá egy szófejtéséhez. „Nem szabad el-

**** Vas István: *Megközelítések*. Szépirodalmi Könyvtárad, 1969.

felejtenünk, hogy a divat (mode) adja a modern szó tövét” — írja. De nem: a modern tövét nem a mode adja, hanem a latin modo, illetve a hodiernus analógiájára belőle képzett későlatin modernus melléknév. Modo annyit jelent:

most; modernus annyit: mai. Eszerint tehát az a modern, ami mai; nem az, ami csak divatos.

S ez az, amiben — etimológia ide, etimológia oda — végül is egyetértünk.

RÓNAY GYÖRGY

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

Aligha van még olyan „földhöz ragadt” kora a drámairodalomnak és a színháztörténetnek, mint a XIX. századi polgári dráma és ennek a XX. században tovább élő naturalista-realista öröksége. A konvencionális kritikusi-esztétikai, sőt színházvezetői gondolkodás még ma is sok esetben ebből a nézőpontból ítéli meg a színházteremtés lehetőségeit. Ez lehet a magyarázata annak a sokáig uralkodó véleménynek is, hogy a középkor misztériumjátékai vagy a későbbi morálítások, vallásos-népi ihletésű iskoladrámák nem többek történeti érdekességeknél. Még Hegedűs Géza és Kónya Judit 1964-ben megjelent „A magyar dráma útja” című művében is ezt olvassuk a XVII–XVIII. századi iskolai színházzal foglalkozó fejezetben: „Az irodalomtörténet sok érdekes szöveget tarthat számon, de mint élő drámákkal nem sokat kezdetünk velük.” Az idén nyáron debütáló Szentendrei Teátrum alkotóinak, úgy tűnik, legfőbb ambíciója ennek az állításnak megcáfolása volt. S bár mindjárt megállapíthatjuk, hogy a cáfolat sikerült; mégis felmerül a kérdés: elegendő-e ez az ambíció a valódi színházteremtéshez?

A XX. századi színháztörténet egy másik vonalán — a naturalista-realista örökség továbbélésével párhuzamosan — alkotók egész sora merített ihletet a misztériumból mint a színház olyan formájából, mely perspektívában valamiképp a végtelenre, az „égre” nyílik: Maeterlincknél az álom és a sejtés világa, Claudelnél az isteni, Artaud-nál a „kozmosz” és „mágikus” dimenziókra. Hatásuk a magyar színházi életben is megjelent: Hevesi Sándort például egy időben különösen izgatta a modern misztérium kérdése: Grébanak „Jézus Krisztusról szóló igazi passió”-ját ugyanabban az évadban vitte színre, amikor misztériumszínpadra alkalmazva mutatta be „Az ember tragédiáját”-t. De eredeti, naiv középkori misztériumjátékok vagy morálítások színpadra állítása szinte a legutóbbi időig vakmerő gondolatnak tűnt. Talán Kazimierz Dejneki nagyszerű rendezései nyomán (melyek

közül a „József életé”-vel a Varsói Nemzeti Színház legutóbbi vendégjátéka alkalmával a magyar néző is megismerkedhetett) nálunk is napirendre került a kérdés. Az elmúlt színházi évadban a Thália Színház műsorára tűzte a „Bachus” című XVIII. századi iskoladrámát, az Irodalmi Színpad a „Szép magyar komédiát” s az új, szentendrei szabadtéri színpad most a „Comico-tragediá”-t, valamint a „Pikkó herceg és Jutka Perzsi” című első magyar operakísérletet.

A „Comico-tragedia”, ez a „rész-szerint víg, rész-szerint szomorú história” legjelentősebb XVII. századi iskoladrámánk, szerzője ismeretlen. A darab eredetileg négy részből állt; Békés István „mai színpadra igazítása” csak az első kettőt emelte ki a műből. Igaz, a mai nézőnek túlzottan hosszadalmas lett volna az egész, s az első két rész önálló egységet is képez; az „igazítás” mégsem bizonyult egyértelműen sikeresnek. Az első rész tipikus morálítás-játék: a templom előtt az Erény körül csoportosul a Jócselekedet, az Igazság, Mértékletesség, Alhatatosság és így tovább, a korabeli hűséggel ácsolt színpad másik oldalán pedig a Bűn s körötte a Győnyör, a Kevélység, Részezség, Bosszú stb. Az Erény és a Bűn összecsapásából végül a Bűn kerül ki fölényre, s az eredeti műben ezt három példabeszéd-szerű történet követi: az első a gazdag emberről és a szegény Lázárról, a második a híres lator katonáról, a harmadik a kegyetlen szász ispánról. Mindhárom ugyanazzal a tanulsággal szolgál (az iskoladráma műfajának megfelelően, melynek művelői elsősorúan a pedagógiai szempontot tekintették, s csak „mellesleg” kívántak szórakozást, művészetet nyújtani): a halál után — a Kaszás mindenkiért eljön, ezáltal naiv természetességgel ténylegesen, kaszával, jól maszkirozva — az isteni ítélet napján a bűnök fölött könyörtelenül kimondatik az ítélet, a szegényeket nyomorgató gazdagok menthetetlenül a pokolba kerülnek, ahol hatalmas üstök és vasvillás ördögök várják őket.

Mindez a szentendrei színpadon csak egyszer történik meg; csak az első példá-

zatot látjuk, melyben a gazdag ember, aki engedett a Gyönyör és a Részegség csábításának, míg a szegény Lázár a külsőben éhen halt, a pokolba vettetik, s hasztalan könyörög a templom erkélyén megjelenő fehér szakállas Abrahámnak, akinek oldalán ott a megdicsőült Lázár. S ez így jó ökonómiáról tanúskodna is, ha nem a „Comico-tragedia” utolsó része lenne művészileg a legerősebb: a főbűnök allegorikus ábrázolása csak itt válik az emberi dráma szerves részévé: az ispán azonosul a Kegyetlenséggel, a két paraszt pedig az Engedelmességgel és a Türelemmel. Másrészről a társadalmi kritika a gazdag emberről szóló fejezetben a legerősebb, Békés István nyilván ezért döntött emellett a jelenet mellett. Kérdés, hogy nem lehetett volna-e a mű mélyebb művészi egységébe és szellemébe építeni a társadalmi kritikát?

S itt jutottunk el a Békés István-féle adaptáció kulcskérdéséhez. Békés István — elsősorban a mű egykori társadalomkritikája miatt — a „Comico-tragedia” értékét kívánja bizonyítani. Holott ez nem más, mint irodalom- vagy színház-történeti szempont. S bár mi, mai nézők azt az értéket meglátjuk a műben, a mű mégsem lesz ettől izgalmas, aktuális számunkra. Ma a darab életerejét egészen más adja meg: végtelenre nyitottsága. A fentebb idézett példák jól mutatják, hogy nekünk, mai nézőknek igényünk van erre az „ég felé tekintő” színházra, arra a „naiv” biztonságra, hogy van erény és bűn, hogy az erény jó és dicséretes, a bűnért pedig büntetés jár; szükségünk van fogódzóra földi dolgainkban. Meggyőződésem, hogy a szentendrei nyári játék sikerét is ez a nagyon mai igény hozta meg. Ami viszont hiányérzetet hagyott bennünk: ebben az előadásban — a rendezői koncepcióban — nyoma sem volt annak, hogy nekünk van szükségünk erre a játékra. Néhány főiskolás kivételével mindenki — olyan színészek is, mint Básti Lajos, Basilides Zoltán, Psota Irén, Szabó Gyula,

Sztankay István — végig komolyan vették, hogy az egykori színházat kell reprodukálniuk a korabeli kis házak, a hitelesen reprodukált színpad és jelmezek között. Csak arról feledkeztek meg, hogy a nézők nem az egykori nézők reprodukciói. Dejmek említett előadásai épp attól zseniálisak, hogy a nézők „maiságát” is beleötvözte alkotásaiba.

A második részben előadott „Pikkó herceg és Jutka Perzsi”, „néhai való Szalkay Antal úr 1793. évben magyartított szomorú vigoperája”, melynek eredeti partitúrája eltűnt, jelentősen jobban sikerült. Az új zenét — a nagyszerűen ízesített opera-paródia muzsikáját — Vujicsics Tihamér szerezte. De a zeneszerző és a rendező célja ezúttal megegyezett: ezt a játékot mindnyájan nagy komédiázó kedvvel parodizálták: Psota Irén mint Jutka Perzsi újból legjobb művészi erőit csillantotta fel, a néhány éve végzett Konrad Antal igazi meglepetés: úgy tűnik, ez az önmagát parodizáló játék szinte alakjára van szabva, s mellettük Basilides Zoltán is szereposztási telitalálat.

A „Pikkó herceg” története még korabeli szemmel is túl naiv: Jutka Perzsit apja nem akarja a herceghez adni, a herceg megvív az apával, megöli, Jutka Perzsi szakít a herceggel, öngyilkos lesz, majd a kétségbeesett Pikkó herceg úgyszintén. Ekkor megjelenik a Föld Szelleme és feltámasztja őket; mindnyájan vígan táncolnak. Így ha színházi előadásként sikeresebb is ez utóbbi, a Szentendrei Teátrum igazi nagy vállalkozása mégis az előbbi volt. E vállalkozás vitatható eredménye azonban nem teszi kérdésessé jelentőségét. Mindenképp örülünk az új nyári színpadnak, örülünk a lelkesedésnek, mellyel a Teátrum alkotói színesebbé, élőbbé, elevenebbé és paradox módon maibbá akarták tenni a magyar színházat. Reméljük, jövőre elmélyültebb munkájuk a lelkesedéshez, hithez méltó, valóban rangos színházat teremti.

PÁLYI ANDRÁS

KÉPZŐMŰVÉSZET

Francia festmények a leningrádi Ermitázsból. A közelmúlt budapesti kiállításainak egyik legszebbje az a Szépművészeti Múzeum-beli tárlat volt, amelyen a válogatott múkincsekben oly gazdag leningrádi Ermitázs gyűjteményének huszonöt — XVII—XX. századbeli — francia festménye került a magyar közönség elé.

A tárlat képeit — a nézőre gyakorolt hatásuk intenzitása szerint — három csoportba lehetne sorolni. Az elsőbe tartoznak azok a festmények, amelyek jellemzőek koruk festőinek (és közönségének) ízlésére, — amelyek kiválóan alkalmasak arra, hogy egy-egy stílusirányzatot, műfajt, művészettörténeti fogalmat (klasszicizmus, „paysage intime”, plein-

air festészet stb.) illusztráljanak, de amelyek eleven művészi élményt a ma embere számára aligha jelentenek. A tárlaton látottak közül ilyen munkák a barokk *Bourdontól* az „Augustus Nagy Sándor síremléke előtt” című sokalakos, patetikus kompozíció vagy a napóleoni korszakban élt *Boilly* „Biliárdozók” című, 1807-ben festett, szükös ihletű életképe. E festményekre futó pillantást vetünk, s pár másodperc múlva tovább lépünk.

A képek második kategóriáját azok a művek alkotják, amelyek előtt jólesően állunk meg, amelyekkel már kontaktust tudunk kialakítani, amelyek azonban mélyebb emóciókat mégsem képesek kiváltani belőlünk. A kiállított festmények közül ide számítanánk a rokokókori *Boucher* „Fiatal lány félig fedett kebelrel” című művét (amely a termékeny és gyakran hatásvadászó művész legmesterkéletlenebb vásznainak egyike), a Fontainebleau-i festők fejének: *Théodore Rousseau*-nak „Szántás” című festményét (amely a barbizoni tájképfestészet finom, friss darabja), vagy a *Fauves*-csoport egy kisebb kapacitású, a többi „vad”-nál kevésbé markáns arculatú művészenek, *Albert Marquet*-nak „A Szajna-part Párizsban” című festményét, — a kompozíció háttérében a Notre Dame, a Saint Chapelle és a Panthéon derengő kontúrjaival. Marquet festménye a magyar szemlélő számára azért is érdekes, mert le lehet olvasni róla: az ún. Gresham-asztaltársaság tagjai a századeleji francia művészetnek Marquet-, Dunoyer de Segonzac-féle szolidan modern szárnyával rokonok, a Bernáth-kör a nyugat-európai festészet e hajtásában keresett (és talált) igazolást a maga Picassó-, Matisse-, Braque-, Chagall-ellenességére, tehát a kor művészete fő (és legértékesebb) áramlatának elutasítására.

Bouchernak, *Théodore Rousseau*-nak és Marquet-nak a tárlaton látott képeivel emlitenék egy sorban *Renoir* „Gyermek ostonnal” című művét, amely az impresszionizmus nagy alakjának kevésbé erős alkotása, a mester ún. „aigre” (fanyar, rideg) korszakának — munkássága átmeneti időszakának — részletszépségekben ugyan bővelkedő, de a Renoir-i chef-d'oeuvre-ök mögött mégis elmaradó terméke.

Az Ermitázsból érkezett festmények között van néhány kivételes értékű remekmű is; ezek képezik a tárlat anyagának harmadik csoportját. *Paul Gauguin* „Tahiti nő gyümölcscsel” című alkotása a hányatott életű mester óceániai

munkálkodásának korai éveiből (1892—93) való. A kép főalakja — mint Barszkája, Berezina és Izergina szovjet művészettörténésznők írják az Ermitázs állományát ismertető könyvükben — „Éva bibliai alakját idézi emlékeztünkbe”. A kép színbeli felépítése magisztrális; a festményen a méltóságteljes nyugalommal maga elé tekintő fiatal bennszülött nő testének barnája, a kezében tartott gyümölcs világoszöldje, a szoknya pirosa és sárgája uralkodik. Hasonlóan emlékeztet az angol származású *Alfred Sisley* vibráló ecsethúzásokkal megfestett, pasztózos traktálású képe, „A Szajna Saint-Mammès-nál”, amely már a pointillizmus felé mutat.

A tárlat anyagát *Pablo Picasso* két műve — egy 1903 körüli „Női fej” a kék periódusból és egy mintegy tíz évvel későbbi, kubista „Hangszeres csendélet” — zárja le. Nem tartozik sem az egyik, sem a másik a leghíresebb, a legtöbbször reprodukált Picasso-festmények közé, mégis méltó módon reprezentálja mindkettő a XX. századi európai művészet „izzó energiaközpontját”-t (Herbert Read), akinek személye és életműve Jean Cocteau-ból e szavakat váltotta ki: „S ha majd lecsukódik a szemem, az én két jó szememet legalább az a szerencse érte, hogy üdvözölhette Pablo Picassót”.

Újabb művészeti irodalmunk meglehetősen mostohán tárgyalja *Rudnay Gyula* tevékenységét. *Perneczky Géza* — a „Kortársak szemével” című kötet (Corvina Kiadó, 1967) bevezető tanulmányában — „modoros és kisformátumú” festőnek nevezi Rudnayt, aki „kuruckodó hazafiságával divatot teremtett”. Németh Lajos véleménye is rokon *Perneczky*-val; könyvében, a „Modern magyar művészet”-ben (Corvina, 1968) azt olvassuk, hogy a két világháború között oly magasra értékelt festő munkásságát „külsőleges pátosz” jellemzi, s hogy a mester „művészetének mélysége nem érte el társaiét”: Tornyaiét, Kosztáét, Nagy Istvánét.

A *Takáts Gyula* szerkesztette „*Somogyi Múzeum*” című kiadványsorozat 14. füzeté: *László Gyula* egyetemi tanár „*Sírfelirat Rudnay Gyula (1881—1957) emlékére*” című kis munkája is elismeri, hogy „Rudnay életműve nagyon egyenetlen”. minthogy a mester „gyenge munkáit is kiadta kezéből”. *László Gyula* szerint azonban a Rudnay-képek között szép számmal találhatók „csodálatos alkotások” is, s Rudnay művészetének legjava „minden nemzedéknek szól”.

László professzor munkájának nagy érdeme a barátok, pályatársak és tanítványok hosszú sorának megszólaltatása. Csáki-Maronyák József, Elekfy Jenő, Herman Lipót, Schéner Mihály, elsősorban azonban Barcsay Jenő és Borsos Miklós visszaemlékezései, — Rudnayról, az emberről, a festőről, a főiskolai tanárról tett nyilatkozatai nagyon tartalmasak, sokat mondnak. Azokat a „memoárokat” viszont, amelyek a művésznak a töltöttkáposzta, a rák és a sztrapacska iránti vonzalmát és a cukrászsütemények iránti ellenszenvét részletezik, nyugodtan el lehetett volna hagyni. Igen szép magának Rudnaynak néhány — László Gyula által idézett — megnyilatkozása, önvallomása, pl. ezek a szavak: „Én ha festek, belső parancsra teszem... Kezeimet egy láthatatlan kéz vezeti... A művészet a legfőbb tisztaság.”

A Rudnay festői hagyatéka körül folyó vitát László Gyula könyveskéje — természetesen — nem döntötte el (a szerző műve előszavában szerényen ki is jelenti, hogy írása „nem akar senkit sem meggyőzni”), — a kaposvári kiadvány azonban feltétlenül hozzájárul Rudnay piktúrája művészettörténeti helyének kijelöléséhez.

Sir Herbert Read „A modern festészet” című könyve második magyar nyelvű kiadásával egy időben a neves angol tudós „A modern szobrászat” című művét is megjelentette a *Corvina* Kiadó, — *Kodolányi Gyula* elsőrangú fordításában.

A folyóiratainkban, lapjainkban megjelent kritikák, recenziók legtöbbje azt állapította meg Read szobrászati könyvéről, hogy az értékben alatta marad a piktúrával foglalkozó kötetnek. E véleményekben — úgy tűnik — van némi igazság. Munkájának „A vizuális kép” című fejezete végén maga a szerző jegyzi meg, hogy e részlet „túlsgöngyös csapongó volt.” A „csapongó” jelző többé-kevésbé az egész kötetre ráillik. E Read-művet nem is annyira *művészettörténeti* munkának kell tekintenünk, mint inkább gondolatokat felvető *művészeti esszének*; a magyar cím („A modern szobrászat”) sokkal találóbb is, mint az eredeti an-

gol kiadás címe („A Concise History of Modern Sculpture”).

A szövegben gyakran találkozunk Rilke, Jung, Kracauer, Henry Moore, Giacometti és mások írásaiból, nyilatkozataiból vett, fontos felismeréseket tartalmazó idézetekkel. Hadd citáljunk mi is két mondatot ezek közül: „Elsősorban ember légy, s csak azután művész!” (Rodin) és: „A pontosság nem azonos az igazsággal” (Matisse).

„Balatoni képes krónika” a címe Szalai Zoltán — az Egy József baráti köréhez tartozott festőművész — könyvének, amelyet az elmúlt hetekben bocsátott közre a *Corvina* Kiadó. (A jól sikerült fényképfelvételeket Gyöker László, Petrás István és mások készítették.)

Szalai Zoltán — akinek Egy-esszéjét annak idején a „Vigília” közölte — kitűnő ismerője a balatoni tájnak és a vidék művészetének. A szűkszavú, szerény, alapos művelődéstörténeti tájékozottságról számot adó szöveg és a kötet képanyaga a Balaton partján (vagy a tó közelében) épült művészettörténeti becsű templomokat és kápolnákat (Berhida, Egregy, Hegymagas, Kisapáti, Nagyvázsöny, Sümeg, Tihany stb.), középkori szobrászatunknak („Keszthelyi Pietà”, „Zalaszentgróti Madonna”) s a paraszt- és pásztorművészetnek a környéken született remekeit, valamint az új magyar képzőművészetnek a Balaton által inspirált alkotásait — többek között Egy, Bernáth, Borsos, Miklós, Viski Balás, László, Illés Árpád, Bartha László munkáit — mutatja be.

A kőbányai Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumban rendezte meg első kiállítását Szemadám György fiatal festő, az intézet hallgatója. Szemadám — aki Vaszkó Erzsébetet, Anna Margitot, Bálint Endrét tekinti mestereinek, példaképeinek — a pályakezdő magyar festőgeneráció egyik rokonszenves és tehetséges képviselője. Legjobb munkáit gazdag képzeletvilág, tiszta és merész színek s a művészeti divatokkal való nemtörődés jellemzi, mesterségbeli ismeretei viszont még fejlesztésre szorulnak.

D. I.

Tisztítsd meg, Uram, könyörgöm, szívemet, hogy a vigasztalás lelke kellemes lakásra találjon benne és kegyelmi ajándékaival kidíszítse ezt a lakást.

Szalézy Szent Ferenc

ZENEI JEGYZETEK

(A Jeunesses Musicales 23. Világkongresszusa alkalmából rendezett hangversenyről.) A Jeunesses Musicales kongresszusai a világ zenei életének jelentős eseményei, hisz egyik-másik összejövetelen olyan elhatározások születnek, amelyek néhány esztendővel később átírhatják a világ zenei térképét. A világ ifjúságának és zeneértőinek jelentős párbeszédei ezek az alkalmak, és a rendező országok minden esetben igyekeznek zenei vonatkozásban is emlékeztetessé tenni őket. A budapesti kongresszus egyik záróakkordjaként került sor az Allami Hangversenyzenekar estjére, melyen Lehel György vezényletével gondosan kimunkált előadásban hallhattuk bevezetésképp Beethoven Egmont-nyitányát, majd Kiss Gyula közreműködésével Bartók III. zongoraversenyét, végül pedig Liszt monumentális — a mai fül számára talán kissé túlságosan is hatalmasra méretezett Faust-szimfóniáját. Tévedett az, aki úgy vélte, hogy az iszonyú hőség bénítólag hat majd az előadókra: rég hallottuk ilyen fegyelmезetten, finoman játszani a Hangversenyzenekart, az együttes mindegyik szólam szívesen és alkalmazkodva követte a karmestert, aki ezúttal igen jó diszpozícióban lépett a zenekar elé. A „fiatalos”, friss együttműzésikálás aztán szinte természetesen módon színvonalas, emlékeztetés eseményé emelte a hangversenyt.

Az Egmonthoz írt kísézőzene töredéke a humanista Beethoven egyik leghatalmasabb kísérlete. Semmiképp sem véletlen, hogy Goethe, akinek megküldte művét, udvarias, tartózkodó levélben köszönte meg, mintha csak érezte volna, hogy a beethoveni világ már túlmutat az övén: a klasszikus művészi elemek egyensúlyát szinte szétfeszíti a zene valomlásos ereje, a hangok fényes áradata, amely mind ugyanazt a gondolatot hirdeti, melyet Beethoven Zacharias Werne művéből kölcsönözve e szavakkal jegyzett naplójába: „Igaz embernek lenni tiszszerte több, mint hosszú válni”. S noha sok művében maga is a heroizmust, a hősiességet állítja a matéria közép-pontjába, az Egmontban már a romantika eszményét valósította meg, s kivált épp a nyitányban, amely e töredékes műnek mindmáig legnépszerűbb, legtöbbször játszott tétele maradt. Hogy mennyire a romantika izzik már e kísézőzenében, mi sem jelzi inkább, mint hogy a legértőbb és legalaposabb elemzést épp Liszt Ferenc írta róla. 1854. már-

cus 22. után, amikor ő vezényelte az Egmontot Goethe szülővárosában, Weimaran. „Beethoven — írja a többi között Liszt romantikus hevülettel —, mikor ezeket a töredékeket kezdte komponálni, a művészet új útjait törte. Robusztus erővel döntötte le egy addig ismeretlen erdő első fáját, sőt miután az első akadállyal megbirkózott, nagyobb munkába fogott, és rálépett a tulajdonképpeni útra. A világ különösebb érdeklődés nélkül figyelte az első lépéseit. De jött olyan idő, mikor az egyetemes művészet is erre az útra tért, nem is sokkal utána, s addigra ezt az ösvényt fényesnek és simának találta.” A nyitány, mely e hatalmasra tervezett műnek mintegy foglalatja, ilyen „fényes” és „derűs” előadásban szólalt meg Lehel György keze alatt, és méltán aratott nagy sikert.

Hasonló lelkesedéssel fogadta a közönség a Faust-szimfónia megszólaltatását is. A zenekar mellé egyenértékű társként csatlakozott a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének Enekkara (karigazgató Kiss István), valamint a szólisták tündöklésen megszólaltató Réti József is. A Faust-szimfónia hallgatása közben sosem szabadulhatunk attól az érzéstől, hogy egy monumentális művészegyéniség küzdelmének, az anyaggal való heroikus harcának vagyunk tanúi. Mintha csak összegezni akarná mindazt Liszt, amelyet az előtte való korok ebben a formanyelvben felhalmoztak, hogy aztán egy csodálatosan finom, lágy lírai betéttel, a megnyugodott ember alázatos és belenyugvó gesztusával zárja le az utolsó tételben. Addig hatalmas témákat hömpölyögtet, nem elégszik meg egyszeri, kétszeri, háromszori visszatérítésükkel, mintha minden alkalommal még valami csiszolni valót látna raftuk, s mindaddig ismétli, fejleszti őket, míg végül a hallgató — talán kissé fáradva is — a magáénak érzi valamennyit. Liszt alkotásai valójában szimfonikus költemények. De valamennyi között talán épp a Faust a leginkább az. Ebben találkozott igazán egymással a szimfonikus forma mestere és a költő, és kettejük találkozásából megszületett a romantikus kultúra egyik leghatalmasabb összegezése.

Sokszor volt alkalmam meghallgatni a huszadik század egyik legegységesebb művét, Bartók III. zongoraversenyét. Újabbban nem hagy nyugodni a kérdés: vajon mit talált meg ebben a műben Kiss Gyula, ez a rendkívüli tehetségű pianista, aki a legnagyobbakéval egyen-

értékű tolmácsolásban szólaltatja meg Bartók versenyművét. Talán az Ady által oly szépen megfogalmazott „titok, idegenség” gondolatára rezonál ilyen tökéletes egységben? Vagy ő maga is olyan elmélyült áhitattal közeledik a természethez, mint Bartók tette annak idején? Így kell lennie, különben miképp tudná olyan tökéletesen megszólaltatni a zongoraverseny természetlíróját, amely egyszerre idézi eszünkbe a pusztítva tovarohanó nihart és az utána lassan eszmélő, napfénybe burkolódzó természetet? Félelmetes és démonikus víziót vetít elénk a III. zongoraverseny, ám ugyanakkor fel is oldja ezt a fenyegető látomást, hogy századunk emberének bizalmát és reményét fogalmazza meg. Mintha csak a korábban meghirdetett nagy és igazán emberhez méltó program után a zeneköltő maga is rálelt volna arra a „tisztá forrásra”, melyből korábban csak varázslat és menekülés árán meríthetett. Ezt az egyetemes élményt rendkívül szépen és minden prózai szónál kifejezőbben fogalmazza meg a „negyedik nemzedék” egyik leg-rangosabb lírikusa, Rába György: Tág mellkas alatt / ős történet dala zeng / csak a szív üllője / csak a szél hálója / hajókiált álmodik / egy almon még a lét testvérisége / ős történet dala zeng / írott könyvünk arcát föl nem fedi / részselángnál rólunk öreg szó pereg / ős történet dala zeng / s ha a fény abrosza kiterül / a balladára lépünk. A III. zongoraverseny e fényes balladaisága ritkán hallható szépséggel bomlott ki Kiss Gyula és a zenekar játéka nyomán, és alighanem minden fiatal vendégünkben zenekultúránk egészére vonatkozóan is kedvező benyomást keltett.

(LEMEZFIGYELŐ) A Bartók összkiadás legutóbbi lemezei szintén izléses kivitelezésben, technikailag hiánytalan előadásban szólalnak meg. Egy-két esetben vitának lehet a zenei megvalósításával, ez azonban aligha vehet el bármit is a lemezek magas színvonalából és rendkívüli jelentőségéből. A „Zongoraművek” sorozatban Szűcs Lóránt tolmácsolja a Két elégiát, a Két román táncot, a Vázlatokat és a Négy siratót. (Hungaroton LPX 11335) A művek a fiatal Bartók zenei műhelyébe engednek bepillantást, s annak az útnak dokumentumai, ahogy a romantika és elsősorban Liszt vonzásából mindinkább más utak felé tájékozódik, s felfedezi magának az impresszionizmus szinhatását, a népi világ őszerejét és misztikumát s nem utolsósorban azt az évezredes hangot,

melyet majd később csiszol oly művészi tökéletességűvé java alkotásaiban. Szűcs Lóránt játékaiból épp e sokszínűséget hiányolhatjuk. Kétségkívül korrekt, hiteles az a hangzáskép, melyet megvalósít, de épp neki, aki századunk művészetének oly hivatott tolmácsolója, meg kellett volna éreznie a zongoradarabok „felfedező”, „kísérletező” jellegét is, s ezt talán néhol súlytalanabb, áttetszőbb hanggal kellett volna megvalósítania. A Négy sirató ének megszólaltatásának színvonalát kellett volna tartania az egész lemezen.

A Hegedűversenyt, a Fából faragott királyfi szvitet és az I. román tánc zenekari változatát Koródi András vezényli a Filharmóniai Társaság Zenekara élén. A hegedűszólót légiiesen finoman Kovács Dénes szólaltatja meg, s itt meg épp az az érzésünk olykor, hogy az ő művészi felfogásából valahogy hiányzik az a bartóki hang, amelyet jobb híján „őszerejűnek” nevezhetünk. Persze hangsúlyoznunk kell, hogy Kovács Dénes játéka igen magas színvonalú, s kifogásainkat is ezen a színvonalon kell értelmezni. Jó ötlet volt e művek megszólaltatását a „poraiból élemedett” Filharmóniai Zenekarra bízni, amely ismét bizonyosságát adja kivételes hangzáskultúrájának, ragyogó fűvőseinek játéka pedig élményszámba megy. Koródi András korrekt biztonsággal vezeti az együttest. (Hungaroton LPX 11314)

Ugyancsak a Filharmóniai Társaság zenekarának előadásában hallhatjuk Sándor János vezényletével A csodálatos mandarint, a Táncszvitet s a Magyar parasztdalokat. (Hungaroton LPX 11319) Ez a lemez az egyik legjobban sikerült felvétel az eddigiek közül. Remekül érvényesül a művek megszólaltatása közben Sándor János temperamentumos, színes egyénisége, amely még olyan „hagyományos” alkotásokat is új színekkel ruház fel, mint a Táncszvit. Azt hiszem, ez a lemez külföldön is hamarosan keresett darabja és méltó reprezentánsa lesz az összkiadásnak is, mai magyar előadókultúránk magas színvonalának is. (Hadd jegyezzem meg: a jelzett lemezek közül kettő csak néhány hét múlva lesz kapható a boltokban, mert ezek a hang-lemezklub kiadványai. Persze vitatkozni lehetne azaz a kiadáspolitikával, amely terjesztés helyett az elzárás jelszavát vallja.)

A magyar énekkultúra egyik legnagyobb büszkesége Gyurkovics Mária, aki Tóth Aladár találó szavaival „Sándor Erzsí visszavonulása óta megmentette a magyar koloratúréneklés magas színvona-

lát, világangját", Sajnos a hangszalagok nem őrizték meg valamennyi emlékeztető szereplését, melyek egyszerre voltak az opera és oratóriuménekklés ünnepei. Az a néhány operajelenet, ária, amely tündöklő szépségű hangján megszólal (Qualiton LPX 11393) egy olyan ének-kultúra diadáláról tanúskodik, amely tökéletes kidolgozottsága mellett mindig elsősorban a zenében revelálódó emberi érzelmek tolmácsolását tartotta elsődlegesnek. Nehéz volna válogatni e néhány szemelvény között, s igazságtalan is, hisz mindegyik mögött egy rendkívüli

tehetség és egy nagyon mélyen járó és mélyen járt tudó művészet aranyfedezét éreztük. A magunk izlésének engedve hadd emeljük ki Mozart Don Juanjából Zerlina áriáját és Rosina virtuóz kavatínáját Rossini Sevillai borbélyából. Mindez persze csak szemelvény, s aki hallgatja, nosztalgikus keservvel gondolhat a kérlelhetetlenül múlt időre. Milyen szerencse, hogy vannak lemezek. Az utókor másképp talán nem hinné el, hogy voltak ilyen énekesek...

RÓNAY LÁSZLÓ

FILMEK VILÁGÁBÓL

Traianus oszlopa I-II. rész (román-NSZK, színes, szinkronizált, cinema-scope.) Írta: T. Popovici; kép: N. Stan; zene: T. Grigoriu; rendezte: Mircea Dragan.

Egy-egy ilyen nagyra puffasztott, egész estét betöltő több részes filmkolosszus úgy hat, akár valami szórakoztatóipari erődemonstráció. Kelléktömkelegével és közhelyszerű dramaturgiai megoldásaival egy rohamban veszik birtokba a közönség pénztárcáját és elméjét. A monstruózus alkotásokban néha élesebben kiütöknéz a nemzeti jellemvonások, mint az élvonalbeli művészfilmeknél, csak éppen mindennek a vizáját láthatjuk. Bennük ugyanis egy-egy kultúrközösségnek éppen az a trivializált képe jelenik meg, melyet művészfilmjeiben a közösség legjobbjai megtagadnak.

A lengyel *Fáraó* (Vajda) közhelyszerű intellektualizmusa, az amerikai *Kleopátra* (Mankiewicz) semmitmondó technikai tökéletessége, a *Háború és béke* (Bondarcsuk) mindenkit lenyűgözni kívánó, négyrészes történelmi attrakciója, vagy az *Egri csillagok* (Várkonyi) iskolás virtuskodása után az elmúlt években megismerhettük a műfajhoz tartozó román termést is. Bár ez a felismerés nem általános, a szomszéd népek művészete többet mond számunkra, mint a messihi példaképek. A *Traianus oszlopa*, valamint elődje a korábban bemutatott *Dákok* azonban — anélkül, hogy ez értékét lényegesen növelné, — annyira kétértelmű, egyszerre több kérdésben is mellébeszélő alkotás, hogy szándékait egyetlen szóval aligha lehetne jellemezni.

Az ilyen művek többnyire afféle kommersz nemzeti filmeposznak készülnek. Legjobban egy olyan magyar filmmel volnának összehasonlíthatók, melynek

mondjuk a pusztaszeri vérszerződés, Zalán futása, Lehel kürtje, a nyereg alatt puhított hús, a nemlemező hun-magyar ieszármazás és a „régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban” a tárgya; ebben Árpád apának kacagányos királyi mentében forgolódna és minden magyarnak görbe lába volna a sok lovaglastól. Ennek híján legfeljebb a nemzeti múlt néhány óvatossá kereskedelmi semmitmondással megfogalmazott filmjével vethetjük össze, mint például az *Egri csillagok*.

A befektetett anyagi eszközök alapján szemmel látható, hogy a román-NSZK koprodukció szerzői komolyabban vették a történelmi szellemidézést. Nemcsak azért, mert a dáko-latin hagyományok hitelesítése érdekében külföldi vendégművészeket is alkalmaztak; magát a történelmi tablót is koncepciózussabban rajzoltatták meg a készítőikkel, és mind a viselet, mind a zenei aláfestés, mind az arcmaszkírozás dolgában nem fukarkodtak a napjaink nemzeti vonásainak ókori átültetésével. A dák főpap a román népdal elemeit fujdogálja az isteneket szőlőngató havasi furulyáján, a római megszállók ellen csillapíthatatlan gyűlölettel harcoló benszülöttek pedig az erdélyi románság hajlott süvegét viselik kackiás jelképszerűséggel a fejükön. Nem hiányzanak természetesen a népek megbékélésének időszerű eszméi sem, így a dák nép és a római katonaság előbb-utóbb egymásra talál; legfeljebb a párdűcbőrös, lovas-nomad pusztai népek maradnak ki ebből az összehozásból, akiknek egyetlen célja úgy látszik, hogy megsemmisítsék a latin-európai kultúrát.

Mircea Dragan rendezői tevékenységében is sokkal nagyvonalúbb, szemlátomást nem takarékoskodott a technikaillal tökéletesen alkalmazott hollywood-

di eszközökkel annak érdekében, hogy a gigantikusra méretezett pszeudoepikus hőmpolygést eszmeileg és kereskedelmileg meggyőzőbbé tegye. Ha ebben a filmben valaki lezuhan a várfalakról, akkor a néző tényleg azt hiheti, leesett, ha valaki száguldás közben a lóval bukik, a néző tényleg úgy érezheti, állat és ember egyaránt nyakát szegi. Az *Egri csillagokban* legfeljebb a jelenetek parodizálására futotta a statiszták merészségéből. A teljesebb nézőillúzió a lelkiismeretesebben végrehajtott akrobatikus produkciók mellett főleg a szakmailag kifogástalan operatőri munkálkodásnak köszönhető. Az amerikai látványeszközök másolásában ugyanis nem elégedtek meg a hervadt középszerrel. Az *Egri csillagok* kameraja például többnyire teljes képeket vett föl olyan jelenetekről, melyeket az ember inkább a lelki szemével tud jobban elképzelni, s így csak nehezen tűntethették el a kulisszanyomokat. A román filmben minden egyes ilyen jelenethez külön képvivágyásrendszerek tartoznak, melyek a maguk szűkebbre határolt részletszerűségével jobban közvetítik a rendezők által sugalmazott illúziót.

Ugyanez a koncepciózusabb szemlélet jellemzi a kerettörténet egyes részleteit is. Az *Egri csillagok* számos jelenete — mint például a szultán táborának bemutatása — jóformán üresjárat, dekoratív öncélúság. *Dragan* filmjében ezzel szemben nincs olyan apró részlet, mely ne a jól kiszámított többértelműséget szolgálná. Bár a filmben a rómaiak legyőzik a dákokat, bár a hódítóknak lényegesen magasabb a kultúrája, bár a dákok gyűlölete korszerűtlen, a néző néha mégis úgy érzi, mintha a dákok győzték volna le a rómaiakat, a rómaiak csak statiszták hozzájuk képest a történelemben és az idegenek gyűlölete sem haszontalan. A legjellemzőbb talán a negatív hős szerepe: az életben maradt dák hadvezér római gyűlöletével minden jel szerint zsákutcába vezet megmaradt híveit, mert a dák nép többsége fölismerve a célszerű gondolkadás hasznát, elkeveredik a rómaiakkal és egy új nép alapjait teremti meg; s lám: adódó alkalommal ez a meg nem alkuvó hős, is habozás nélkül kiegyezik, de az utolsó kockákon éppen ő jelenik meg újra teljes nagyságban, fölmagasztosul-

va a képen, hogy arca — háttérben a *Fogarasi havasokkal* és a *Királykövel* — hetyke büszkeséggel betöltse a széles vásznat.

A filmben szerepel még 1300 fém- és bőrsisak, 2300 kard, tör és kés, 2500 pajzs fém- és bőrből és szőrméből, 2800 landzsa és dárda, 5800 római, dák és barbár kosztüm, 1000 ló, 52 színész, köztük az olasz *Antonella Lualdi* és *Richard Johnson*, valamint 25 000 statisztá, az utóbbiak közül 1000, aki lovagolni is tud.

RÖVIDEN. *Mezitláb a parkban.* A primitív bemondások és az agyonhasznált helyzetkomikumok teszik élvezhetetlenné ezt az amúgysem magával ragadó alkotást, mely legfeljebb az amerikai átlagnéző, de nem az amerikai filmgyártás színvonalát képviseli. A fiatal házaspár infantil civódásában valószínűleg van valami hiteles is: az amerikai férj úgy látszik egyre alárendeltebb szerepet játszik a családban. Mivel az ehhez hasonló filmeket jóformán kizárólag férfiak készítik, ezen a szerepen egyáltalán nem kell csodálkoznunk. *Fadil Hadzic: A szarejevói merénylet.* A jugoszláv filmben párhuzamot vonnak a szerb nacionalisták által elkövetett merénylet és a második világháború partizánmozgalma között. A két eseményvilág hősiességét azonosítják egymással, amivel legalább új életet leheltek az egyre inkább kommercializálódó partizánfilmgyártásban. Az ugyancsak partizánokkal foglalkozó *Megölni vagy megmenteni* című filmről legfeljebb az mondható, hogy a háborús téma a jugoszláv filmiparban manapság többnyire azt a szerepet játsza, mint a vadnyugat az amerikai filmekben. Csupán ürügy arra, hogy a sablonos eseményekkel, vázlatosan kirajzolt szereplőkkel és olcsón előállított izgalmakkal filmet termeljenek. *Híd a férjem találkára:* porlepett filmkomédia a századfordulóról való bohózati eszközökkel. *Estély habfürdővel.* A kétbalkézes főszereplő véletlenül fölrobbantja a díszleteket, szándéka ellenére vendégül látják, magára borítja az asztalt, tébolyító habfürdőbe fullasztja a vendégeket; mindez a humánus magatartást képviselő ember csetlés-botlását hivatott képviselni az embertelen társadalomban, de a túlhajtott ésszerűtlenségek a már nem gyermeketeg kedélyű nézőt csak bosszantják.

UNGVÁRY RUDOLF

Az abszolútummal való találkozás, nem utazás, hanem extázis dolga.

Teilhard de Chardin

RÁDIÓ MELLETT — KÉPERNYŐ ELŐTT

A Magyar Rádió rendszeresen jelentkező irodalmi műsoraiban fontos helyet foglal el a havonta egyszer sugárzott világirodalmi folyóirat, a Kilátó. „Élő-űjság”, kitekintés a nagyvilágba, mégpedig nemcsak a költészetre és a prózára, hanem a képzőművészetre, a filmre, a színházra és az építészetre is. A Kilátót Bottlik Sándor szerkeszti, állandó műsortervezője pedig Békés Tamás. A július-augusztusi számokban többek között bemutatasra kerültek Sztefan Canev bolgár, Enricó Dirovi olasz, Jean Breton francia költő versei, az első Pánafrikai Kulturális Fesztiválon résztvevő Papp Zoltán — a Világirodalmi Rovat szerkesztője — algériai élményeiről, Kelemen Gyula pedig a Moszkvai Nemzetközi Filmfesztiválról tartott érdekes, színes beszámolót, a 300 éves évforduló alkalmából látogatást tehattünk az amszterdami Rembrandt-házban, s a változatos programok során megismerkedtünk két modern drámával. Ivan Raos „Krisztus New Yorkban” és Robert Anderson „En Herbert vagyok” című alkotásaival. Moszani beszámolómban ez utóbbiakkal szeretnék bővebben foglalkozni.

„Mi történnék, ha Jézus Krisztus visszatérne a földre?” — veti fel a kérdést a „Krisztus New Yorkban” írója, a jugoszláv Ivan Raos. Drámája cselekményét a mai New Yorkba, napjaink Amerikájába helyezi. Vessünk egy pillantást a szereplők felsorolására: „Krisztus, kb. 2000 éves, Tom Dexter, rendőrfelügyelő 40 éves, Gipsy, rendőri besúgó, prostituált, 22 éves, Lócslábú Bill, a kis szájrék betörője, 35 éves, Slim, a kémelhárító főnöke, 45 éves, az USA elnöke, 50 éves, Foxman bíboros, 60 éves, Arthur Mac Con, a paradicsomtröszt esze, 50 éves, Texasi Jack, 35 éves, és végül két rendőr”. Ebbe a környezetbe, ebbe a társadalomba érkezik meg a földre visszatérő Krisztus, akit a két rendőr állít elő, mert „szemtanúk állítása szerint az Ötödik avenue és a 248-ik utca sarkán bukkant fel és népgyűlést tartott”. És megkezdődik a kihallgatás, amelynek résztvevői: Tom, a rendőrfőnök, Gipsy, a prostituált, és a gyanúsított: Krisztus. A rendőrfőnök kérdéseire Krisztus elmondja, hogy nincs igazolványa, nincs is rá szüksége, neve Jézus Krisztus, Atyja „Jehova, Jahve”, de Józsefet is beírhatják, hiszen „azelőtt is így vezették be.” Anyja: Mária, születési helye: Betle-

hem, időpontja: Egy, december 25, foglalkozása pedig: „Igazgatom a világ-egyetemet, helyes útmutatókat az embereknek, védelmezem az éhezőket és a megaláztatottakat”. Ketten hisznek benne igazán és fenntartás nélkül: Gipsy és Bill, a kis betörő. Gipsy, aki „annyi éhezőnek enni adott és annyi meztelent felöltöztetett... és szomorkodott. Az ő könnyeit azonban senki sem törölte le és őt senki föl nem öltöztette”, és Bill aki régebben — míg a gengszterek vezetője volt — soha nem került rendőrkézre, most viszont — amikor már csak „kis szájrék betörője”, minduntalan lecsukják. Íme: Gipsy, a XX. századi Magdolna, és Bill, a XX. századi lator. Am a többiek, a „hivatalos társadalom” képviselői — bár fölismerik Krisztust, de feltételeket akarnak szabni neki. Slim, a kémelhárító főnöke „be akarja szervezni”: „Mindent el fogok követni, hogy beszervezzek országom szolgálatába, az igazi demokrácia szolgálatába” — mondja. És Krisztus válasza — az evangélium: „En vagyok az út, az igazság és az élet, valaki hisz bennem, örök élete van annak”. És jön az elnök: az atombombára hivatkozik, az erőfölényre. Rá akarja venni Krisztust, hogy parancsoljon a népeknek. „Nem azért jöttem, hogy parancsoljak, hanem hogy tanácsot adjak. Hogy a válaszára álljak és hirdessem, amit eddig is szüntelenül mondtam: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!” — hangzik a válasz. A paradicsomtröszt elnöke kész 50 millió dollárt is fizetni, ha Krisztus elrendeli: ezentúl a misében bor helyett paradicsomlevet emeljenek a magasba. „Távozz tőlem, sátán” — mondja Krisztus. És tovább: „Csupa koronázatlan király, csupa szénkirály, acélkirály, kombinékirály, s mind elsőnek akarja megvásárolni — az Istent!” És előlép Foxman kardinális, a „hatalmi egyház” képviselője, a nagyon is földiesen, nagyon is az erőfölényben, politikai kategóriákban gondolkodó főpap típusa, akit Krisztus „írastudó”-nak nevez. „Az írastudók és a farizeusok ma is azt mondják magukról, hogy tudnak gondolkodni... En a szeretetet hirdettem, ti pedig a gyűlölet magvát vetettétek el, én egyenlőséget akartam, ti pedig kasztokat, én szegénységet hirdettem, ti pedig feldokolok az aranyban... Az ember fiának pedig nincs hová lehajtania a fejét... ti pedig Sardanapal palotáit építettétek. S miből építették? Tudatlanságból és go-

noszságból. És eladtok engem a hiszéke-
nyeknek, eladtok, mint bárányt a pia-
con... Eladtok engem immár kétezer
esztendeje, hogy áruba bocsátottatok...
Ó, népem, mit vétettem neked, mivel
bántottalak meg? Felelj nekem!... Kin-
szenvédesemet is eladjátok és haláloinat
is..." — mondja Krisztus Fozmannak.
És a válasz? „Ha azért teremttétél ben-
nünket, hogy orcánk verejtékével keres-
sük meg a mindennapi kenyerünket, ak-
kor törekedni fogunk arra, hogy minél
kevesebbet verejtékezzünk... Nem a
nyomorúság a cél, hanem a kényelmes
élet... Az érték a pénzeszac-
skóban van, Uram! Egyébként könnyen
kihajithatnak az utcára... Szemünkre
vetik mindazt, amit a kommunisták is a
szemünkre vetnek. De jegyezd meg ma-
gadnak, Uram, ha mindezt nem tesszük,
már régesrég hírből sem ismernének. Ma
már csak a történészek tudnák, hogy va-
laha a világon jártál, mint valami té-
bolyult fanatikus, aki bolond eszméiért
keresztre feszítette magát... Birodal-
mak és királyságok tönkre mennek, nem-
zetek elpusztulnak, de Péter egyháza
büszkén és kevélyen ma is áll, mint a
kőszikla... hála nekünk, de nem ne-
ked!" Krisztus ismét az evangéliummal
válaszol: „Mi haszna, ha az ember az
egész világot megnyeri is, de a lelkében
kárt vall?" De Foxman süket és vak:
fölajánlja Krisztusnak, hogy legyen rá-
dióbemondó, tegyen látványos csodákat,
uralkodjon, ne pedig szolgáljon! Vissza-
tér a rendőrfőnök a kémelhárító fő-
nöke, a paradicsomkirály, az elnök, s
mind ugyanazt akarják: a földi uralko-
dást, a földi problémák hatalmi szóval
történő megoldását, olyan Krisztust,
aki parancsol és ítél, akit ők formálnak a
maguk képére és hasonlatosságára. És
Krisztus válasza: a szeretet. „Szeressé-
tek egymást, boldogtalan gyermekeim!"
— „Aljas rendőrkopó! Gázkamrába vele!"
— hangzik innen is, onnan is a kiáltás,
és végül — mint a kereszten — feltör
Krisztus ajkáról a zsoltár szava: „En
Istenem, én Istenem, miért hagytál el
engem?" Előugrik Texasi Jack, a revol-
veres merénylő és lelővi Krisztust. A
tömeg összekavarodik, rárohan Texasi
Jackra. A befejezés: egyre növekvő
hangzavar, amelybe mindinkább egy
amerikai jazz rikoltó, fülsértő hangjai

vegyülnek. Azután puskaropogás és egy-
két mély dörrenés. Az egetverő kakofó-
nia hirtelen megszakad, helyét dermesz-
tő csend váltja fel.

Ilyen „dermesztő csöndben" — az em-
beri magányosság csöndjében — játszó-
dik a másik darab: Robert Anderson
amerikai író „En Herbert vagyok" című
egyfelvonásosa. Voltaképpen egy soro-
zat része, a „Drágám, egy szót sem
hallok, amikor zubog a víz" négy
egyfelvonásosból álló sorozatának
befejező darabja. Szereplője két
őreg: Herbert és Muriel. Mindkettő —
közel a sírhoz — a maga saját emlékei-
nek él. Más-más neveken szólítják egy-
mást, a férfit az asszonyt hol Gracének,
hol Marynak nevezi, a nő pedig a férjét
Jonathámmak. Kiúttalanul topognak az
éjszakában (a szerző jelképesen is éj-
szaka játszítja a drámát). Menekülnek a
valóságtól, mert félnek szembenézni ön-
magukkal. Robert Anderson nem ad meg-
oldást, de ahogy a szereplők, úgy a hall-
gató is érzi: ez, így zsákutca. Két ember
él az éjszakában, két külön sziget, csak
egymás felé kellene nyúlniuk, megfogni
egymás kezét és együtt elindulni kifelé
— az emberek világába.

Ennek az emberi egymásra találásnak
szép jelképe volt a Televízióban bemu-
tatott „Az érkezés és elutazás napja"
című szovjet tv-film. Egy kisvárosban,
egymástól függetlenül éli a maga életét
négy ember. És egy adott pillanatban
találkoznak egymással: egy öreg barát-
jukon kell segíteni, aki a háborúban el-
szakadt egyéves kis lányától és most meg-
tudta: a lánya él, taxisofőr. Elindul
megkeresni. És a többiek — félretéve a
maguk egyéni problémáit — segítenek
neki. Négy ember találkozott a kisvá-
rosban — a szeretetben. Talán a való-
ságban nem történt volna minden ilyen
egyszerűen. Voltak a filmben kisebb ki-
dolgozásbeli zökkenők, de a nézőt lekö-
tötte, elgondolkoztatta a mondanivalóban
kifejeződő humánus, s a megoldás. „Az
érkezés és elutazás napja"-t Leonyid Ru-
tickij írta, Igor Sisov rendezte, s a jól
sikerült szinkronban Zách János, Döm-
södi János, Kristóf Tibor és Koncz Gá-
bor tolmácsolta művészien a főszerepe-
ket.

BALÁSSY LÁSZLÓ

Az erő nem a fizikai eszközökben, hanem a legyőzhetetlen akaratban székel.
G h a n d i

DOKUMENTUM

BESZÉLGETÉS AZ ÖNGYILKOSSÁGRÓL

Az ügyeletes nővér ráncsukja az ajtót. Négy szemközt maradunk az orvosi szobában dr. M. Csaba miskolci orvos-pszichológussal. A falakról egészségvédelmi plakátok, az emberi testet szemléltető ábrák, könyvekkel telerakott polcok néznek nyomasztó szigorúsággal a látogatóra.

M. doktor fiatal ember, még nincs túl a harmadik ikszen. Jól ismeri azokat a kérdőjeleket, amelyeket a korosztálya nevében szegeznek neki az aggodalom hangján fiatalok és idősek, szülők és gyermekeik. S most mi is, a beszélgetés folyamán.

— *A civilizált világban a halál okainak sorában az öngyilkosság az első tíz között foglal helyet. Az Egészségügyi Világszervezet statisztikája szerint manapság több ember vet véget életének saját kezével, mint ahány közlekedési baleset következtében pusztul el. Mégis, mi lehet az oka annak, hogy az öngyilkosok száma főleg a fiatalok körében növekszik?*

— A fiatalok érzékenyebben reagálnak az eseményekre, történésre; rájuk még minden az újdonság erejével hat. Önmagukban azonban mindig összehasonlítást végeznek, hogy a tapasztaltak, saját élményeik mennyiben fedik az iskolában, otthon vagy egyéb területen már előzőleg látott-hallott felvilágosításokat, ítéleteket. A túl gyakori ellentmondások érzelmileg kiüresítik, megbénítják őket, aminek különféle lelki sérültség lesz a következménye. Nem fognak tudni eligazodni az életben, zavar, tanácstalanság uralkodik el rajtuk, és egyszer csak szembefordulnak vele.

— *Magyarország évtizedek óta a szomorú „ranglista” élén áll. Legutóbb néhány hetilap és folyóirat — köztük az Élet és Tudomány, az Új Írás és a Valóság — tette szavá, hogy „házánkban az öngyilkosságok száma az elmúlt évek során nem csökkent s többen lettek öngyilkosok, mint ahányan tbc-ben haltak meg”. Ez évente csaknem három és félezer emberi életet jelent. Vajon orvos-egészségügyi problémával állunk-e szemben?*

— A magyar egészségügy az eltelt húsz esztendőben nemzetközileg is kiemelkedő eredményeket ért el, s nyilván megoldotta volna az öngyilkosságok ügyét, ha az pusztán csak az orvosi eljáráson vagy felvilágosításon múlta.

Nem. Ez a jelenség elsősorban országos méretű társadalmi gond. Felszámolását is az egész társadalom mozgósításával lehet kizárólag elérni, mert itt a megelőzés, a prevenció az egyetlen biztos módszer. Az orvos-egészségügyi segítséget nyújthat, hozzájárulhat ehhez.

— *Miben látja az okokat?*

— Az okok rendkívül összetettek. Megvannak a maguk társadalmi, morális és közösségi vonatkozásai. Mindenekelőtt az, hogy óriási történelmi, társadalmi változásokon mentünk át, de nem nőttünk fel hozzájuk. Nem követte ezt megfelelő ütemben az emberek tudati változása, fejlődése, a lelki koordináció folyamata lelassult. Ne feledjük, hogy mély nyomot hagyott az emberekben a Horthy-korszak, amely „harmadosztályú néppé” degradálta honpolgárait, a közösségekben kollektív kisebbségi érzést fejlesztett ki. Ennek leküzdéséhez egy nép életében negyedszázad történelmileg szinte csak pillanatnyi idő.

— *Ha most visszatekintünk erre a történelmi szakaszra, hogyan értékeli az ön által említett pszichikai kibontakozást?*

— Két elvetélt forradalom után ért bennünket 1945. Az ezt megelőző korszak visszavetett minden önállósodási törekvést, kezdeményezést, akár közösségi, akár egyéni céljai voltak. A felszabadulást követően pedig jóformán készen kaptunk egy új társadalmi struktúrát, amit minimális áldozat, küzdelem árán vettünk birtokunkba. De éppen ezért, évekre volt szükség ahhoz, hogy a lelkünkben felszakadjon a tétlen némaság, a kinevelt passzivitás és az emberek végre részt vegyenek a körülöttük folyó történesekben, közéleti átalakulásokban. Ezt az indulást, pezsdülő lelki folyamatot azonban megdermesztette a személyi kultusz. Ismét jó pár évnek kellett eltelnie, hogy az emberek lelki stabilizációja kialakuljon és a pszichikai konszolidáció után részt kérjenek és vállaljanak a társadalom problémáiból.

— *A passzivitást, a közömbösséget a családi nevelés fel tudja számolni, bármilyen eredetű is az...*

— Ez igaz. Napjainkban éppen a családi kötelékek megerősödésének a tanúi vagyunk. De ennek előtte a családok felbomlását tapasztaltuk, az összetartozás érzésének ellazulását, amik

viszont már morális gyökerűek is. Az ilyen körülmények között növekedő gyermek nem talál otthon támaszra, elveszti biztonságérzetét s a szülőket nem képviselnek semmit a szemében. Gyakori eset, hogy a két szülő ellentéte rávetül a gyermekre, aki a megértést nélkülözve, a családi harmónia hiányában szenved a szeretetlenségtől, és végül díszharmonikus kiegyensúlyozatlan egyéniséggé válik belőle. Hogyan tud majd ez a fiatal helytállni a társadalom posztjain?

— *De a helytelen, bár jószándékú nevelés legalább ekkora kárt okoz...*

— Természetesen. A szülőkhöz ugyanígy él egy hamis nézet a szeretetről, a szülő—gyermek kapcsolatáról. Sokan úgy vélekednek, hogy ha már nekik nem volt módjukban mindent megkapni a gyermekkorban, most legalább a saját gyermekük legyen tökéletesen kielégítve. A szülőknél pedig nem a kívánságok kiszolgálása a feladatuk, különösen nem, ha azok teljesítése viszonzást igényel. A gyermekekkel már a családban hozzá kéne szoktatni ahhoz, hogy ne csak ajándékot várjanak, hanem maguk is tevékenykedjenek, adjanak másoknak és így megérdemelten kapják a jutalmat. Az elkenyézett és érdemeit nem ismerő gyermek követelődöz lesz, később a legkisebb nehézség is kétségbeeszt, mert visszariad az áldozatvállalástól, a lemondástól. Az élet pedig az embertől sokszor követel önmegtagadást. Ezek a fiatalok azonban a szülők hibái miatt akarategyévé válnak és torz valóságsszemléletük révén a társadalomtól is követelnek, anélkül, hogy a társadalom igényeit, elvárásait figyelembe vennék. Mivel még nem önálló egyéniségek, ha álmaik teljesületlenek maradnak, vagy nem lesz biztosítva élvezeteik, szórakozásaik összkomfortja úgy, ahogy azt elgondolták, azonnal felvetik a kérdést: hát akkor minek éljek? Ha a szülői nevelés felelőtlenül vágyakat érlel bennük, az önkontrollt elmulasztja, a legnagyobb csalódást építi ki a gyermekben, aki inkább fogja választani az öngyilkosságot — ami ráadásul romantikus póz is —, mint a világgal való szembenézést.

— *Szemérmesen hallgatni szoktunk az úgynevezett „kettős nevelés”-ről. Játsszik-e szerepet témánkban a szülői és az iskolai szemléletkülönbség?*

— Ezt leginkább az dönti el, melyiknek a hatása erősebb. Az a gyermek, aki otthonról példát, szeretetet kap, harmóniát lát, a szülő szemléletét fogja magáénak vallani. Amelyiknek a nevelését kétféle szándék egyazon súllyal írá-

nyítja, annál a serdülőkorban bizonytalansági momentumok lépnek fel, egy-egy komolyabb szituációt nem fog tudni helyesen rendezni, s ezért gyermeki módon közelít problémáihoz, konfliktusait autoagresszív irányban oldja meg. Ezt a magatartást hangulati zavarok, depressziós periódusok ismétlődései vezethetik be. Mindebből következik, hogy a család felelőssége, mulasztásai döntően hatnak a fiatalok cselekvéseire, alkalmazkodására. Hiszen a család az első, legegyszerűbb és a legfontosabb közösség az ember életében. Amilyen törvények szerint neveltek, azokat kéri számon a továbbiakban más közösségektől is, mint résztvevő, sőt önmaga körül is hasonló tartású és jellegű viselő közösségek kialakítására fog törekedni.

— *Az iskola, a család kereteiből a fiatalok egy újabb közösségbe: munkahelyeikre lépnek át. Milyen jelentőséggel bírnak ezek lelki fejlődésükben?*

— A fiatalok ma az élet minden területén igénylik, hogy labdába rúghassanak. Alkotói tevékenységet kell biztosítani számukra, figyelembe venni elképzeléseiket. De a munkahelyen éppúgy érheti őket neurotizáló hatás, mint másutt. Intrika, pletyka, kenyéririgység a legveszedelmesebb mérgek. A közszellemet, az önértéket sértő önző, embertelen magatartás megkeseríti a fiatalok életét. Ha tartósan negatív érzelmi feszültségeknek vannak kitéve — például ha nem becsülik meg a munkájukat, nincs meg a kellő sikerélményük, vagy ha nem tudnak beilleszkedni a közösségbe, a végzett munkát ellenszenvesnek tartják és egyéb irányban keresnek kielégülést stb. —, az ilyen katharizisos állapot zárkózzottá teszi őket, önmagukba fordulnak és a sok elfojtott belső feszültség öngyilkossági rohamban törhet ki. Itt volna nagy szerepe a különféle mozgalmaknak, csoportközösségeknek...

— *Mivel magyarázható, hogy a legtöbb öngyilkosság 16 és 30 év között játszódik le?*

— A neveltetés és a valóság, a kapott elvek és a gyakorlat huzamosabb összehasonlításából, rendszeres elhatárolódásából számos kisiklás adódhat. A serdülő, de a felnőttkor küszöbét taposó fiatal is még éretlen személyiség ahhoz, hogy képes lenne a problémák belátására és valamilyen rendezésére. Felnőttkorban megoldja kompromisszumok útján, kiegyezik fél- vagy áleredményekkel, a fiatalok többsége azonban erre nem hajlandó.

— *Úgy véljük, ez különösen jól megfigyelhető a pályaválasztás tekintetében...*

— A példa valóban alkalmas bizonyításra. Van ugyanis nálunk egy beidegzettség, amelyet évszázadok félelme és aggodalma táplál tudat alatt az emberekben: mi lesz, ha nem sikerül különbnek lenni a szülőknél; mi lesz, ha a fiamból nem lesz több, mint belőlünk? Annak a népnek kinja ez, amelyik hosszú-hosszú időn át ki volt rekesztve a hatalomból — bár megpróbált felkapaszkodni az „urak közé” —, és most betöltheti vezető szerepét az ország sorsában. Ez a törekvés a múltban azt jelentette, hogy valamilyen formában be kell jutni a „felsőbb körökbe” vagy legalábbis a környékére, mert csak így lehetett egzisztenciát létesíteni, elérni valamit. Ma viszont mindenki előtt szabad az út, hogy a társadalomban a neki megfelelő helyet elfoglalhassa. A felemelkedés egyetlen útjának azonban sokan csak az egyetemi diplomát tekintik. Még ha anyagilag nem is kifizetődő. Úgy érzik, gyermekeiknek ezáltal több megbecsülésben, méltánylásban lesz részük, értékesebbé válnak mindenki szemében. Ezt a szemléletet a fiatalok a szülői házból hozzák, amely ezen az alapon készíti elő pályaválasztásukat, gyakran figyelembe se véve képességeiket. Amikor aztán a lehetőségek és a vágyak összeütköznek, a rátermettség, a tehetség a megméretésnél könnyűnek találtatnak, a fiatalok a legnagyobb kétségbeesésbe kerülve, nem egyszer csak az öngyilkosság tragédiáját látják megoldásnak. A társadalomnak olyan morális feltételeket kéne mindennütt kialakítania, amilyenek kedvezően hatnak valamennyi munkaterületen és az emberek tudatában a közösségi szükség követelményeit jobban hangsúlyozzák.

— *Említette, hogy az öngyilkosságok okai között morális indítékok is szerepelnek...*

— Igen. Társadalmunkban új erkölcsi szabályok és formák vannak születőben. A régiéket meglazultak, de az újak még nem rögzödtek, egyelőre csak a kontúrjai látszanak. De az mindenképpen nyilvánvaló, hogy ezek is csak a régi, kipróbált és időtálló emberi törvényekre épülhetnek. Ma tisztább fényben ragyognak az evangéliumi intések, a tízparancsolat is, mert az ember kezd el vetködni a képmutatást, az álszenteskedést. Ugyanakkor azonban meglazultak olyan közösségi, érzelmi kötődések, mint például a vallás...

— *A kereszténység a legsúlyosabb bűnnek tekinti az öngyilkosságot, mint Isten akarata elleni lázadást. Régen az egyház még a papi temetést is megvonta elkövetőitől.*

— Ez érthető, ha valaki tudatosan, megfontoltan készül rá és nem pillanatnyi elmeháborodottságban cselekszi. Világszerte tapasztalják — de különösen Európában — az orvosi gyakorlatban, a lélekelemzések kapcsán is, hogy a vallási kötöttségek hiánya vagy csökkenése az öngyilkosságok elkövetését motiválja. Még ha formailag is tagja valaki egy-egy vallási közösségnek, megóvja a végső elkeseredéstől, hiszen a szeretet parancsában benne foglaltatik önmagunk becsülése. Én inkább azt mondanám, hogy a régi értelemben vett vallásosság van szűnőben, de még nem alakult ki a tudatosabb, a következetesebb. S ez kétségtelenül válságjelekkel jár együtt. Az istenhit elvesztése, a már nem vállalt vallás közrejátszhat az öngyilkosságokban, mint lélektani tényező. A nehézségekkel való szembenézés, a terhek viselése ugyanis izoláltan sohasem volt lehetséges. A vallás pedig olyan pozitív belső erőforrás, amely a túlvilág felé rezonál. Tehát földi létünk koncepcióit meghaladja. Ennek elfogadása visszafogja az embert, s megtartja emberi és társadalmi haszonnak. Voltaire mondja egy helyütt: „Ha a vallás csak tíz gyilkosságot akadályoz meg, kívánom, hogy az egész világot átölelje”.

— *Miben látja a megoldásokat?*

— Kissé túlozva azt mondhatnánk, hogy a fiatalok azért követnek el öngyilkosságot, mert a környezet részéről visszhangot, segíteni akarást szeretnének kiváltani. Olyan társadalmi összefogásra van tehát szükség, amely biztosítja számukra a belső meggyőződés vállalását a mindennapi élet feladataiban. Emberi kontaktusokat és meghallgatást kell teremteni, mert így nemcsak a saját, hanem szűkebb közösségük, végső soron pedig a hazájuk javára tudják fordítani minden energiájukat és képességeiket. Futball-nyelven ezt úgy fejezik ki, hogy az a jó, ha a győzni akarás szenvedélye az egész csapatot áthatja. Akkor meg fognak felelni az élet szabálytalanságainak is. Az öngyilkosságok száma elég nagy. De csökkenteni lehet és kell azzal is, hogy a tudatformáló és információs eszközök útján — a rádió, a tévé, a sajtó segítségével — sőt a szöszékről is elítéljük és elítéltetjük az ilyen tetteket kiváltó közvetlen vagy közvetett okokat...

Most váratlanul kinvlik az ajtó. Ez beszélgetésünk végét jelenti. Egy páciens, fiatal lány jön be az orvoshoz. Vigasztaló szóért. De mosolyog. Tekintete kérdő.

— *Ő is egyike —* szólal meg az orvos — *az öngyilkosságból visszahozottaknak...* HEGYI BÉLA

Revue mensuelle — Rédacteur en chef: György Rónay — Rédaction et administration:
Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

S O M M A I R E

András Szennay: Les deux aspects de l'Eglise — *László Marsall*: Poèmes — *László Gyürki*: Regards nouveaux sur les faits miraculeux de l'Ancien Testament — *László Kálnoky*: Poèmes — *Sándor Pusztai*: Poème — *Balázs Lengyel*: Sándor Weörs et son nouveau recueil de poésies — *János Bódás*: Poèmes — *Pál Toldalagi*: Extraits de mon Journal — *Carson McCullers*: Le Jockey (récit) — *Antal Meszlényi*: Le Musée Chrétien d'Esztergom — *Zoárd Simon*: Poème
L'Eglise dans le monde: l'Écho de l'interview du cardinal Suenens (*Károly Doromby*)
Le petit sentier: Compréhension ou connivence? (*Nádor Katona*)
Journal: Paul VI en Uganda (*Ferenc Sinkó*) — Journal du lecteur (*György Rónay*)
— Chronique théâtrale (*András Pályi*) — Beaux-Arts (I. D.) — Rubrique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — Radio et Télévision (*László Balássy*)
Document: Entretien sur le suicide (*Béla Hegyi*)

LES DEUX ASPECTS DE L'EGLISE

par le Prof. András Szennay

Dans son étude, l'auteur, Professeur de l'Académie de Théologie de Budapest, aborde un des plus grands problèmes d'actualité de nos jours: comment l'Eglise comme institution juridiquement organisée permet à ses membres de mener une vie selon les préceptes que le Christ nous a donnés dans l'Evangile. L'auteur souligne le fait que depuis que Jésus Christ fait apparition au milieu de nous et qu'il reste parmi nous dans l'Eglise, une tension des oppositions marque la vie de cette dernière et cela, depuis près de deux mille ans, à savoir: l'opposition d'éléments à la fois visibles et invisibles, d'aspects à la fois extérieurs et mystiques. L'Eglise est et sera en état de voie jusqu'au jour de la victoire finale. Bien qu'elle ait déjà dépassé l'étape initiale qui est celle de „la synagogue”, elle n'est pas encore parvenue au stade terminal, à celui du Royaume de Dieu, en un mot, elle est en état de devenir.

„L'Eglise de la dualité” ainsi que „la dualité dans l'Eglise” marquent une étape qui est pour un espace de temps prolongé. En sa marche, l'Eglise est orientée vers sa fin eschatologique qu'une fois atteinte, elle sera en mesure de se consommer définitivement. Il est vrai que, par suite de manoeuvres sclérates, l'Eglise comme hiérarchie peut se trouver opposée à l'Eglise comme communion de charité. C'est à juste titre qu'en pleine conformité avec les enseignements donnés par les trois derniers papes ainsi que par le Concile de Vatican II et ses théologiens, la théologie de notre époque a élevé sa voix contre de telles iniquités. Au cours de son histoire, l'Eglise a été toujours tentée de se considérer tantôt comme une Eglise essentiellement „terrestre”. L'ecclésiologie de nos jours combat cependant toute tendance d'opposer l'Eglise comme hiérarchie à celle de la communion de charité. Le corps mystique du Christ n'est pas seulement une réalité spirituelle mais aussi une société d'une réalité visible. En effet, saint Paul ne parle-t-il pas de l'Eglise comme d'un corps — corps mystique du Christ — qui consiste en plusieurs membres, dont certains directeurs, certains autres médiateurs, mais qui tous sont unis entre eux sous une tête.

Il va de soi que tout élément extérieur qu'on peut relever dans l'Eglise est appelé à manifester et à servir de quelque façon la vie du Christ et non pas à la dissimuler. Il faut que les structures juridiques de l'Eglise soient animées par l'amour. L'office divin ne peut être un spectacle pour soi, produit par des effets de couleurs, de musique, de faste dans les habits sacerdotaux ou par d'autres effets d'ordre émotionnel. Il est vrai que dans l'Eucharistie, nous pouvons réelle-

ment communier au Christ sur cette terre. Toutefois, nous ne pouvons approcher de Lui sans la médiation de la liturgie et de la hiérarchie. Il est bien entendu que ces signes extérieurs sont des instruments, mais des instruments institués par Dieu. C'est de cette façon que le droit canon peut devenir un moyen propre à développer l'esprit de charité dans l'âme des fidèles, tout en lui assurant des cadres institutionnellement organisés. Si le droit canon ne répond pas à cette destination, il risque de devenir l'instrument du despotisme, d'un ordre où l'amour faisant défaut, a quelque chose de démoniaque.

Dans nos considérations sur l'Eglise, force nous est donnée d'adopter les vues de saint Thomas d'Aquin: l'Eglise se trouve à mi-chemin entre „la synagogue” et le Royaume de Dieu à venir et tant que Dieu ne sera pas tout en toutes choses, l'Eglise restera dotée de quelque chose de l'ancien état qui est celui de „la synagogue” et gésist caractérisé par la loi, les aspects extérieurs. Il n'en peut être autrement Juisest encore d'ici-bas, tout en marchant vers l'au-delà. Même de nos jours, ce sont la succession apostolique, la Tradition, le sacrifice de la messe et d'autres signes visibles qui nous donnent accès au sang et à l'eau jaillis du flanc du Christ, symbolisant là le débordement de sa grâce.

REGARDS NOUVEAUX SUR LES FAITS MIRACULEUX DE L'ANCIEN TESTAMENT

par László Gyürki

Les livres de l'Ecriture Sainte nous font connaître les vérités de la Révélation divine, chacun selon le caractère propre de son genre littéraire. C'est en tenant compte de ce point de vue qu'il convient d'examiner les récits de miracles de l'Ancien Testament. Quel est le contenu du concept vétéro-testamentaire du miracle?

Les récits de miracles de l'époque des patriarches s'attachent à faire voir comment l'amour providentiel de Dieu est intervenu dans la vie des Pères. Le départ du peuple d'Israël est un miracle opéré par Dieu pour l'auteur sacré.

Les récits relatant des miracles opérés aux temps de l'Exode d'Egypte et l'occupation de la terre de Chanaan nous proposent l'enseignement suivant: lorsque dans le plan de Dieu le moment arrive, Il agit et rien et personne ne peut l'en empêcher. Le miracle sert donc le plan que Dieu a conçu pour sauver les hommes. De plus, en relatant des faits miraculeux, les auteurs sacrés voulaient amener le peuple à la foi et à la confiance en Dieu. Ce sont les miracles de l'Exode qui engagent Israël à rester fidèle à l'alliance que Dieu a faite avec lui. La critique historique doit prendre en considération ce point de vue théologique pour chaque récit de miracles.

Aussi les faits miraculeux se font-ils plus rares après la conquête de la terre de Chanaan par Israël. Dans la suite, les auteurs sacrés, au lieu de relater de nouveaux miracles, préfèrent rappeler ceux que Dieu a opérés dans le passé.

Les prodiges se rattachant aux deux prophètes, Elie et Elisée, ne peuvent se classer dans la catégorie des miracles mentionnés ci-haut du fait qu'ils ne concernent que leur entourage et comme tels, ils ne peuvent être mis en rapport avec la foi et le salut d'Israël. Aussi l'exégèse moderne n'y voit-elle plus que la glorification de l'institution prophétique et une sorte de survivance de traditions populaires. Les faits miraculeux se rattachant à Elie et à Elisée ne résistent donc pas à la critique historique et sort à renvoyer dans le domaine des légendes.

Le concept biblique de miracle diffère de celui que l'homme moderne s'en est fait. Pour l'homme vétéro-testamentaire, le naturel et le surnaturel n'étaient pas rigoureusement délimités. C'est à Dieu qu'ils ont ramené même les phénomènes naturels. Dès qu'un événement était peu ordinaire ou de nature à produire une commotion violente, il était considéré comme un miracle extraordinaire de Dieu. Aussi les faits naturels, tels que l'orage, le tonnerre, la grêle étaient-ils envisagés comme de grands miracles du fait qu'ils avaient des répercussions sur le salut d'Israël, lui apportant la délivrance ou amenant la destruction de ses ennemis. Les récits de miracles de l'Ancien Testament, loin d'être des descriptions de rigueur scientifique, sont destinés à oeuvrer le salut du peuple élu. Dans la suite, on a cherché à enjoliver ces histoires, à les remanier sous une forme poétique, de façon à en faire ressortir davantage la visée salvifique et à fortifier par là le peuple d'Israël en sa foi. Pour les rédacteurs vétéro-testamentaires, les points de vue modernes pour admettre comme miracle un fait, n'entraient nullement en ligne de compte. Ils n'avaient aucune gêne de présenter le naturel comme du surnaturel et

ne se faisaient aucun souci de déformer par là la vérité. C'est qu'ils le faisaient dans l'intention de mettre en valeur la dimension salvifique de ces faits miraculeux. Aussi ces prodiges ne sont-ils pas susceptibles d'être mis à contribution pour une démonstration théologique prise au sens moderne de ce terme, tout cela cependant ne porte pas atteinte à l'autorité de l'Écriture Sainte.

Après un examen plus approfondi, bien des miracles relatés dans l'ancien Testament se trouvent réduits au rang d'un simple fait naturel que l'auteur n'a pas manqué de rapporter sous une forme poétique ou bien sous une forme librement créée par lui. Le miraculeux passage de la mer Rouge à un noyau historique: le peuple d'Israël fut délivré alors que les Égyptiens périrent, Cette délivrance fut opérée à l'aide d'un fort vent d'Est apportant avec lui une grosse pluie. En soi-même, c'est là un phénomène naturel, étant donné cependant qu'il s'est produit au moment le plus opportun et a apporté par là la délivrance inespérée au peuple d'Israël, il est à considérer comme un miracle opéré non pas par la nature, mais par la providence de Dieu pour le bien de son peuple.

Le récit des plaies d'Égypte ne comporte pas moins un noyau historique dans les anciens textes. Dans la suite, ce récit a été enjolivé et enrichi de détails impressionnants. Le chiffre de „dix” accuse un procédé de composition littéraire. A propos de la délivrance d'Israël, il est à supposer qu'elle a eu lieu à l'aide de divers phénomènes naturels, tels que les inondations du Nil déposant une épaisse couche de sable et de poussière, ou quelque cataclysme. Dans les descriptions ultérieures, ces faits sont présentés comme des miracles et sont destinés à fortifier la foi d'Israël.

A propos du fameux passage du Livre de Josué où ce dernier ordonna au soleil de s'arrêter, il convient de faire remarquer qu'il s'agit d'un phénomène naturel et, en même temps, de la lecture erronée d'un très ancien texte. Israël a gagné la bataille grâce à la grêle que Dieu avait fait tomber pour le secourir. Dans sa prière, Josué a demandé que le soleil ne brûle pas aussi fort. Or, ce passage, repris par un auteur postérieur, a subi une profonde altération de sens, de sorte que dans la version qu'on trouve reproduite de nos jours dans la Bible, il s'agit de l'arrêt même du soleil. Notre passage est donc le fruit d'un double malentendu: d'une part, un texte poétique a été traité comme un texte d'une historicité authentique, d'autre part, il a donné lieu à une interprétation erronée. L'Israël qui, à la suite de la bataille victorieuse, a eu libre accès à la terre de Chanaan, se complaisait à voir dans cet événement la manifestation de la providence divine.

Tout ce qui vient d'être exposé doit nous mettre en garde contre les risques d'un jugement formulé hâtivement au sujet des récits vétéro-testamentaires de faits miraculeux. Chaque fois que c'est possible, il faut toujours remonter aux sources les plus anciennes qui nous soient parvenues et c'est à leur lumière qu'il convient d'essayer de faire la part aux éléments historiques aussi bien qu'aux éléments qui y sont ajoutés conformément aux exigences d'un récit poétique ou populaire.

COMPTES RENDUS ET CRITIQUES

La rubrique des beaux-arts rend compte de l'exposition du Musée des Beaux-Arts de Budapest où vingt-cinq tableaux, prêtés par le Musée de l'Ermitage de Leningrad — entre autres les toiles de Claude Lorraine, Fragonard, Watteau, Boncher, Théodore Rousseau, Renoir, Sisley, Gauguin, Cézanne et Picasso — ont été présentés pour la première fois en Hongrie.

INFORMATIONS

Sur l'initiative de l'Eglise orthodoxe russe, une conférence de toutes les confessions religieuses de l'U. R. S. S. consacrée à la coopération et à la paix entre les peuples s'est tenue à Zagorsk, fameuse cité-monastères orthodoxes et lieu de pèlerinage. A la cérémonie d'ouverture, entre autres, était présent le patriarche Alexei, âgé de 92 ans. M. Kouroyedov, Président de l'Office des Affaires Ecclésiastiques de l'U. R. S. S. a donné lecture du message spécial que M. Alexis Kossyguine a adressé à la Conférence. Nikodim, patriarche de Leningrad, Président de la Commission des Relations Extérieures de l'Eglise orthodoxe russe, a fait le rapport principal de la Conférence, soulignant que la loi fondamentale de la religion est l'amour. A la Conférence, on a aussi donné lecture du message de Mgr le cardinal Van Roy, Président de la Commission pontificale „Justice et Paix”. Les Eglises

de Hongrie ont été représentées par Mgr Pál Brezanóczy, archevêque d'Eger ainsi que par les évêques Zoltán Káldy, Eglise Luthérienne et Tibor Bártha, Eglise Réformée de Hongrie. Mgr Pál Brezanóczy, archevêque d'Eger, a souhaité en leur nom la bienvenue à la Conférence. Il a précisé: Nous avons la conviction que par les objectifs que la Conférence s'est assignés, elle constitue une nouvelle ressource spirituelle et morale à tous ceux qui y participent. Il a souligné qu'à l'origine de cette ressource se trouvent comme éléments constitutants la paix, la fraternité, la coopération dans un esprit de dévouement pour un avenir plus heureux de tous les habitants de la terre.

En vue de la réforme de la constitution de l'Ordre de saint Benoît, réforme qui l'adapterait aux exigences de nos jours dans l'esprit du Concile de Vatican II, la congrégation hongroise de l'Ordre a tenu son chapitre général extraordinaire à Pannonhalma, du 30 juin au 2 juillet. Le discours inaugural a été prononcé par le R. P. Ulrich Monsberger, prieur. Il y a précisé que le dernier chapitre général avait eu lieu il y a 29 ans. Pendant le laps de temps qui s'est écoulé depuis lors, de grands changements sont survenus qui, tout en bouleversant la vie de l'humanité, n'ont pas manqué d'avoir des répercussions même sur la vie ecclésiastique et religieuse. Aussi est-il indispensable d'adapter le genre de vie des religieux aux besoins de nos temps.

Une nouvelle composition vient d'enrichir le répertoire musical de l'Ordinaire de la messe en hongrois. Elle a été composée pour chœur et orgue par l'abbé Cirill Horváth et sa partition vient de paraître dans les éditions de la Société coopérative „Ecclesia” sous le titre „Messe de Veszprém”. En s'engageant dans les chemins de son illustre Maître, Zoltán Kodály, le compositeur a doté notre musique sacrée d'une pièce qui, pleine d'envolée spontanée, est d'une inspiration spécialement hongroise.

Le Professeur Raymond Sigmond, O. P., de Paris a rendu visite à la Hongrie, son pays natal et, à cette occasion, il a aussi fait, entre autres, une conférence en hongrois à l'Académie de Théologie de Budapest. Dans son exposé, il a rappelé que les cent dernières années ont vu l'homme, le phénomène humain devenir l'objet d'investigations scientifiques et c'est là l'acquisition majeure du dernier siècle. Qui sommes-nous, que sommes-nous? voilà la question à laquelle l'homme moderne est en quête d'une réponse, dans l'espoir que cette réponse facilitera la solution d'une autre question, plus primordiale encore: A quelle fin sommes-nous sur cette terre?

Le 18 juin, à l'occasion de la clôture de cette année scolaire, les boursiers de l'Institut Pontifical Hongrois ont été reçus par le pape Paul VI dans la *Sala dei Paramenti*, à l'issue de l'audience générale.

Au nombre des pèlerins de diverses nationalités dont plusieurs Hongrois, M. Sándor Széll et Mme Miklós Szabó de Galgahéviz (comitat de Pest) ont été aussi reçus à l'audience pontificale donnée au Vatican le 18 juin. Madame Szabó a offert une broderie „matyó” et un tissage de Galgahéviz au pape. M. Sándor Széll a rapporté qu'il était agréablement surpris de voir le Saint Père leur accorder autant de temps. Quand je lui ai signalé que dans mon village j'ai la charge de conduire les pèlerinages, le Saint Père m'a exhorté à veiller à ce que l'Eucharistie reste toujours au centre de ces fêtes. Il m'a aussi encouragé à me faire diacre dès que j'en aurai la possibilité, d'autant plus que bientôt l'Eglise devra de plus en plus faire appel à leur concours.

A l'Exposition organisée à Rome et à Budapest sous le titre „Culture ecclésiastique de Hongrie”, la fabrique de porcelaine de Herend a présenté aussi une nouvelle pièce: l'autel domestique par Barna Buza. A côté de la figure du Christ par Horvay et de la Madone de Toporc ainsi que de celle dite „matyó”, c'est là une création toute moderne, aux lignes nouvelles. A visité l'Exposition M. Győző Sikota, Directeur artistique de l'Entreprise d'Industrie de la Céramique fine et, à cette occasion, il s'est entre tenu avec Mgr József Cserhádi, évêque diocésain de Pécs, Président du Conseil National des Arts sacrés et des Monuments religieux. Au cours de cet entretien, on a fait remarquer que peu nombreuses sont les porcelaines de Herend ayant un caractère religieux et qu'il faudrait en élargir le choix. La fabrique de Herend ne se refuse pas à faire créer de nouvelles pièces, ni à reproduire en porcelaine des sculptures hongroises, en particulier quelques-unes des figures hongroises les plus connues de la Madone. L'automne prochain, Mgr l'évêque Cserhádi rendra visite à la fabrique de Herend pour discuter sur pla-

ce avec les responsables quelles exigences la fabrique de Herend devra prendre en considération dans la production de ses nouvelles créations.

Mgr Elemér Merksz, substitut de l'administrateur apostolique de Csanád, président du jury, a fait connaître les prix adjugés au concours ouvert par le corps épiscopal hongrois pour un catéchisme. — Le corps épiscopal hongrois a mis au concours cinq sortes de catéchisme à l'intention de la jeunesse de différents âges. En tout, 79 ouvrages, dus probablement à 30 — 35 auteurs, ont été présentés à ce concours. En l'ouvrant, le corps épiscopal hongrois a eu pour but de faire rédiger des catéchismes susceptibles d'encourager la vie chrétienne adaptée à nos jours. La parution du premier nouveau catéchisme, d'une belle présentation et avec des illustrations en couleurs, est prévue pour le début de l'année prochaine, — comme l'a annoncé Mgr Elemér Merksz, président du jury.

70 *nouveaux séminaristes* vont entreprendre leurs études de théologie en 1969. D'après les annonces préalables, la répartition numérique des séminaristes par diocèse s'exprime en chiffres comme suit: l'archidiocèse d'Esztergom 15, l'archidiocèse de Kalocsa 3, l'archidiocèse d'Eger 6, le diocèse de Győr 8, le diocèse de Pécs 3, le diocèse de Székesfehérvár 5, le diocèse de Szombathely 5, le diocèse de Vác 12, le diocèse de Veszprém 3, le diocèse de Csanád 6, le diocèse catholique de rite byzantin de Hajdudorog 4.

Sous le titre „*Notes lovaniennes sur la Complainte en vieux hongrois*”, László Mezey, Docteur ès lettres à l'Académie Hongroise des Sciences, a fait paraître dans le dernier numéro de ACTA LITTERARIA, une étude où se trouvent publiés les résultats des recherches qu'il avait poursuivies à Louvain au sujet de ce manuscrit médiéval hongrois. Désormais, on peut tenir pour certain — a déclaré László Mezey — que ce manuscrit n'a pas été exécuté dans le Nord de l'Italie, mais à Paris. Le découvreur de ce document, Robert Gragger, a indiqué les années 1300 comme date d'exécution de ce manuscrit. Or, les recherches poursuivies depuis lors prouvent que les textes de langue hongroise qui sont contenus dans le recueil manuscrit en question remontent sans conteste à la période 1250-1270. Vu l'intérêt que cette étude présente aux milieux érudits dans toute l'Europe, elle a été publiée en français.

L'examen de près de 140 sculptures en bois qu'une équipe de restaurateurs de l'Intendance Nationale des Monuments Historiques vient d'effectuer a appelé l'attention sur l'état désastreux des objets d'art en bois de Hongrie en même temps que sur l'urgence des mesures à prendre. Tout particulièrement, ce sont les travaux de dorure et de menuiserie exécutés sans la permission de l'Intendance des Monuments Historiques ainsi que les insectes et champignons xylophages qui présentent la plus grande menace — ont précisé les spécialistes.

Ggr Giovanni Benelli, substitut de la Secrétairerie d'Etat, a fait savoir par lettre à M. Miklós Esty, administrateur délégué de la Société „Saint-Etienne” que le Saint Père avait accepté de grand cœur les livres qui lui étaient adressés. En même temps, il a aussi déclaré que c'est avec un zèle exemplaire et au prix de sacrifices notables que la Société „Saint-Etienne” accomplit la noble mission dont elle s'est chargée dans le domaine de l'édition catholique en Hongrie.

A la tête d'un groupe de 15 touristes, comme hôte de l'Actio Catholica, l'abbé Colignon, illustre personnalité ecclésiastique belge, représentant connu de „Pax Christi” et des mouvements catholiques internationaux pour la paix, a été de passage de trois jours à Budapest. Nous nous appelons „détachement pour la paix” a fait remarquer l'abbé Colignon. En entreprenant des voyages, nous cherchons à connaître davantage le monde, d'approcher les peuples, en particulier les catholiques d'autres pays et de faire de nouvelles connaissances, de lier de nouvelles amitiés. Je suis d'avis qu'on peut vivre en paix avec chaque homme, à condition qu'on y soit formé. L'humanité ne peut connaître le bonheur, tant qu'elle ne possède pas la paix. C'est cette aspiration qui constitue pour nous des points de rapprochement avec les marxistes. En Belgique, par exemple, nous avons des rapports étroits avec eux dans presque tous les domaines de la vie, et le dialogue y est poursuivi de façon très intense et a un caractère nettement pratique.

K Ö Z L É S E K É S V Á L A S Z O K

Zagorszkban, a híres ortodox kolostorvárosban s búcsújáráhelyen rendezték meg a Szovjetunió vallásainak konferenciáját a béke, és a nemzetek együttműködése jegyében. A konferencia rendezője az ortodox egyház volt. A megnyitó ülésen megjelent a kilencvenkét éves *Alekszej* pátriárka is. *Kosziginnak*, a Szovjetunió miniszterelnökének levelét *Kurojedov*, a Szovjetunió egyházügyi hivatalának elnöke ovasta fel. *Nikodim* leningrádi pátriárka, az ortodox egyház külügyi bizottságának elnöke tartotta a konferencia főreferátumát, amelyben hangsúlyozta, hogy a vallás fő törvénye a szeretet. Felolvasták a Szentszék *Igazság és Béke* Bizottsága bíboros elnökének, *Van Roynak* üdvözlő levelét. A konferencián a magyar egyházak képviselőiben jelen volt *Brezanóczy* Pál egri érsek, valamint *Káldy* Zoltán evangélikus és *Bartha* Tibor református püspökök. *Brezanóczy* Pál egri érsek a magyarok köszöntését tolmácsolta a tanácskozás résztvevőinek és ezt mondotta: „Meggyőződésünk, hogy a konferencia célkitűzései és fáradozásai számunkra, vendégek számára is új lelki és erkölcsi erőforrást nyitnak.” Hangsúlyozta, hogy ennek az erőforrásnak az **alkotóelemei** a béke, a testvériség, együttműködés s az **áldozatkészség** a föld minden lakójának jobb és boldogabb jövője érdekében.

A **bencés rend** magyar kongregációja június 30.—július 2 között tartotta speciális nagykáptalanját Pannonhalmán, hogy korszerűsítsék a rendi alkotmányt a II. vatikáni zsinat szellemében. A megnyitó beszédet *Monsberger* Ulrich kormányzó perjel tartotta. Beszédében rámutatott arra, hogy az utolsó nagykáptalan 29 évvel ezelőtt volt. Az azóta eltelt időben az egész emberiséget megrázó nagy változások az egyház és a szerzetesi élet területén is éreztették hatásukat. Ezért szükséges a szerzetesi életformát alkalmazni a mai idők követelményeire.

A *magyar nyelvű mise* állandó részeinek zenei választéka ismét gazdagodott. Az *Ecclesia* Szövetkezet kiadásában megjelent *Horváth* Cirill Veszprémi mise című alkotásának énekhangra és orgonakíséretre írt partitúrája. A szerző a kodályi példák jó tanítványainak útján járva, természetesen szárnyaló, sajátosan magyar zenével ajándékozta meg egyházzenei irodalmunkat.

A *Magyarországra* hazalátogatott *Sigmond* Raymund domonkos atya, párizsi professzor többek között előadást tartott a Központi Hittudományi Akadémián is. „Az emberről alkotott mai ismeretünk és a keresztény erkölcsen” című beszámolójában *Sigmond* professzor kifejtette, a legutóbbi száz év döntő újdonsága az, hogy maga az ember, az emberi jelenség vált tudományos kutatás tárgyává. Kik vagyunk? mik vagyunk?: erre a kérdésre keresi a választ a mai ember, azt nemelve, hogy ez a válasz majd megkínnyíti a másik, ősi kérdésnek a megválaszolását is, azt, hogy „mivégre vagyunk a Földön?”.

A *Pápai Magyar Intézet* hallgatóit június 18-án az általános kihallgatást követően fogadta VI. Pál pápa a *Sala dei Paramenti*ben abból az alkalomból, hogy ez évi tanulmányaikat eredményesen befejezték.

Több magyar és más nemzetiségű zarándokokkal együtt a galgahévízi Sz. Il. Sándor és Szabó Miklósné is résztvett a június 18-i vatikáni pápai kihallgatáson. Szabó Miklósné matyó himzést és galgahévízi szőtest nyújtott át a pápának. Széll Sándor elmondta, meglepte őt, hogy a Szentatya milyen sok időt szakított számukra.

— Mikor beszámoltam, hogy itthon búcsúvezető vagyok, arra intett a Szentatya, hogy mindig az oltáriszentséget állítsuk a búcsúk középpontjába. Arra is buzdított, hogy mihelyt mód nyílik, legyek diakonus, mert az egyháznak hamarosan nagy szüksége lesz ilyenekre.

A *Herendi Porcelángyár* a római és budapesti „Magyar Egyházi Kultúra” kiállításán új termékekkel is szerepelt: bemutatta Buza Barna házioltárát. A Horvay-féle Krisztus, a toporci és a matyó Madonna mellett új vonalú, modern alkotás ez. A budapesti kiállítást megtekintette *Sikota* Győző, a Finomkerámiai Vállalat művészeti vezetője, aki elbeszélgetett *Cserháti* József pécsi megyéspüspökkel, az Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács elnökével. A beszélgetés során felmerült, hogy kevés a forgalomba kerülő egyházi jellegű herendi porcelán, és nagyobb választékra is szükség lenne. A herendi gyár nem zárkózik el új darabok tervezésétől, és attól sem, hogy néhány híres, magyar Madonna és más szobor porcelánváltozatát állítsa elő.

Cserháti püspök az ősz folyamán meglátogatja a herendi gyárat, és az illetékesekkel a helyszínen tárgyalja meg milyen igényt kellene figyelembe venni a herendi gyárnak új gyártmányai tervezésénél.

A Magyar Püspöki Kar által kiírt hittankönyv pályázat eredményéről nyilatkozott Merksz Elemér csanádi apostoli kormányzó helynök, a bíráló bizottság elnöke. — A Magyar Püspöki Kar ötféle hittankönyvre írt ki pályázatot a különböző korú ifjúság részére. Összesen 79 pályamű érkezett, amely valószínűleg 30—35 szerző munkája. A Magyar Püspöki Kar célja az volt, hogy a mai keresztény élet kialakítására szolgáló hittankönyveket írjanak. Az első, új, színes, izléses hittankönyv már a jövő év elején megjelenhet — mondotta Merksz Elemér a hittankönyv bíráló és szerkesztő bizottság elnöke.

Bélapátfalva XIII. századi volt apátsági templomát az Országos Műemléki Felügyelőség 1 100 000 forintos költséggel helyreállította. A puritán ciszterci építkezés egyetlen hazai román kori példája a főbb közlekedési utaktól messze fekszik, ezért az egri Főegyházmegyei Hatóság, az egri Idegenforgalmi Hivatal és a Dobó Múzeum összefogásával a megfelelő országúti elágazásnál jelzőtáblát állítanak, amely nemcsak a figyelmet hívja majd fel, de megismerteti a műemlék rövid történetével is.

70 új papnövendék kezdi meg teológiai tanulmányait 1969-ben. Előzetes jelentések szerint az egyes egyházmegyék számszerinti aránya a következő: esztergomi főegyházmegye 15, kalocsai főegyházmegye 3, egri főegyházmegye 6, győri egyházmegye 8, pécsi egyházmegye 3, székesfehérvári egyházmegye 5, szombathelyi egyházmegye 5, váci egyházmegye 12, veszprémi egyházmegye 3, csanádi egyházmegye 8, hajdudorogi görögkatolikus egyházmegye 4 papjelölt.

Az *Acta Literaria* legutóbbi számában „Löweni jegyzetek az Ómagyar Mária-siralomról” címmel Mezei László, a tudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia főmunkatársa, egyetemi docens, az Ómagyar Mária-siralom kódexével kapcsolatos helyszíni kutatómunkájának eredményeit tárja a tudományos nyilvánosság elé. A tanulmány az európai érdeklődésre való tekintettel francia nyelven jelent meg. Ma már bizonyosnak vehető, hogy a kódex nem Észak-Olaszországban keletkezett, hanem Párizsban. Az Ómagyar Mária-siralom felfedezője, Gragger Róbert, az 1300-as esztendőkből jelölte meg a leírás idejét. Az újabb vizsgálatok azonban azt igazolják, hogy a kódex magyar szövegei kétségtelenül az 1250—70 közé eső időből származnak — nyilatkozta Mezei László.

Az Országos Műemléki Felügyelőség faszobrász restaurátor csoportja mintegy 140 műemléket vizsgált meg, mely felhívta a figyelmet a fából készült magyarországi műtárgyak aggasztó állapotára és a sürgető teendőkre. Különösen a műemlék jóváhagyás nélkül végeztetett aranyozói és asztalosmunka, valamint az élő fafertőzők jelentenek nagy veszélyt — állapították meg a szakemberek.

Giovanni Benelli államtitkár-helyettes levélben értesítette Esty Miklóst, a Szent István Társulat delegált adminisztrátorát, hogy a Szentatya örömmel fogadta azokat a könyveket, amelyeket neki küldtek. Megállapította, hogy a Szent István Társulat példás buzgalommal és figyelemre méltó áldozatok közepett teljesíti azt a nemes hivatást, amely reá a katolikus könyvkiadás apostolkodásával hárul.

Három napot töltött Magyarországon átutazóban az Actio Catholica vendégeként Colignon atya, a neves belga egyházi személyiség, a Pax Christi és a nemzetközi katolikus békemozgalom ismert alakja, egy tizenöt főből álló turistacsoport élén. — Békekülönítménynek nevezzük magunkat — mondotta Colignon abbé —, s az a célunk, hogy utazásunk során minél többet lássunk meg a világból, közelebb kerüljünk más országok népeivel, katolikusaihoz, és új ismeretségekre, barátokra tegyünk szert. Hiszek benne, hogy minden emberrel békességben lehet élni, csak meg kell tanítani rá. Mert az emberiség addig nem birtokolhatja a boldogságot, amíg nem birtokolja a békét. Ez a közös törekvés hoz össze bennünket a marxistákkal is. Belgiumban például szoros kapcsolatunk vannak velük az életnek minden területén. A párbeszéd nálunk nagyon intenzív és gyakorlati — hangsúlyozta Colignon atya.